

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXXI

НОВЕМБАР 1910

БРОЈ 11

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, одликован је:

Орденом Св. Саве IV реда:

Јеврем П. Божовић, стални члан Српског Краљевског Народног Позоришта.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 3 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, а на основи чл. 6 и 7 закона о уређењу Главног Просветног Савета, постављен је:

за редовног члана Главног Просв. Савета за школску 1910—1911 и 1911—1912 годину: Илија Ђукановић, професор I београдске гимназије.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА И ПРЕМЕШТАЈИ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, постављени су:

у Реалци:

за директора II класе: Петар А. Типа, директор исте класе у III београдској гимназији, по службеној потреби;

у Трећој Београдској Гимназији:

за директора I класе: Хенрик Лилер, директор исте класе у Женској Гимназији у Београду, по службеној потреби;

у Женској Гимназији у Београду:

за директора II класе: Никола Лазић, професор реалке, — 1 новембр о. г.;

у Другој Београдској Гимназији:

за суплента: Павле Стевановић, свршени ученик филозофског факултета;

у Реалци:

за професора: Коста Петровић, професор јагодинске гимназије, по молби;

у Четвртој Београдској Гимназији:

за професора: јереј Лазар Т. Перовић, професор Богословије Св. Саве, по службеној потреби;

у Пиротској Гимназији:

за вишег учитеља језика четврте класе: Стеван Николајевић, пређ. супленат, испитани учитељ језика;

у Смедеревској Гимназији:

за професора: др. Владимир Радовановић, супленат пиротске гимназије;

у Богословији Св. Саве:

за професора: Милан Ст. Павловић, професор Мушке Учитељске Школе у Јагодини, по молби, — 14 новембра о. г.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, на предлог Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, а по саслушању Министарског Савета, решено је: да се, на основи § 69 закона о чиновницима грађанског реда, по својој молби, ставе у стање покоја с пензијом, која им припада према годинама службе:

Јосиф Ковачевић, директор реалке прве класе;

Димитрије Марчић, професор нишке гимназије, — 31 октобра о. г.;

Мита Живковић, професор треће београдске гимназије, 14 новембра о. г.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се, на основи § 69 закона о чиновницима грађанског реда, по молби својој, ставе у стање покоја с пензијом, која им припада по годинама службе:

Павле Аршинов, професор Београдске Женске Учитељске Школе,
31 октобра о.г.;

Јеврем Бојовић и Душан Јовановић, професори Богословије Св.
Саве, 14 новембра о. г.

ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА

ПРЕМЕШТАЈ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, постављен је за професора у Вишој Женској Школи у Београду:

Јован Ђ. Јовановић, професор Алексиначке Учитељске Школе, по службеној потреби.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, постављен је

за благајника шесте класе у Државној Штампарији: Михаило Вељковић, пређ. благајник солског стоваришта.

ПЕНЗИОНИСАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 31 октобра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се Коста Спасојевић, благајник четврте класе у Државној Штампарији, на основи § 70 закона о чиновницима грађанског реда, стави у стање покоја с пензијом која му припада по годинама службе.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ШКОЛСКИ НАДЗОР

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 14 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, постављен је

за школског надзорника народних школа у Београду: др. Миливоје Н. Јовановић, професор друге београдске гимназије, по службеној потреби.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Одлукама Министровим постављени су, на основу чл. 37 закона о народним школама, за наставнике народних школа

у округу београдском:

у *Камендолу*, за сталну учитељицу Љубица Арамбашићева; — у *Америћу*, за вршиоца учитељске дужности, са месечном платом од 50 динара, Милан Милетић, свр. ђак VIII разреда гимназије; — у *Медошевицу*, за вршиоца учитељске дужности, са месечном платом од 50 дин., Младен Младеновић свршени богослов;

у ваљевском округу:

у *Горњој Тошници*, за сталну учитељицу, Фемка Грујичићева, сврш. ученица Учит. Школе;

у врањском округу:

у *Орашцу*, за сталног учитеља, Живан Спирић, свршени ђак Учит. Школе;

у крагујевачком округу:

у *Мисачи*, за вршиоца учит. дужности, са месеч. платом од 50 динара, Војислав Костић, матурант;

у крајинском округу:

у *Манастирци*, за врш. учит. дужности, са месечном платом од 50 дин., Миленко Пауновић, пензионар, пређашњи учитељ; — у *Уровици*, за вршиоце учит. дужности, са месеч. платом од 50 дин., Светозар Дичић и Љубица Дичићка, пређ. учитељи; — у *Кладушници*, Јован Милојковић, сврш. богослов, за привременог учитеља;

у нишком округу:

у *Гор. Барбешу*, за приврем. учитеља, Добривоје Страњаковић, сврш. богослов;

у подринском округу:

у *Драгојевицу*, за заступника учитеља, са месечном платом од 50 динара, Сретен Николић, матурант; — у *Рифакама*, за вршиоца учит. дужности, са месечном платом од 50 дин., Јован Благојевић, свршени ђак VIII разр. гимн.; — у *Лојаницама*, за врш. учитит. дужности, са платом од 50 дин., Велимир Младеновић, матурант; — у *Дреновицу*,

за врш. учит. дужн., са месечном платом од 50 динара, Радомир Шабановић, свештеник; — у *Свилеуви*, за сталног учитеља, Драгомир Јовановић, сврш. ђак Учит. Школе;

у пожаревачком округу:

у *Крепољину*, за сталну учитељицу Косара Алексићева, свршена ученица учит. школе; — у *Баричу*, за врш. учит. дужности, са месеч. платом од 50 дин., Јулка Јовановићка, пређ. учитељица; — у *Гареву*, за вршиоца учит. дужности, Стеван Ранковић, са месечном платом од 50 дин., пређ. учитељ; — у *Малом Лаолу*, за привременог учитеља, Симеон Новаковић, свршени ђак учит. школе; — у *Кучеву*, за сталну учитељицу, Јелица Богатинчевићева, сврш. ученица учит. школе;

у рудничком округу:

у *Белом Пољу*, за заступника учит., са месечном платом од 50 дин., Тихомир Маринковић, апсолв. правник; — у *Лилу*, за вршиоца учит. дужности, са платом од 50 динара, Јосиф Валчић, свршени ђак VIII разр. гимназије;

у смедеревском округу:

у *Вранову*, за привр. учитеља, Драгољуб Милановић, свршени богослов;

у ужичком округу:

у *Субјелу*, за врш. учит. дужн., са месечном платом од 50 дин., Христина Оташевић—Миљковићева, пређ. учитељица; — у *Бачевцима*, за врш. учит. дужности, са месечном платом од 50 дин., Милорад Божићевић, сврш. матурант, — 13 октобра о. г. ПБр. 18591;

у *Доњем Катуну*, округа моравског, Косара Петровићка, учитељица на расположењу из Секурича, истог округа; — у *Кнежици*, окр. пожаревачког, Станко Дојчиновић, свршени ђак учитељске школе; — у *Вел. Орашју*, округа смедеревског, Богомир Томић, свршени ђак учитељске школе; — у *Подгорцу*, округа тимочког, Велика Петровићка, пређашња учитељица; — у *Бајиној Башти*, округа ужичког, Даница Берићева, свршена ученица учитељске школе, — 20 октобра о. г. ПБр. 19002;

за учитељску заступницу у *Крагујевцу*, у одељењу Јелисавете Марковићке, која је на одсуству, Милица Јовановићева, учитељица на расположењу из Смедерева; — за вршиоца учитељске дужности у *Драгинцу*, округа подринског, са месечном платом од 50 динара, Павле Тодоровић, пређ. учитељ; — за вршиоца учитељске дужности, са месечном платом од 50 динара, у *Мрштану*, окр. врањског, Јелена Јовановићка, учитељица у пензији, — 1 новембра о. г. ПБр. 20561.

Одлукама Министровим постављени су:

Милош Радосављевић, вршилац учитељ. дужн. у Љубишу, окр. ужич., за приврем. учитеља у истом месту, 6 септ. о. г. ПБр. 9995 (чл. 30 зак. о народ. школ.); — Јеротије Арсић, вршил. учит. дужн. у Доњ. Речици, окр. топл., за сталног у истом месту, 6 септ. о. год. ПБр. 11263 (чл. 29 и 30); — Дамјанка Глишићка, приврем. учит. у Брестовцу, окр. тимоч., за сталну, 6 септ. о. г. ПБр. 14732 (чл. 29); — Олга Зечевићева, пређ. учит., за вршит. учит. дужн. у Крљеву, окр. смедерев., 27 септ. о. г. ПБр. 19189; — Сима М. Аћимовић, учит. у пензији; за учит. заступника у Краљеву (у одељењу учит. Аврама К. Анђушића, који је на одсуству), 1 окт. о. г. ПБр. 15758; — Милан В. Исаиловић, пређ. врш. учит. дужн., за врш. учит. дужности у Кијеву, окр. крагујев., 16 окт. о. г. ПБр. 18526; — Тихомир Мирковић, пређ. врш. учит. дужн., за заступ. у Брекову, окр. ужичког, 28 окт. о. г. ПБр. 18993; — Вукосава Драгићева, свр. учен. Жен. Рад. Школе, за вршит. учит. дужн. у Лучанима, окр. чачан., 1 нов. о. г. ПБр. 19139; — Живана Димитријевићева, сврш. учен. учит. школе, за заступницу у Лапову, окр. краг. (у одељењу учит. Јелисавете Радовићеве, која је на одсуству), 1 нов. о. г. ПБр. 20595; — Александар Гавриловић, сврш. гимназ., за врш. учит. дужн. у Остри, округа руднич., 1 нов. о. г. ПБр. 19332; — Вићентије Станић, приврем. у Рткову, окр. крајин., за сталног, 1 нов. о. г. ПБр. 19524 (чл. 29 и 30); Анта Чошевић, пређ. учит. заступ., за врш. учит. дужн. у Срећковцу, окр. пирот., 6 нов. о. г. ПБр. 20045; — Јелена Томићева, приврем. у Ратарима, окр. крушевач., за сталну, 9 нов. о. г. ПБр. 19992 (чл. 29 и 30); — Душан М. Михаиловић, студент филозофије, за врш. уч. дужн. у Врбовцу, окр. там., 9 новембра о. г. ПБр. 20062; — Велибор Берисављевић, пређ. учит. заступ., за заступника у Балтабериловцу, окр. пиротског, 12 нов. о. г. ПБр. 20341.

ПРЕМЕСТАЈИ

Министровим одлукама премештени су наставници основних школа, који су остали на расположењу:

а) по молби

Даринка Пиперинова, из Лесковца, окр. врањског, у Вишњицу, окр. београд., 20 окт. о. г. ПБр. 19188; — Теодора Ристићка, из Рибара, окр. морав., у Јагодину, исти окр., 21 окт. о. г. ПБр. 20096.

б) по службеној потреби

Милица Петровићева, привр. из Јелашнице, окр. врањ., у Сурдулицу, истог окр., 9 окт. о. г. ПБр. 18529; — Лепосава Вељковићева, из Катунa, окр. морав., у Јовац, ист. окр., 19 окт. о. г. ПБр. 19107; — Милан Милосављевић, из Боровца, окр. тим., у Брус, окр. крушев., 25 окт. о. г. ПБр. 19082; — Ружица Поповићка, из Каменице, окр. крагујев., у Трнаву, ист. окр., 29 октобра о. г. ПБр. 19311; — Петар Пасхаљ—Гајевић, приврем. из В. Врбнице, окр. крајин., у Вајугу, ист. окр., 29 окт. о. г. ПБр. 19454; — Јован Филиповић, из Ћурије, у Кумодраж, окр. београд., 25 окт. о. г. ПБр. 19469; — Анка Бербовићева, из Прокупља, у Ваљево, 29 окт. о. г. ПБр. 19707; — Милева Попо-

вићева, из Ваљева, у исто место, 29 окт. о. г. ПБр. 19708; — Тихомир Јоковић, из Мелнице, у Пожаревац, 9 нов. о. г. ПБр. 20155.

в) по чл. 38 зак. о народ. школама

Милан Марковић, из Пожареваца, у Добрње, окр. пожарев., 9 нов. о. г. ПБр. 19807.

г) по казни

Василија Поповићева, из Св. Аранђела, окр. нишког, у Печењевце, окр. врањског, 2 окт. о. г. ПБр. 17065.

Одлукама Министровим одређени су наставници на расположењу да раде у основним школама, и то:

Босилка Цветићева, из Рековца, окр. морав., у Пироту (у одељењу учитељице Живке Болгићке, која је на одсуству); Катарина Смиљанићка, из Петке, окр. пожарев., у Пољани, истог округа (у одељењу учитељице Јелене Петровићеве, која је на одсуству), — 9 окт. о. г. ПБр. 18086; — Лепосава Красићка, из Београда, у Београду (у одељењу учитељице Стојке Ивковићке, која је на одсуству), 22 окт. о. г. ПБр. 18512; — Владимир Костић, из Београда, да ради у Мин. Просвете, 9 нов. о. г. ПБр. 20598.

Одлукама Министровим одобрено је:

да Драгиша Антонијевић, учитељ у Борчу, окр. крагујевачког, ради у овој школ. години у Мариновцу, окр. тимочког, 5 окт. о. г. ПБр. 16175; — да Лепосава Кушићка, учитељица у Д. Каменици, окр. тимочког, ради у Ивањици, окр. чачанског, 22 октобра о. г. ПБр. 18843; — да Петар Димовић, учитељ у Јагличју, окр. ниш., ради у Јелашници, окр. нишког (у одељ. учитељице Живке Пилетићке, која је болесна), 15 окт. о. г. ПБр. 18029; — да Даринка Митровићева, учит. у Брекову, окр. ужич., ради у Брезови, окр. чачан., 28 окт. ове год. ПБр. 18993; — да Ђорђе Васић, учитељ у Балтиберидовцу, окр. пирот., ради у Главинцима, окр. морав., 12 новембра о. г. ПБр. 20377.

РАЗМЕНЕ

Одлукама Министровим одобрене су размене за ову школску годину наставницима основних школа:

Драгиши Антонијевићу, у Борчу, окр. краг. и Николи Станковићу, у Мариновцу, окр. тимочког., 5 окт. о. г. ПБр. 16174 и 16175; — Браниславу Обрадовићу, у Остри, окр. руднич., и Милораду Достанићу, у Миоковцима, ист. окр., 11 окт. о. г. ПБр 17959; — Ангелини К. Николићки, у Тополовнику, окр. пожарев., и Марији Лекићевој, у Дупљанима, окр. крајин., 18 окт. о. г. ПБр. 16830; — Персиди Петровићевој, у Дољашници, окр. пожарев., и Милици А. Марјановићевој, у Шапини, ист. окр., 19 окт. о. г. ПБр. 18574; — Персиди Каменовићевој, у Кусатку, окр. смедерев., и Дамјанки Глишићки, у Брестовцу,

окр. тимоч., 22 окт. о. г. ПБр. 18767 и 18768; — Круни Поповићевој, у Корбову, окр. крајин., и Милици Зарићевој, у Ражани, окр. ужичког, ПБр. нов. о. г. ПБр. 19447 и 19798.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Одлукама Министровим, на основу чл. 33 закона о народ. школама, стављене су у пензију:

Љубица Михаиловићка, учитељица основне школе у Зајечару, 20 окт. о. г. ПБр. 17782.

Марија Радичанка, учитељица основне школе у Јагодини, 20 октобра о. г. ПБр. 18175.

Љубица Петровићка, учитељица основ. школе у Жичи, окр. чачанског, 1 новембра о. г. ПБр. 13090.

Даница Татићка, учитељица основне школе у Миличиници, окр. ваљевског, 16 нов. о. г. ПБр. 20441.

Лепосава Марковићка, учитељица основ. школе у Годовику, окр. ужичког, 17 нов. о. г. ПБр. 20604.

ОСТАВКЕ

Одлукама Министровим уважене су оставке на службу:

Живки Радосављевићевој, учитељици у Подгорцу, окр. тимоч., 19 септ., о. г. ПБр. 14429; — Чедомиру Ђирићу, учит. у Балајци, окр. морав., 5 окт. о. г. ПБр. 15448; — Даница Васићицевој, учит. на Савинцу, окр. рудн., 18 окт. о. г. ПБр. 18024; — Ђорђу Каљевићу, врш. учит. дужн. у Гостиљу, окр. ужич., 22 окт. о. г. ПБр. 18599; — Наста Гајевићки, приврем. у Бусуру, окр. пожарев., 28 окт. о. г. ПБр. 19057; — Ђорђу Поповићу, приврем. у Дрлупи, окр. београд., 29 окт. о. г. ПБр. 19300; — Босиљци Петковићки, врш. учит. дужн. у Глоговици, окр. крајин., 2 нов. о. г. ПБр. 19433; — Јевтимију Ристићу, приврем. у Белој Реци, окр. подрин., 3 нов. о. г. ПБр. 17894; — Марији Недићки, учит. у Волуји, окр. пожар., 5 нов. о. г. ПБр. 19750; — Надежди Беловуковићевој, учит. у Старчеву, окр. пож., 13 нов. о. г. ПБр. 20378; — Даринци Бранковићевој, учит. у Витежеву, окр. морав., 15. нов. о. г. ПБр. 20372.

РАЗРЕШЕЊА

Одлукама Министровим разрешени су од учитељских дужности:

Никола Сенић, привр. у Пироману, окр. ваљев., 16 окт. о. г. ПБр. 15485; — Јевтимије Ристић, приврем. у Белој Реци, окр. подрин., 23 окт. о. г. ПБр. 17341; — Милица Павловићева, приврем. у Оснићу, окр. тимоч., 28 окт. о. г. ПБр. 19048; — Глигорије Поповић, врш. учит. дужн. у Бошњаку, окр. пожарев., 30 окт. о. г. ПБр. 18964; — Милорад Достанић, приврем. у Остри, окр. руднич., 30 окт. о. г. ПБр. 19415; — Драго Драговић, врш. учит. дужн. у Пироману, окр. ваљев., 31 окт. о. г. ПБр. 19702; — Радосав Бацковић, приврем. у Кудрешу, окр. пожарев., 6 нов. о. г. ПБр. 19304; — свештен. Нићифор Јанковић, врш. учит. дужн. у Главинцима, окр. морав., 12 нов. о. г. ПБр. 20597; — Сава Радудовић, врш. учит. дужн. у Средњој Реци, окр. чачан., 13 нов. о. г. ПБр. 20369.

УМРЛИ

Вукосава Милојковићева, учитељица у Војилову, окр. пожарев., умрла 14 новембра о. г. у Пожаревцу.

ОТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Одлукама Министровим отворене су основне школе у:
Божевцу, окр. пожаревач., (поново) 30 септем. о. г. ПБр. 16242.
Презрези, окр. топлич., 11 окт. о. г. ПБр. 15557.
Вел. Плани, окр. топлич., (поново) 19 окт. о. г. ПБр. 15547.
Вароши, окр. нишког, 21 окт. о. г. ПБр. 16028.
Цулинама, окр. подрин., 21 окт. о. г. ПБр. 16813.
Младеновиу (селу), окр. беогр., (поново) 28 окт. о. г. ПБр. 19184.
Крвавици, окр. круш., 28 окт. о. г. ПБр. 19219.
Пазаитову, окр. крагујев., 30 окт. о. г. ПБр. 19221.
Добрњу, окр. пожаревач., 9 нов. о. г. ПБр. 20132.

ЗАТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Одлукама Министровим затворене су основне школе у:
Боровиу, окр. тимоч., 25 окт. о. г. ПБр. 18972.
Петровиу, окр. топлич., 9 нов. о. г. ПБр. 19986.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Господин Министар војни, писмом својим Ф. Ђ. № 9605 од 8 окт. ове године, доставио је Министарству Просвете акт ове садржине:

„Веома је потребно да се према резервним официрима, који су неуказни чиновници у државној или општинској служби, води нуждан обзир и да им се сасвим не укидају плате, а још мање да им се упражњавају места и попуњавају другим лицима, када су они позвани на војна вежбања, на којима имају да пробаве законом одређени рок. Исто је тако потребно, Господине Министре, да се ти обзирима имају и према кандидатима за резервне офицере, када се они позову у војне курсеве за резервне офицере, јер су и курсеви обавезни и такође установљени на основи закона о устројству војске, а нису добровољни.

Наше садашње законодавство није предвидело ништа да се резервним официрима самим тим и положај у грађанству узвиси, више цени и одликује, да имају првенство или бољу каријеру у служби општинској или државној, чак шта више и некадања одредба закона о устројству војске, да се резервним официрима о државном трошку издаје потребно им војно одело и ратна спрема, 1904 године је укинута ма да је тиме учињена штета и појединце резервним официрима и војсци у опште. Ако се и према кандидатима за резервне офицере не буде имало призрења и ако им се због одласка у курсеве за резервне офицере, стану упражњавати места у државној или општинској служби, онда ми никад нећемо, нити можемо, створити ни добар ни довољан кор резервних официра, који је нама потребнији но другим

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

државама и војскама, пошто нам буџетска средства ни приближно нису довољна за одржавање потребног броја кадровских официра, те смо принуђени да стварамо што бољи и што већи кор резервних официра. — Под садањим условима нико не жели да постане резервни официр, јер је за тај свој трудан и частан позив изложен великој материјалној штети па и губитку службе.

Неколики случајеви, који су ми достављени, побуђују ме, Господине Министре, да Вам се овим обратим и да Вас замолим да изволите ово питање свестрано проценити, па ако се са изложеним мојим гледиштем слажете, онда Вас молим и да наредите шта треба у Вашем подручју“.

Доставља Вам се овај распис ради знања и управљања.

ПБр. 18013

14 октобра 1910 год.

у Београду.

По наредби
Министра просвете и цркв. послова
начелник,

Мирко М. Поповић с. р.

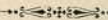
ОДОВРЕНЕ КЊИГЕ

Министровим одлукама одобрено је, да се књига

„Немачка вежбанка са речником“, од г. Саве Максића, професора, може употребљавати као уџбеник приватног издања у I и II разред средњих школа, — 8 октобра о. г. ПБр. 17372.

„Немачка читанка“ за I разред средњих школа, од г. др. Милоша Трифунца, доцента Универзитета, и Јована Кангрге, професора, може употребљавати као уџбеник приватног издања у средњим школама, — 8 октобра о. г. ПБр. 17374.

„Немачка граматика, I и II део“, од г. Стевана Предића, професора, може употребљавати као уџбеник приватног издања у нашим средњим школама, — 9 октобра о. г. ПБр. 17317.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unibooks.rs

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1015 РЕДОВНИ САСТАНАК

6 октобра 1910 год.

Били су: председник **Сава Урошевић**; потпредседник **Мирко М. Поповић**, редовни чланови: **Миливоје Симић**, **Љубомир Протић**, др. **Чедомиљ Митровић**, др. **Јован Скерлић**, **Стеван Веселиновић**, др. **Душан Рајичић**, др. **Светолик Стевановић**, **Никола Лазић**, др. **Миливоје Н. Јовановић**; ванредни члан: **Димитрије Лазаревић**.

Пословођа: **Михаило Недељковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 1014 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 6 ов. м. ПБр. 16161, којим се извештава Главни Просветни Савет, у смислу чл. 7 закона о уређењу Главног Просветног Савета, да је Његово Величанство Краљ, указом својим од 20 септембра ове године, на предлог његов, поставио за начелника друге класе просветног одељења у Министарству Просвете и Црквених Послова г. **Мирка М. Поповића**, директора II класе у Женској Гимназији, по службеној потреби.

Савет је ово саопштење примио знању.

III

Приступљено је избору потпредседника Главног Просвет. Савета. Савет је једногласно изабрао за потпредседника г. **Мирка Поповића**, начелника Министарства Просвете и Црквених Послова.

IV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 септембра ове године ПБр. 15237, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли **Љубицу Михаиловићку**, учитељицу из Зајечара, треба ставити у пензију.

По прегледу лекарско-комисијског уверења о стању здравља ове учитељице, и с обзиром на извештај управитеља зајечарских основних школа, Савет је дао мишљење: да Љубицу Михаиловићку, учитељицу из Зајечара, треба ставити у пензију.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 12 септембра ове године ПБр. 14765, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли Марију Радичанку, учитељицу из Јагодине, треба ставити у пензију.

По прегледу лекарско-комисијског уверења о стању здравља ове учитељице, Савет је, већином гласова, дао мишљење: да Марију Радичанку, учитељицу из Јагодине, треба ставити у пензију.

VI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 1 ов. м. ПБр. 14503, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се Петар Пасхаљ Гајевић, привремени учитељ у Вел. Врбци, поставити за сталног учитеља.

По оцени молиочевих докумената Савет је дао мишљење: да г. Гајевић не може постати стални учитељ све док не положи, у смислу чл. 30 закона о народним школама, учитељски испит.

VII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 септембра ове године ПБр. 15323, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба Богдана Мучалице, учитеља у Мекшицу, који моли да му се одобри полагање испита за сталног учитеља.

По оцени молиочевих докумената Савет је дао, већином гласова, мишљење: да г. Мучалица може, у смислу чл. 30 закона о народним школама, положити учитељски испит.

VIII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 септембра ове године ПБр. 14290, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба Марије Петровићке, привремене учитељице у Штубику, која моли да се постави за сталну учитељицу.

По оцени молитељкиних докумената Савет је дао мишљење: да г-ђу Петровићку, због старости и врло дугог прекида у служби, не треба поставити за сталну учитељицу.

IX

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 18 септембра ове године ПБр. 15940, којим се шаље Главном Просветном Савету на

мишљење молба г. Васе Филиповића, директора гимназије у пензији, да се штампана књига „Педагогика Математике“, од г. г. Филипа Филиповића и В. Мрочека, препоручи за књижнице средњих школа, а ако има буџетске могућности да Министарство и откупи изврстан број примерака.

Према усменом реферату појединих чланова Савета, Савет је дао мишљење: да се штампана књига на руском језику „Педагогика Математике“, од г. г. Филипа Филиповића и В. Мрочека, може набављати за књижнице средњих школа, а ако има буџетске могућности, да треба ради тога Министарство Просвете и Црквених Послова да и откупи изврстан број примерака.

X

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 16 септ. ПБр. 15572, којим се спроводи Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба Милоша Јаковљевића, железничког приправника, о томе: како се има сматрати свршених шест разреда Војно-занатлијске Школе у војно-техничком заводу у Крагујевцу према гимназији.

Савет је по овоме дао мишљење: да Војно-занатлијска Школа у војно-техничком заводу у Крагујевцу има да спрема своје ученике за стручан посао у животу, те да према томе напред поменута школа нема ранг средње школе (гимназије или реалке).

XI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 13 септ. ове год. ПБр. 15436, којим се упућује Главном Просветном Савету на оцену и мишљење штампана књига „Старост — украс младости“, од г. К. Ђ. Поп-Манића, чиновника у оставци.

Према усменом реферату појединих чланова Савета, Савет је дао мишљење: да ову књигу не треба препоручивати за књижнице наших средњих школа, нити је откупљивати за награђивање ученика тих школа.

XII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 30 септембра ове године ПБр. 9598, којим се упућује Главном Просветном Савету на мишљење молба г. Николе Ранојевића, професора II београд. гимн., којом моли да му се одреди новчана помоћ за труд поднет око измена и допуне учињених при прештампавању у уџбенику државног издања „Основи за Јестивеницу за ниже разреде средњих школа“ и држања коректуре приликом његова штампања.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Павле Аршинов, професор Женске Учитељске Школе у Београду, и Душан Стојићевић, професор I београд. гимназије, као пређашњи референти овога уџбеника, да, с обзиром на чл. 16 правила о штампању уџбеника, изволе дати мишљење о томе: да ли су измене учињене у овоме делу већих размера и да ли према томе г. Ранојевићу треба одредити за овај рад какву новчану награду и колику.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

XIII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 23 септембра ове године ПБр. 16375, којим је упућена Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба књижаре Сретена Ђорђевића, којом се нуди Министарству на откуп књига пок. Сретена Ж. Пашића „Шумадинче“, или ако не би могла да се откупи, да се препоручи за основне и ниже разреде средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, и др. Јован Скерлић, ванред. проф. Универзитета, да ову књигу прегледају и Савету заједнички реферат поднесу, пошто г. Ђорђевић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (40) четрдесет динара на име награде за напред именоване г. г. референте.

XIV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 26 септембра ове године ПБр. 15710, којим се пита Глав. Просветни Савет за мишљење: да ли Лазар Л. Пејић, кандидат сред. школ. учитељства, има квалификације за скулента средње школе.

Према оцени поднетих докумената Савет је дао мишљење: да г. Пејић има квалификације за скулента средње школе.

XV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 21 септембра ове године ПБр. 16219, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли Ђорђе Р. Ђорђевић, кандидат богословља, има квалификације за наставника веронауке у средњим школама.

Према оцени поднетих докумената Савет је дао мишљење: да г. Ђорђевић, кандидат богословља, има квалификације за наставника веронауке у средњим школама.

XVI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 22 септембра ова године ПБр. 16260, којим се спроводи Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба Радована Ник. Казимировића, којом моли Министарство да му укаже новчану помоћ при штампању његове докторске дисертације на немачком језику.

Главни Просветни Савет није нашао разлога са којих би требало Министарство г. Казимировићу да одреди тражену помоћ, о чему известити и заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде.

XVII

Саслушан је писмени реферат г.г. Чедомиља Петровића и Живојина Ј. Јуришића, професора реалке, по питању изложеном у писму господина Министра народне привреде од 7 маја ове године ПБр. 4577.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету,

На акт Главног Просветног Савета СБр. 93 од 26 маја о. г. част нам је одговорити му ово:

1. Ратарска Школа је стручна школа према одредбама чл. 1, 2, 5, 6 7, 13 и 14 закона о нижим школама за пољску привреду од 1882 и 1896 године, јер спрема своје ученике за стручан позив у животу, што се види и из наставног програма који је прописало Министарство Народне Привреде 12 фебруара 1892 године ЗБр. 247.

2. У Ратарску Школу примају се ученици који нису млађи од 14 ни старији од 18 година а у нижу средњу школу примају се они који имају 10 до 13 година.

У Ратарској Школи предају се само у првом разреду основи неких предмета који дају ученицима опште образовање а то су:

Српски језик, са два часа седмично
 Земљопис, са 1 часом седмично.
 Историја Срба, са 1 часом седмично.
 Рачун, са 2 часа седмично.
 Зоологија, са 2 часа седмично.
 Ботаника, са 2 часа седмично.
 Физика, са 2 часа седмично.
 Хемија и минералологија са 2 часа седмично.

Али и ти предмети предају се са мање часова, у знатно мањем обиму и са изостављањем појединих а важнијих делова који се уче у нижим разредима средњих школа, те према томе ученици из I разреда Ратарске Школе не би се могли примити за ученике у II разреду средње школе.

У II разреду Ратарске Школе предају се теоријско и практично све стручни предмети, а то су: геометријско цртање — једини средњошколски предмет у овом разреду, — основи земљомерства,

Ратарство, општи део,
 Сточарство, општи део,
 Воћарство,
 Пчеларство,
 Свиларство,
 Живинарство,

А у III разреду предаје се:

Ратарство, посебни део,
 Градинарство,
 Ливадарство,
 Винодеље с подрумарством,
 Основи шумарства,
 Сточарство, посебни део,
 Пољопривредно рачуноводство, и
 Управа добара.

Ни ученици ових разреда не могу се примити у старије разреде средњих школа.

Према изложеном мишљења смо да Ратарска Школа нема ранг ниже средње школе (гимназије и реалке).

У прилогу њ. враћамо акт Министарства Народне Привреде.
Главном Просветном Савету захвални на поверењу

16 јуни 1910 год.
у Београду.

Чед. А. Петровић
Жив. Ј. Јуринић
професори реалке.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да Ратарска Школа нема ранг средње школе (гимназије или реалке).

XVIII

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, професора реалке, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београдској гимназији, о квалификацијама Марка Радосављевића, капетана VII пешад. пука Краља Петра I, који је молио да се постави за хонорарног наставника музике.

Пошто молитељ није поднео никакве документе о својој спреми, то је Савет одлучио: да се и не упушта у оцену његове молбе.

XIX

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, професора реалке, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београдској гимназији, о квалификацијама Хинка Маржинца, капелника и наставника музике, који је тражио да се постави за привременог учитеља музике и певања у ма којој средњој школи у Београду.

Према оцени поднетих докумената Савет је дао мишљење: да се г. Маржинец, на основи члана 64 закона о средњим школама, не може поставити за учитеља певања и свирања у средњим школама.

XX

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, професора реалке, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београдској гимназији, о квалификацијама Јована Ружичког, учитеља музике, који је тражио да се постави за учитеља вештина у једној од београдских гимназија.

Пошто молитељ није поднео никакве документе о својој спреми, то је Савет одлучио: да се и не упушта у оцену његове молбе.

XXI

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, професора реалке, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београдској гимназији, о квалификацијама г. Стевана Станковића, пешад. капетана у пензији, који је молио за место хонорарног наставника певања у средњим школама.

По оцени поднетих докумената Савет је дао мишљење: да се г. Станковић може поставити за хонорарног наставника певања у средњим школама.

XXII

Саслушан је писмени реферат г.г. Николе Лазића, професора реалке, и Јосифа Маринковића, вишег учитеља вештина у II београдској гимназији, о квалификацијама Иванке Милојевићке.

Пошто молитељка не подноси докуменат о свршеној Музичкој Школи у Београду и о Краљевској Музичкој Школи Академије у Минхену, то је Савет дао мишљење: да би се Милојевићка по положеном испиту могла поставити за учитељицу певања и свирања.

XXIII

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Ристе Вукановића, вишег учитеља вештина у истој школи, о квалификацијама Вацлава Хипшмана.

По оцени поднетих докумената Савет је дао мишљење: да г. Хипшман, с обзиром на чл. 64 закона о средњим школама, може бити постављен за учитеља вештина у средњим школама.

Овим је састанак закључен.

1016 РЕДОВНИ САСТАНАК

12 октобра 1910 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, др. Чedomиљ Митровић, др. Јован Скерлић, протопрезбитар Стеван Веселиновић, др. Душан Рајчић, др. Светолик Стевановић, Никола Лазић; ванредни члан: Михаило Станојевић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1015 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 септембра ове године ПБр. 15482, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Илије Ђорића, учитеља у Великој Плани, који моли, да се његова „Карта Краљевина Србије“ препоручи као наставно средство у основним школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Никола Лазић, професор реалке, Радоје Дединац, професора I београдске гимназије, и Михаило Милошевић, учитељ, да ову карту прегледају и Савету поднесу заједнички реферат.

III

Саслушан је писмени реферат г.г. Павла Аршинова, професора Женске Учитељске Школе у Београду, и Душана Стојићевића, профе-

сора I београдске гимназије, по молби г. Николе Ранојевића, професора II београдске гимназије, од 23 јуна ове године, а затим је Савет дао мишљење: да се г. Ранојевићу за труд поднет око измена и допуна учињених при прештампавању у уџбенику државног издања „Основи из Јестаственице за ниже разреде средњих школа“ и држања коректуре приликом штампања изда на име награде (600) шест стотина динара.

IV

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Михаила Станојевића, учитеља, по молби г. Милана Косановића, учитеља из Миријева, од 14 новембра 1909 године, и затим је Савет дао мишљење: да штампани Буквар и Упутство од г. Косановића не треба препоручивати за школске књижнице, а тако исто ни који други. Кома поред буквара државног треба ради студије и који други, нека га набави сам за своју књижницу.

V

Саслушан је, у вези са писмом господина Министра просвете и црквених послова од 7 маја ове године ЗБр. 270, писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и др. Светлика Стевановића, управитеља Више Женске Школе у Београду, о фонду пок. Дим. С. Николића-Беље.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету,

Некадашњи београдски трговац поч. Димитрије С. Николић — Беља оставио је тестаментом од 29 марта 1880 године своје имање у Београду држави српској са жељом да се приход од тог имања употребљава „на просветне цели“.

Како завешталац није ближе одредио на какве ће се просветне цели поименце трошити приход са тог имања, то је Министарство Просвете као руковалац имањем, прописало 13 новембра 1902 године нарочита правила о овоме фонду.

По тим правилима „приход овога фонда употребљаваће се на потпомагање научних проучавања српског народа и српских земаља, као и суседних народа и земаља у колико за ово друго буде разлога и могућности (чл. 3.).

Нама се чини да су писци ових правила оваком одредбом не само скучили вољу племенитог дародавца, него су погрешно протумачили речи „просветне цели“, јер просветни циљеви нису исто што и научни циљеви. Просвети је циљ да научне истине пресади у масу народну, док је науци циљ да истражује нове научне истине. Према томе: оснивање књижница за народ; издавање и награђивање популарних списа за народ; организовање систематских предавања за масу народну и помагање оснивању курсева за неписмене било би много ближе вољи тестаторовој, него ма каква научна испитивања.

Стога смо мишљења да правила Фонда пок. Димитрија Николића — Беље треба из основа променити.

6 октобра 1910 г.

Београд.

Љуб. М. Протић
Др. С. Стевановић.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да Правила о фонду пок. Димитрија С. Николића-Беље треба из основа променити.

WWW.UNILIB.RS

VI

Саслушан је, у вези са писмом заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 10 септембра ове године ПБр. 15255, поднети пројекат Правила за оцењивање ученика учитељских школа, који су израдили г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, и др. Миливоје Н. Јовановић, професор II београдске гимназије.

Савет је усвојио ова Правила о оцењивању ученичког успеха у учитељским школама с тим, да се доставе господину Министру просвете и црквених послова на одобрење.

VII

Саслушани су усмени реферати г. др. Јована Скерлића, ванредног професора Универзитета, и протопрезвитра г. Стевана Веселиновића, ректора Богословије Св. Саве, поводом питања господина Министра просвете и црквених послова изложеног у писму од 8 јула ове године ПБр. 10179, па је затим Савет дао мишљење: да Петар Тасић, учитељ, и Јелисавета С. Баковићева, учитељица, из Причиновића (срез мачвански), могу и даље остати у служби, али морају бити кажњени и Тасић и Баковићева, јер су се обоје огрешили о дужности свога учитељског звања — тач. 12 чл. 45 закона о народним школама. Према величини и природи учињене кривице, с погледом на њен значај за школу и наставу, која је потпуно ислеђена, и за коју су обоје писмено саслушани, требало би их казнити премештајем у друга разна места без накнаде селидбених трошкова (чл. 49 под 4 закона о народним школама).

VIII

Саслушан је писмени реферат г.г. др. Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, и Михаила Станојевића, учитеља, о кривицама Ратка Жуњића, учитеља из Рутевца, а затим је, по усменом обавештењу, већином гласова, Савет дао мишљење: да би Жуњића требало казнити премештајем без накнаде селидбених трошкова (чл. 49 под 4 закона о народним школама).

Овим је састанак закључен.

НАУКА И НАСТАВА

ШКОЛСКЕ СВЕЧАНОСТИ

— ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ХОДЕГЕТИКЕ —

Морално усавршавање ученика не постиже се само наставом. Томе и у нас од сад мора служити и добро уређен *школски живот* сваке наше школе, иначе нам оне и надаље неће бити васпитне, и стално ће промашати свој циљ. Другим речима, наставом пробуђене мисли, осећања, начела и убеђења треба да се у школском животу и изводе. Само тада кад се наставом задобивена начела примењују и тако појављују у конкретном облику, могу она да овладају срцем и душом и да постану стална. Али су прилике школског живота за то ограничене. Стога се морају створити нарочите установе, при којима ће се дати ученицима прилике да морална начела оживљавају у школском животу, и да се још у раној младости уче одлучивати правилно за *добро*. Те су установе особита средства васпитања у ужем смислу. Она се могу поделити у две врсте: једнима је принцип *рад* и придружују се настави. Друга се придружују властитом животу ученика с обзиром на њихове индивидуалне потребе и социјалне односе, и пружају им прилике поглавито за *одмор*, као и да се уздигну изнад свакидашњег живота, а дају им донекле прилике и за властити рад. У прву врсту као особити облици школског живота долазе школска путовања, рад у школској градини и т. д., а другу врсту игре и школске свечаности. Ми ћемо се овде позабавити само овим последњима.

*

Као одмор души служиле су од вајкада и понеке свечаности и то често у вези с играма. Откад је историје зна се да су људи подизали олтаре, славили и приносили жртве божанству, које је представљано врло различно према ступњу развитка народа у појединим епохама. Човек је вазда тежио да се у појединим моментима узвиси над обичним животом и догађајима и да се приближи највишем бићу,

које је над светом, вечно је, чијој моћи нема граница, па осећајући своју слабост и немоћ, осећао је и потребу да му се моли и да га за помоћ призива. Тако су постале религиозне светковине, које школа као хришћанска установа мора увести и у школски живот. Отуда имамо школске свечаности, које су чисто верског карактера, а то су: *молитва* или призивање Св. Духа у почетку и благодарење на крају школске године, и онда свакодневне молитве пре и после учења.

У животу има дана, којих се народ радо сећа. Тада он оставља своје обичне послове, предајући се успомени на минуне догађаје и знамените личности. То су дани сећања на миле или тужне доживљаје, који су учинили дубок утисак на народну душу, а тичу се завичаја, земље, породице, народа, племена или човечанства. Тако су постале народне светковине, које су уведене и у школу, те тако имамо *школске народне свечаности*. Оне могу бити: 1. *опште народне*, као што је прослава Св. Саве, затим Видов-дан, тужна успомена на изгинуле борце за веру, народ и отаџбину ма кад и ма где то било.

Понеке опште народне светковине могу да се прослављају само једанпут у дугом размаку времена или само извесних година, као на пр. успомена петогодишњице на Косовску битку, пренос костију Вука Караџића, пренос костију Бранка Радичевића, успомена на стогодишњицу смрти Доситија Обрадовића и т. д. Овде се убрајају и свечаности као што су стогодишњица Првог Устанка, стогодишњица Другог Устанка и т. д.

2. *Посебне или индивидуалне свечаности*, које не светкује цео народ по свима српским земљама. Овде спада Краљев рођен-дан, а у неослобођеним земљама могло би то да буде дан рођења црквеног поглавара, који је представник и носилац националне идеје.

У индивидуалне светковине долази и прослава успомене на важније догађаје и дане из живота појединих школа, као што је десетогодишњица, двадесетпетогодишњица, педесетогодишњица школе, и т. д. затим сећање кад је школа добила нову зграду, или кад је добила ново одељење, неког великог добротвора, успомена на смрт добротвора, наставника и т. д.

Напослетку школа као и народ ваља да слави понеке дане у вези с посматрањем живота у природи. То је засебна трећа односно четврта врста школских свечаности. Ту спада прослава Ђурђев-дана, „кад се гора заодева листом а земљица травом и цвијетом“. Ђурђев-дан је у нас добио и национално обележје, јер Ђурђев-дан бејаше хајдучки састанак. За њим долазе *заветине* или сеоска слава и онда *молитва за кишу* и *берба*.

Све ове свечаности имају несумњивог значаја, који у многоме зависи од тока свечаности.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

www.unib.rs

Молитва.

WWW.UNILIB.RM

Молитва је у служби образовања карактера. Њом се допуњује настава из хришћанске науке. Она управо даје ученику прилике да се приближи творцу неба и земље, коме су управљени наши погледи; да се приближи Исусу Христу, који је идеал моралног карактера. Ми верујемо да светом управља виша сила, која га је и створила и која га одржава, која је вечна, свемоћна, савршена. То је Бог, који правду и доброту награђује а зло казни. Молитвом се упућују ученици да му буду захвални, да му се моле за помоћ у раду за добро и да чува од зла.

Молитва крепи, улива наду. Она је најбоља прилика, која чува да душа не залута, већ да се уздигне и да тако воља човекова остане стална у раду према моралним и религиозним начелима.

У почетку школске године ученици ваља да се у свечаном руху у лепо украшеној и чистој учионици моле Богу да им даде снаге да савладају тешкоће у раду, да буду добри, послушни и у свему ваљани.

Призивање Св. Духа, дакле молитва у цркви, треба да буде само прва тачка ове свечаности. У школи ваља да се свечаност наставља у присуству ученичких родитеља. По напред утврђеном програму поједини ће ученици декламовати коју песму, у којој се славе милост и дела Божја, затим се рецитију пригодне речи из Св. Писма; учитељ држи кратак говор, и онда *сви* ученици певају црквену а може и коју одабрану светковну песму, чија је садржина ипак више религиозна, и тим се свечаност завршује.

Ако је мање ученика, свечаност треба да је заједничка, иначе може бити и посебно за ниже и више разреде, у ком се случају може и програм свечаности боље да подеси. Ученици првог разреда треба да су на овој молитви заједно с ученицима другог разреда.

Благодарење, молитва на крају школске године као захвалност Богу на учињеним добрима треба да тече исто овако. Програм саме свечаности увек да обухвата градиво из наставе у оба ова случаја, а никад ново, што раније није обрађивано.

Рад и молитва преко целе године ваља да су заједно као што је то од вајкада. Ученици да се моле Богу пред првим часом пре подне и по свршетку часова после подне. Молитву да читају поједини ученици по утврђеном реду, али не мора и не треба да буде стално једна иста молитва. Избор молитава извршиће наставник. По неки пут довољан је и само неки стих или изрека из Св. Писма, деци добро позната. Најчешће треба ученици као молитву да отпевају понеку црквену песму. Песме за ово одређује наставник с обзиром на њихову садржину, која ученицима мора бити позната, да је у најтешњој вези с наставом из веронауке у појединим разредима, а да се има у виду и узраст ученика.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Молитва према овоме у школском животу не сме бити досадна формалност; а она се по готову данас на то сведа у већини наших школа.

Опште народне свечаности.

И прослављање народних свечаности у школи има велике вредности по све васпитање. Од тога има добити на првом месту дисциплина, јер ученици тих дана осећају потребу реда, па се паште да га буде и да га очувају из властитих побуда.

Овом приликом ученицима се истичу многе важније представе, у лепој форми тумаче се поједине мисли, осећања и људске радње, те се свечаношћу на једној страни допуњава настава, а на другој страни ученици теку аперцептивне представе, које олакшавају и припремају доцнију наставу.

Ну, народне свечаности у школи имају велики значај и по образовање карактера. Ученицима се истичу светли примери, на које треба да се угледају. А примери подстичу на дела. Ученик има осећање да јака воља побеђује тешкоће, руши незгоде и ствара дела, која се не заборављају. То му улива храброст, ослобађа га плашљивости и буди самопоуздање. То га тера да испитује себе, да открива своје слабости и да размишља: како да отклони своје мане, и шта да ради, па да се приближи милим великанима из прошлости, чија се успомена слави.

Свечаност у школи освежава сећање на знаменита лица и догађаје, и упућује ученика да буде захвалан, да се диви мушкој снази, необичном пожртвовању за веру и народ, необичној љубави, сталности и нади у раду за слободу, име, језик, добро отаџбине и свету веру нашу.

Свечаност изазива одушевљење за добра дела. Ученици забораве на себе, јер се пуном душом предају прослави светлога, узвишенога, племенитог, које изазива дивљење. Свечаност је дакле прилика да се ученикова воља несебично одлучује из унутрашњих побуда за поступање према моралним законима и тако помаже формирању ученикова карактера. У свему овоме и оваком раду претходи ученицима васпитач, који се спушта к њима, да би их узвисио, јер им светли у познавању племенитог, у познавању онога што је за поштовање и дивљење. Школска свечаност дакле уједињује наставника и ученике у једну етичку личност, која хоће да оствари наставом изазване морално-религиозне тежње.

Заједница између ученика и наставника доприноси да се још више развија узајамна љубав, која помаже да се повећава и наставников ауторитет. У овој заједници има и утакмице ко ће више допринети општем циљу. Једном речи може се рећи да народне свечаности у школи буде и утврђују моралне идеје и помажу да одјекују

кроз цео живот, а и да буду све силније што год су ученици старији. Оне дакле чине да школа узме учешћа у бољем, савршенијем животу, чега је резултат да ученици полако срасту с тим бољим животом и да чине све што ће допринети да сваки као човек сме спокојно, безбрижно, мирне савести очекивати последње дане и часове живота, кад треба да пође на пут у бољи свет, тамо где ће имати да положи рачун о свом раду за кратког бављења на овоме свету.

На крају да додамо да треба прослављати само такве личности и догађаје, које ученици цене и осећају потребу да их славе. Иначе би свечаност била без унутрашњег учешћа, без тоpline, те би се осећала као терет и не би имала вредности.

Али да би свечаност била од већег а повољног утицаја зависиће од њеног тока, јер она треба да је по нарочитом плану. Зато ћемо и ми изнети овде како бар у главном треба да тече свечаност. На првом месту свечаност треба да буде у тесној вези с наставом, из које управо и произлази. Због тога и програм свечаности обухвата градиво из раније наставе. Ако би се изузетно унела и по која нова тачка, онда она мора бити у вези с познатим градивом и лака да је ученици могу схватити правилно и брзо. Све тачке програма односе се на лице или догађај, предмет свечаности. Оне су према томе и у међусобној вези, а одмерене су према духовној снази ученика, као год и наставникова беседа, намењена ученицима а не њиховим родитељима.

Беседа наставникова треба да скреће пажњу ученика на главне одлике личности или главне моменте догађаја, који треба да се истакну у свести ученика. Она обухвата и уједињује све тачке програма, и зато може доћи одмах у почетку или на крају свечаности.

Свечаност се припрема ранијом наставом, па се заједнички, у споразуму с ученицима, утврђује и програм, и онда се распоређује ко ће шта декламовати и рецитовати. Предлоге могу чинити и ученици, који ваља увек да наведу и разлоге за своје предлоге. Они могу предлагати и другове ко шта да изводи, али дефинитивну одлуку доноси о свему наставник.

Певати морају сви ученици, јер сви треба да су активни. Зато је погрешно кад се у школи образује хор певача те изгледа као да је свечаност само за те певаче.

Свака народна свечаност треба да отпочиње молитвом ма и најкраћом. Најбоље је да се као молитва узме нека песма, црквена или световна, у којој се изражава захвалност Богу на његовим добрима. То силно дејствује на дечју душу, и зато је оправдана нада да ће то од утицаја бити и на цео потоњи живот ученика. После молитве или песме у славу Божју долазе остаде тачке по утврђеном програму.

Понеке свечаности могу бити у вези с гимнастичким и витешким играма (Бурђев-дан, Видов-дан, Краљев-дан), да то подсети на дуж-

ност да треба и тело снажити поред буђења националне свести, иначе мучна може бити помоћ омладине кад се отарбина нађе у невољи.

Свечаност ваља да буде у лепо украшеној дворници, за што ће се увек старати ученици а под надзором наставника. Ученици треба да декоришу дворницу, да наместе слике и оплету венце, јер спољашна лепота и украс јесте огледало њихове душе. Зато и ученици морају тога дана бити у свечаном оделу и нарочито чисти, очешљани и измивени.

Ако је дворница мала, свечаност ће се обавити у неколико ученица, што је донекле добро, јер је лакше удесити добар програм с обзиром на године ученика, а и више родитеља могу да присуствују свечаности.

Добро је да се овом приликом покрену родитељи, који су само посматрачи свечаности, да приложе понешто за сиромашне ученике и ученице, а и за друге хумане ствари које изненада, неочекивано избију (за пострадале од поплаве, од земљотреса, од пожара, града, суше и т. д.). Треба ученици да виде да племенита осећања нису изумрла, него да је срце добрих људи вазда отворено за све који су у беди и невољи. Сећање на ово ученици ће понети и у живот, па ће и они тако радити кад постану људи. А док су још у школи, загледаће у своје срце, па ће рад свој, своје мисли и осећања поредити с туђима, и старати се да се изједначе с племенитим људма, који им служе за пример.

Индивидуалне свечаности.

Оне се тичу главних момената из живота ове или оне школе, или иначе из прошлости појединих места. Ти важни моменти нарочито се истичу у школи. Они су најбоља прилика да се школска заједница сети славне миле или тужне прошлости (као ту скоро прослава стогодишњице боја на Варварину, 5. септембра ове 1910. год., а раније стогодишњица ослобођења Београда и стогодишњица славне погибије Стевана Синђелића и др.) а из разлога напред наведених код општих народних свечаности. За индивидуалне свечаности према томе важи све што је речено и за опште народне.

Ђурђев-дан, заветине, молитва за кишу и берба.

Подстицај за ове свечаности дају посматрања у природи. Њих слави народ.

Ђурђев-дан је дан радости народне новом животу, јер је природа оживела; све је озеленело и већ цвета. Све буја, све напредује. У природи је наступио преврт, који ће донети добро; испуниће се наде народне. И народ приноси хвалу свемогућем Творцу. У пољу, на њиви, у градини, на кући, на вајату, свуда се задева крст од лесковине. Све

што народ цени, све то меће под заштиту Божју, китећи га највећом светињом и знамењем хришћанства. На Ђурђев-дан се и свет купа у хладној води; обуче нове кошуље, накрестане и извезене, с црвеним крстићима од памука окићене, па се опаше врбом и закити селеном и повратичем. Такав је народни обичај у нашем лепом Подрићу.

И наши стари изабрали су Ђурђев-дан кад су се одметали гори у хајдуке и гајили наду да ће опет оживети српска држава. Ко се не сећа како Васо Чарапић довикује: „Е чик, Мујо, гора олиста, Васо стече крила!“ Ђурђев-дан је постао и народни празник у смислу патриотском а не само верском. Школа зато треба да уједини оба ова момента и да прославља овај мили празник у пољу.

Заветине су слава једног села или једног краја. Све се развија, цвета, једра, па је народ радостан. Зато село слави. Свет иде преко поља, њива и лугова, велича и слави Творца на његовим даровима. „Господе помиљуј! Амин!“ ори се из небројено грла; а напред се блиста крст и вије црквена застава.

Молитва за кишу јесте прилика да ученици упознају големи бол који притискује душу родитеља, и да разумеју молитве одраслих. „Све ће изгорети, не ваљамо, па хоће Бог да нас казни! Немојмо грешити, кајмо се и молимо се Богу, па ће нас спасти!“ Тако довикују старији млађима, и те речи продиру до срца и буду од силног утицаја.

Берба је општа радост и хвала Богу. У стајаћем руху хита свет у поље, на њиву да прикупља дарове Божје. Ори се поље од веселе песме и радосног поклича вредних радника.

У свима овим свечаностима треба да узму учешћа и ученици. Ако се при прослави Ђурђев-дана треба село да придружи школи, онда школа ваља да се удружи са селом, с одраслима кад славе заветине, кад је молитва за кишу и кад је берба. Ово удруживање деце с одраслима припрема је за њихову заједничку службу Богу. Школа не сме ни у томе бити немарна; она мора о томе водити озбиљна рачуна. Она мора и у свему овоме да припреми своје ученике, да их обавести и подстакне. Она тако служи животу, јер подстиче у ученика љубав према завичају и отаџбини и лепим српским обичајима, љубав и захвалност према родитељима и уопште старијима, према школи, цркви и Богу.

Као добит од школских свечаности наводи се уопште да су оне још zgodна прилика да наставник упознаје своје ученике због јаче заједнице и већег саобраћаја с њима, па доцније може да предузима потребне мере за боље васпитање; а затим да су оне средство да се зближе кућа и школа. Обоје је тачно. Али што се тиче друге тачке, не сме се сметнути с ума да школске свечаности дају прилике родитељима да виде какав дух веје у школи и у ком се правцу ради овде.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Али школске свечаности нису прилике за узајамно обавештавање наставника и родитеља о појединим школским питањима. Школске свечаности имају други циљ, који је напред истакнут; а за обавештавање ради заједничког, сложеног рада на васпитању народне омладине служе родитељске вечери, које су и у нас већ опробане.

Љуб. М. Протић.

ПОСМАТРАЊА МИКРОСКОПОМ У ЈЕСТАСТВЕНИЧКОЈ НАСТАВИ

Педагошко начело: „Посматрање је основ сваке наставе“ — не важи ни у једној научној дисциплини више него у природним наукама. Посматрање је толико везано за наставу из ових наука, да ће и најживљи описи за ученике бити мртав материјал, ако им ово наставно средство није послужило као основ. Отуда посматрање у настави из природних наука мора бити неизоставно и онда, кад се оно врши помоћу извесних апарата, као што је случај у јестаственичкој настави, проучавајући ситне предмете, који се голим оком не могу видети. У средњој школи предаје се из јестаственице о ћелици, ткивима, праживотињама и другим ситним предметима. Да све ово треба ученицима показати толико је јасно, да је излишно трошити речи на доказивање. Говорити о ћелици, крвним зрнцима, спорима и др., а не показати све то микроскопом, значи једну по својој природи очигледну наставу свести на застарели вербализам и омрзнати ученицима онај предмет, који је најподеснији да привуче њихову пажњу и интерес.

Да од ових посматрања буде стварне користи, од значаја је, како ће се она вршити. Микроскоп је ученицима сасвим нова и непозната ствар, те на првом часу не би требао да изостане кратак опис овога апарата. Како пак ученици раније нису имали прилике да гледају микроскопом, наставникова је дужност, да им покаже, како се ово врши и да их у самом почетку упуте у правилно посматрање. Неизвежбано се око учениково мора прво научити да микроскопом гледа па тек после да посматра. У почетку ученици треба да посматрају само просте објекте и то на што слабијем увећању. Ово је потребно због тога што се у том случају посматрани објекти јасно и прегледно виде, а то је повољна околност да и почетничко око може микроскопом добро видети и јасно разликовати. Јака увећања треба у почетку избегавати јер се за њих ученичко око мора постепено навикавати. Пре него што почну ученици извештавати предмет посматрати, покаже им се прво његова увећана скица, коју наставник у почетку часа нацрта на табли. Пошто наставник на овој скици објасни, шта се на предмету има видети, почињу ученици редом посматрати. После довољног и тачног по-

сматрања ученик се враћа на своје место и црта оно, што је микроскопом видео, гледајући при том и скицу на табли. Наставник се мора уверити о сваком ученику, да ли посматрани предмет јасно види. Препарате треба имати готове, јер њихово спремање за време часа одузима много времена и смета наставнику, да обрати довољну пажњу на држање потребног поретка. С тога је наставник дужан спремити препарате. Изузетак чине они објекти, на којима се животни појави посматрају, те се за време самог часа морају спремити (крвоток у пуноглавчеву репу, срце у дафније, раставкине споре, амебе и др.). Има и таквих објеката, који се без претходне припреме могу посматрати (лептиров прашак, полен и др.).

Ваља напоменути и то, да је час микроскопског посматрања везан са извесним тешкоћама за наставника, нарочито у разреду са великим бројем ученика. На оваквом часу сви ученици немају чим да се занимају; јер док један ученик посматра, а неколико њих цртају оно што су већ посматрали: докле остали ученици седе беспослени и на њих наставник не може да обрати довољну пажњу, јер је заузет непрекидном контролом посматрања. Овим ученицима често постаје време досадно, те се немирнијим међу њима даје прилика, да ремете ред. Због тога је најбоље ограничити број ученика, који ће једнога часа да посматрају, тј. треба ученике поделити у две или три групе, па једна група нека посматра једнога часа, друга другога и тако редом.

Разуме се, да свака средња школа треба да има бар по један микроскоп. Без тога не вреди ни предавати о оним ситним предметима, које ученици голим оком не могу посматрати.

Влад. Војиновић

ЕСТЕТИЧКА ОСЕЋАЊА

При разматрању и изучавању психичких појава психолог полази од опште познате разлике: тројаке функције духа, која се добива самопромаатрањем при дубокој анализи. Духу се приписује тројака функција, тј. три карактеристичне и битно различите врсте реакције, на име 1. *функција осећања*, која се испољава у супротности угодности и неугодности, 2. *функција разума* или *увиђавности и разборитости*, којима се завршује у сазнавању и 3. *функција хтења или жеље*, која прелази у вољу. (1) Прва функција садржи у себи сва наша пријатна и непријатна искуства, у колико посматрамо само њихов тон осећања, тј. њихову пријатну или непријатну страну. (2) Функција разума или сазнавања ће се вежбати у различитим приликама опажања чулних

објеката, уображавања ствари и размишљању о овима. (3) Функција хтења или *активна* функција, како се у једном нарочитом смислу још може назвати, објашњује се простим појавама воље, на пр. на подизању руке, као и на сложенијим, на пр. на подизању каквог тежег предмета, противљењу каквом искушењу или напасти, даље, на сваком интелектуалном раду, у колико је овај управљен на задатак или циљ, на пр. при озбиљном изучавању.

Према задатку наше теме, ми ћемо апстрахирати овде функције сазнања и функције хтења или активне функције, па ћемо се задржати на функцијама *срца*, како би се сасвим смело рећи, на *осећањима*, специјално — на *естетичким осећањима*. Овакав је рад правилан; јер ми без апстракције извесних појава, не можемо друге ни проучавати, пошто се уза сваку појаву коју у свести преовлађује јављају и појаве осталих двеју функција.

Кад имамо какво задовољство или бол, радост или невољу и љутњу, тада се каже да осећамо. Израз „*осећање*“ означава пријатни и непријатни „*тон*“ или пријатну и непријатну страну наших доживљаја и нашег искуства. Један такав тон осећања може бити и непосредно везан са *осећајем*, на пр. глад или мирис, а може пратити и вишу духовну радљивост, као што је осећање услед каквог чуда или надања. Док свако осећање има обележје, до којег бива извештан степен пријатности или непријатности, дотле има много тонова осећања, који имају помешан карактер; један такав тон осећања показује се код осећаја, који се изазове сврабом опеченог места на кожи, или код осећања жалости због губитка каквог пријатеља. Тон осећања показује све степене интензитета, од тихе струје пријатног задовољства, које свест, што га је извела, прати, до силног узбуђења заносне радости.

И ако су осећања тек у последњем столећу уздигнута као главна функција духа, ипак, као што смо већ нагласили, не смемо заборавити, да осећања нису само за себе стања од велике важности; она су са обема другим странама духовним у унутрашњој и живој вези. То се може уочити код вежбања и развијања разума. И ако се осећање, кад се до ватреног интензитета узбуђења уздигне, противи радљивости разума, ипак даје у своме јаком степену елемент живог интереса, који побуђују подобност ка енергичној радљивости. Према томе, образовање разума појачава се на сваком ступњу развитком осећања. С друге стране, образовањем разума утиче се на развитак свих виших и финијих осећања, као осећање лепоте. Ово је за нашу тему важно.

Осећање стоји двојачко са свесном радњом и вољом у унутрашњој зависности. Кад радосту или болом јако утичемо на неког, тада се осећање појављује директно у активном облику покретања. То је даље такође осећање, које прилаже ка вољној делатности динамичке еле-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

менте. Мотиви, који нас убрзају да нешто чинимо, јесу продукти осећања. Тако кажемо, да човек ради из страха од телесне невоље, из љубави према породици или према отаџбини итд. Уобичајени правци понашања појединих личности јесу последице осећања која у њима владају.

После овога свакојако је јасна важност развијања осећања, и могли бисмо одмах прећи на разматрање о естетичким осећањима, само кад не бисмо хтели овде још да изнесемо, макар и у најкраћим цртама, једну класификацију осећања.

Као што је већ речено, душевна стања са јако израженим тоном осећања, обично се означају као „осећања“. Међу њима постоји извесна разлика и класификација, која се може разматрати на конкретним примерима нарочитим начинима.

Прва и јаснија разлика је она, која се у обичном смислу показује између „телесних“ осећања, која прате осећаје, на пр. пријатна и непријатна страна жеђи и њеног задовољавања, или мирис, и „душевних“ осећања, тј. појаве осећања, које за своју подлогу имају вишу врсту познате радљивости, на пр. радост надања, бол туге и јада. Прва, која се у популарном говору често називају „осећаји“, називају се права чулна осећања. Она су сразмерно просте појаве. Последња ће се најбоље разликовати као осећања и додају се душевним стањима.

Чулна осећања можемо поделити у две јасне групе. (а) Прва се састоји из променљивих стања, што их производе функције телесних и особито животних органа, као на пр. пријатна и непријатна осећања, која прате топлоту и хладноћу тела или слободно и спречено дисање. Ова се осећања зову *ошита осећања*. (б) Друга група се састоји из променљиве делатности органа специјалних чула и мишића, као на пр. пријатне и непријатне појаве, које се појављују при додиривању меких и глатких или тврдих и рапавих предмета. Њих можемо назвати осећања специјалних чула.

„Душевна“ осећања, код којих је велика различност, можемо разликовати у три групе. (1) Прва се група може означити као *инстинктивна осећања*, као што су љутња, страх итд. Ту долазе сва егостична осећања. (2) Другу групу можемо разликовати као значајна осећања, која се производе представама. Таква су *осећања симпатије* или *саосећања*. Она се називају и социјална осећања. Кад саосећамо у туђој невољи, ми помоћу сопственог искуства разумемо његово стање. (3) Трећа група се састоји из осећања која се обично називају *виша осећања*, као на пр. љубав према отаџбини, осећање за природу и за човечанство. Ту долазе интелектуална осећања или љубав према истини, естетичка осећања или дивљење лепоти, и морална осећања или поштовање дужности. Она су апстрактна и достижу код човека велики ступањ развитка само под утицајем хуманистичког васпитања.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

На тај начин ми смо одредили рубрику естетичког осећања, и можемо прећи на само излагање о истоме.

Ну, пре тога још да наведемо и побуде због којих смо се баш овом групом осећања хтели позабавити.

Васпитању је задатак да обрати пажњу и на естетичку страну духа. Отуда би ваљало очекивати ванредну развијеност ових осећања код васпитаника и омладине. Међутим, стање је те развијености веома жалосно. Ја ћу овде навести неколико примера тог жалосног стања развијености естетичких осећања, и она ће, надам се, у исто време објаснити и побуде из којих сам изнео ову ствар.

Посматрао сам како деца дивљачки ломе цвеће с гранама од јоргована и бацају. Њихови родитељи сасвим равнодушно гледају то.

Кад једном наиђоше ђаци из једне основне школе у фабрички парк, готово нико од њих није ишао по насутуј стази кроз парк, већ поред стаза, на изриљаном земљишту, где је цвеће засејано. После неколико учитељских опомена, деца нису могла да схвате што им се то забрањује, јер их ништа не дира, нису естетички васпитана.

У једном друштву младића рече неко да се сврати у парк, а други ће рећи: „Да има лива, па и да свратимо; овако шта ћемо, немамо потребе“.

Кад се подизао парк код железничке станице чуо сам од многих да је боље ледину изорати, па засејати кукурузом; овако нема никакве користи.

Један радник вели у парку: „Е, баш је луд овај управник, шта ће му ово цвеће; боље је да подигнемо виноград, бар да пијемо вина“. А кад су га терали да чисти траву поред стазе у парку, он вели: „Зашто да чистимо то, има где да се пролази, није мали пут“.

Посматрао сам како момци и девојке пролазе поред ванредно укусног парка, па ни главе не окрећу к њему.

Познавао сам једног господина који је потрошио 200 динара док је створио врт са цвећем пред својом кућом. После тога њега преместе и он изда кућу под месечни закуп. Кад је после 20 дана обишао имање, запрепастио се: његов закупац повадио ограду од врта, прериљао врт, па засадио кромпир! Каже ми човек да је због тога толико намрзао на кућу, да је једва чекао да нађе купца да је прода и продао је.

Дакле ти такви примери су ми дали повода да о овој теми пишем, не би ли се створило јаче интересовање за ову врсту васпитања, за ову врсту хране душевног живота човечјег, која је код нас врло запуштена.

Естетичка осећања су, дакле, потреба душевног живота човечјег.

Под именом естетичких осећања подразумева се она група осећања, која се у своме потпуно развијеном облику везују са једном апстрактном представом. Често се називају и *осећања за лепо и укус*.

Ово обележје обухвата велику област нашег духовног искуства; на њој се налази она група пријатних стања која произлазе из посматрања и уживања лепога у даљем смислу речи, било на природним објектима или на делима уметности. Ова пријатна душевна стања одговарају непријатним, која се изазивају оним, што је ружно и противно добром укусу.

Обележје естетичке врлине. Ако задржимо главну ствар после пријатне стране ових искустава, можемо запазити да иста у сваком случају доспевају до нас преко опажаја два виша чула, вида и слуха. Ако је милина одиста естетичка, онда се везују са опажајем неке пријатне црте или пријатне особине на предмету, као што је сјај какве боје или умиљата кривина какве статуе.

Естетичка уживања стоје међу нашим радостима врло високо. Она су по својој финоћи и чистота противна неким радостима чула и жеља, и образују управо вишак над дневним задовољствима, која нам се додељују у вези са потребним животним радљивостима.

Друго обележје естетичких уживања састоје се у томе, што су она врло социјалне радости. Једновремено може више људи једну слику или музички комад уживати, и радост сваког од њих ће размножавати међусобну размену симпатије у великом степену. Тај у главном социјални карактер естетичког дивљења може се запазити из догађаја, кад дете обрати материну пажњу на оно, што је лепо и исто распростире милину.

Естетички душевни живот је врло компликовано стање, које се састоји из многобројних чулних елемената и уображења заједно са разликовањем извесних одношаја подобности и хармоније међу овима, од којих сви имају разговетно пријатан тон осећања. О овим различитим састојцима можемо рећи неку реч.

1. Пре свега, дакле, материјал за естетичке опажаје дају осећаји двају виших чула. Оне боје, елементи облика и звуци, који стварају потпуне и отуд пријатне надражаје оних чулних органа који у посматрању учествују, имају естетичку вредност. Радост услед дивних боја или услед гласа са чистом бојом звука разјашњује овај чулни основ.

2. Естетичка милина у правом смислу јесте нешто више од пријатног осећаја; она садржи у себи акт опажаја и сасвим нарочитог схватања извесних пријатних одношаја међу различитим деловима овог чулног материјала као и различност пријатних појединости, које су у неуређеном облику, како би сама могла представити допадљиву целину. Тако се цени естетички опажај одношаја противности и хармоније међу бојама једне лепе слике, схватајући их као део једне пријатне шеме боја. Сличним начином се разликују и цене они одношаји међу елементима облика, које називамо симетријом, пропорцијом итд. као и одношаји елемената времена, ритма и такта, који играју заједничку улогу код музике и поезије.

3. Док, дакле, естетички душевни живот произлази из чулних опажаја и њихових одношаја, дотле се увек богати до извесног степена из извора представа и уображавања. Велики део чаролија и узрока природних објеката, као наклоњена смерност цвета на стази, весело кретање реке и патетички изглед какве рушевине, зависи од процеса фантазије, и лепе вештине, нарочито литература, стварају проширену употребу од радости фантазије.

Код уживања у уметности одношај је од нарочите вредности, т.ј. оне од истине уметничког описа и приказа ка природи. Уметности које су по прегледу (подражавањем), нарочито цртање, вештина глумовања и песништво, циљају на то, да ма коју фазу природе или човечјег живота представе уметничким средствима, и милина која томе одговора, постаје делом из познавања њихове вероватности. Овде се, у схватању истине, додирује естетичка милина са правом интелектуалном радошћу.

Естетички расудак: укус. Кад год описујемо своје естетичко искуство, говоримо готово равнодушно о опажањима или осећајима лепога на каквом предмету. Ово наговешћује како одиста овде иду виша осећања заједно са интелектуалним поступцима. Употреба речи „расуђивати“ упућује још јасније на истину да наше естетичко искуство има две стране,

Расуђивање о лепоме на стварима развија се по извесним ступњевима. а) Прва врста расуђивања је више са осећањем и отуда субјективна или индивидуална. Дете ће рећи, да је нека боја лепа или красна, само што се њему допада. Овде је индивидуално осећање једина основа за расуђивање о предметима. б) Други и виши ступањ се достиже, кад дете почне распознавати изворе заједничких естетичких радости на стварима и за предмете вели да су „лепи“ или „дивни“ пошто на овима упозна *објективну вредност*, т.ј. вредност за друге као и за себе. Ово је прави естетички расудак. Још виши ступањ се достиже, кад се изнађу анализе и поређења онаких особина и страна предмета, које стварају објекту пријатна посматрања. Овде имамо на уму основна или *рационални расудак*, који може узети облик: „Ова ствар је лепа (т.ј. објективно, за све у истом смислу), пошто даје ову или ону страну и одношаје“.

Размер за укус. Сфера укуса је дословце неизвесна. Индивидуе и заједнице изостају у своје естетичком претпостављању далеко једна иза друге, и њихова естетичка уважавања су резултат, који се ограничава и лично негује. Ближа истраживања и разматрање овога, што различити људи објашњавају за лепо и аналитичко посматрање тога води нас к томе, да распознамо извесне опште законе укуса, који важе за све нормалне људе. Такве нам принципе пружа *размер за укус*, по-

моћу којег индивидуа управља своје процењивање и помоћу којег може стећи паметан естетички расудак.

Помоћу овог размера можемо пре свега правити разлику између исправног и лажног, нормалног и неправилног укуса. Укус је лажан кад садржи у себи знатну разлику од нормалног типа човечје моћи осећања и отуда се грши противу закона укуса. Особита љубав за извесну рђаву комбинацију боја, на пр. скерлетну и ружичасту јесте естетички лажна; тако је с друге стране сједињена и стварна или урачуната наклоност к тамној боји са немилешћу према јасној.

Од ове нормалне исправности или здравог укуса можемо разликовати његово улепшавање, префињавање или финоћу која различава. Укус једног детета за боје и звукове може бити нормалан и отуд у извесном смислу „исправан“, али ипак да представља само један врло „низак ступањ“ естетичког образовања. Што се означава као „добар“ укус у закону, то изгледа да садржи у себи не само нормално здравље него и префињеност.

Расгење естетичке подобности. Осећање за лепо је у своме вишем и префињеном облику позна тековина не само за појединца, него и за расу, пошто претпоставља претходни ступањ представа и осећања. У почетку живота имамо ступањ личног уважавања, у коме нема никаквог јасног одвајања објективне лепоте од оне, која се само једној личности допада. Као што је у историји расе тако постаје и у свакој личности разликовање за процењивање лепога лагано из откривеног осећања пријатности, и док се она на овај начин уздигне преко разновесељавајућег утицаја самог осећања, дотле се у исто време лагано растане од осећања личне користи.

Што се тиче особина ствари, које прво буде пријатне чулне утиске, рачунају се за прве лепе боје и не одвећ јаки тонови. *Прајер* нам саопштава, да се његово дете у раној младости, од 23 дана, осећало пријатно при посматрању ружичасте завесе. Код другог детета се јасно онажала особита љубав за позлаћену и обојену карту у доби од седам недеља. Дејство лепих боја ће се појачати кад се предмет покреће, јер покретање доводи промену надражаја и тиме се више изазива. Музички тонови могу малом детету, кад нису по јачини употребљени ван оквира, већ у двадесет-деветом дану да створе радост. Ритмички ред тонова ће сигурно у другој половини прве године стварати милицу, изазивајући сходно кретање.

Ово осећање за правилан ред тонова прва је слаба појава естетичког опажаја одношаја. А од овога је даљи пут за опажаје одношаја тонова или „мелодије“. Просуђивање одношаја боја и одношаја простора симетрије и пропорције ступа такође доцније, пошто се створи способност поређења. У опште може се рећи, да деца код овог раног посматрања предмета сконцентришу своју пажњу на ма коју поједи-

ност с утицајем, и естетичку целину не могу разумети као такву. Ово важи нарочито за компликоване групе предмета, на пр. за природне сцене, које деца после естетичког укупног дејства не могу просудити.

Најпосле може се још напоменути, да је просуђивање надражљивости и ствари идеалног значаја могућно само онда, кад се искуство умножи и снага представа порасте. Дете не осећа патос рушевина каквог замка или узоритост врха брда, јер му искуство и мисли о овим предметима са њиховом надражљивошћу за машту нису још опремљени.

Развитак укуса означава не само растење једног финог осећања за чулни материјал, већ и растење радљивости разума, која се изводи на овом материјалу. Кад се, на пример, осећајност боја развије код једног детета, онда оно расуђује и ужива и оне опажаје боја, који мање падају у очи и који нису наметљиви. На сличан начин почиње оно, кад му се развију снага посматрања и анализе да разликује финије и сложеније одношаје боја, облика и ритма. Ако му искуства и знања расту, а душевни живот добија у дубини и сложености, онда се исто тако увеличавају естетички драгоцене надражења ствари својом разноврсношћу. Цвет ће на пр. произвести дубок надражај ако дух научи разумевати његову фину грађу и његов кратки, слаби живот ако заузме своје место у нашој представи о срећном животу на селу и ако ми под вођством песника разумемо нешто више и о његовом душевном значају.

Са овим развитком укуса после пасивне или процеђујуће стране, сједињује се развитак активног импулса правог уметника. Овај импулс има троструки корен у животу радљивости, у подражавању и производњи ствари од слике и прилике, и у облику пријатних и интересантнијих идеја. Он се рачуна у најстарија позната обележја наше расе и постао је врло рано од утицаја и у животу појединаца. Чим деца имају само и једну годину, већ показују клицу нечега, што се са уметничком радљивошћу употребљује. Тако ће она мало продрети у дух појава и са својим малим ручицама давати облик стварима или наређивати, као да хоће допадљиве продукте да оправљају. Скоро сва дечја игра је одиста са уметничким продуктима и проткана. Кад њихова снага представљана и њихов укус пођу даље, напред, онда их од ове пластичке радљивости одводи велико задовољство и могу боље судити о естетичкој вредности својих продуката. О активној продукцији симетрије, лепоте итд. добро је познато, да на просуђивање уметничких продуката у главном моћно утиче.

Као што се у ономе, што је горе речено, већ подразумева, расудак дечји о укусу задобија свемоћну јасност и тачност под утицајем искуства и васпитања. Његов први невестх покушај, објективну меру (тј. нешто, што је преко његове субјективне наклоности) обра-

зовати, обично је подражаваће само онога, што му други, особито његова мајка, кажу: тј. естетички расудак, сличан другим облицима расудка, у почетку је само *рефлекс социјалних ауторитета, међу којима дете живи*. Тако чује оно да се извесна боја, мелодија итд. назива „дивна“, и онда подражава томе говору. Али кад се укус развије и расудак ојача, онда оно покаже наклоност, да образује самостално мишљење, да брани своје сопствено од мишљења других и томе своје индивидуалитету да даде јаснији израз. Деца се у погледу ове радљивости, да развију индивидуално естетичко уважавање, веома удаљују једно од другог.

Васпитање укуса. Као што је већ разложено, о васпитању осећања може се рећи, да оно у развитку укуса достиже главну тачку. Естетичко образовање има да захвали своје педагошком значају чињеница, што се извор децјег блаженства у великом степену шири и узвишује префињавањем осећања, раздвајањем истих од личних интереса и њихове свезе са предметима општег уважања.

Развитак укуса подразумева у себе барем код просечне деце биће или присутност пријатних спољашњих погодаба, урачунавши ту оно, што се може означити као кућна естетичка атмосфера, и утицај образованог укуса старијих личности.

Пошто естетичка подобност слично другим подобностима расте вежбањем на материјалу који је за то згодан, то је пре свега од важности окружити дете од почетка лепотама, привлачностима и укусоностима, да бисмо на овај начин поставили размер за добар укус. При развитку укуса потребно нам је као и при свим другим радљивостима сетити се тога, да су оно први утицаји, који производе дубока и непрекидна дејства. Овде може бити напоменуто, да кућа, кад је лепа и укусна и шта више добро опремљена са сликама, може увек прибавити прикладну основу за естетичко искуство. Ма да дете не може просуђивати природу по неким финим и компликованим странама, ипак може — и то може бити одиста с вољом — да просуђује поједине просте лепоте, као боје и облике цвећа, инсекте и птице и шта више оне лене предмете, које енглески критичар вештина *Рускин* наводи као пример за чист колорит природе, (предмети на којима се може видети начин како су боје на слици мешане и употребљене), на име облаке. Само таквим раним дружењем са природом може се образовати скупочена естетичка асоцијација.

Али биће или присуство једне пристојне околине не прибавља још оно, што ми подразумевамо под естетичким васпитањем. Као што знамо, могу се деца одгајити усред миле природне околине, и ипак да не стекну естетичко дивљење о крају! Ствар је матере или ког другог васпитача, да управља децју пажњу на оно што је у њиховој околини лепо, и на овај начин да окрећу директно на клицу укуса.

Такво поступање је често, кад се мудро изводи, почетак потпуног и дубоког естетичког задовољства. Жорж Санд нам прича, да је њезина мати, кад је с њом у четвртој години путовала по Шпанији, говорила кад дођу у нову покрајину: „Гле! како је те лепо!“ Затим додаје Санд још: „Ови предмети које ја сама не бих приметила откриваху ми непосредно своју лепоту“.

Овде је потребно много текста имати, да се границе децјег уважавања не прекораче и да се пажња само на оно управља, чему се дете може радовати, кад употребљује напон пажње. Природа је испуњена финим надражајима, које децје око може осетити, кад га мудро поведе другога око. Сама боја природних објеката — на пр. маховинастог стабла, или прождрљиве реке — приказује сталну гозбу за извешбано око, и дете може, шта више и кад није мали Џон Рускин, на овој гозби да заузме скромно место.

Док се децји укус на овај начин развија посматрањем природних лепота, треба га даље правилним додиривањем са брижљиво одабраним примерима васпитавати за добру уметност. Као што знамо, од велике важности за осећања лепога и за размер децјег укуса може бити утицај добро образоване матере, која испитује оно, што је у кући и у њеном сопственом изгледу и понашању пријатно очима. Шта више, дете треба од почетка васпитавати на уважавање простих дела лепе вештине. Сlike и књиге са сликама у децјој соби могу овом задатку ванредно да послуже, и може не само у кући већ и у школи тиме много више да се учини, да се децјем духу положи основа ка префињеном укусу за музику, литературу и глуму.

Важан је основни закон, да на наше естетичке опажаје утиче изучавање и уважавање уметности. Код извесних људи изучавање музике развија право уважавање својства тичјег певања. Уметност открива лепоту природе управо процесом избора и изолирања. Госпођа Липо Липи пева у Бровинговој песми:

...и тек онда, кад ствари насликане видимо, које смо чешће превиђали, тек онда их почињемо волети.

Ово спрема уметности њено првенство као средства естетичког образовања. По моме мишљењу овај основни закон има велики домајај за Педагогику.

Да естетичко образовање буде потпуно, потребно је да се изазову продуктивни импулси, једно што уметност ствара од увек извор чистог и узвишеног задовољства како за произвођача тако и за остале, — друго што је за то потребна извесна веза са процесима продукције уметности, да би се неко уметничко дело могло сматрати као израз једне уметничке идеје.

При образовању детета потребна је велика обазривост, да не бисмо пренаглили процес природног и нормалног растења. Вероватни

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIB.RS

педогошки импулс, који се налази до сувишка код већине родитеља и учитеља, да младићски дух корегирају, навраћа осим достојне бабе мале Жорж Санд и још друге на то, да децје идеје о лепоти и укусоностима заједљиво сузбијају. Код лако схватљивог просечног детета ваља покушати са овим дејством васпитања, за један степен ближе одраслеме, а то је да се дете доведе дотле да покаже извесну афектираност у укусу и плашљиво понови оно што други кажу. Није никаква реткост да се код деце уметника и других особа које се занимају Естетиком, чује њихов „естетички говор“. „Нимало није опасно за уметност и срце, ако се осећање рано појави“. Деци треба допустити да своје доба задовољавају простим естетичким радостима, које им одговарају, као на пр. оним од слика са отвореном бојом и од простих мелодија са изразитим и заносним ритмом.

При развијању и вежбању естетичког расутка васпитач чини добро ако храбри децу да разматрају и исказују своје сопствено мишљење. Треба упознати чињеницу, да је укус, ма да је он извесним општим законима савладан, код сваке индивидуе нарочитом осетљивошћу модифициран и отуд извесну меру слободе захтева.

И ако образовање естетичких осећања захтева специјални курс вежбања, ипак то образовање има везе и с другим деловима васпитања и може у извесном смислу с овима заједно и ићи.

С једне стране образовање естетичких осећања стоји у унутрашњој вези са интелектуалним васпитањем. Осећања милине и хармоније могу се развити до извесног степена у вези са прозним вежбама као учењем читања и писања. Објашњењем садржине изазову се осећања, па се онда примером покаже лепо читање, писање и др. Образовање у финијој употреби матерњег језика декламацијама, причањем, писменим саставима и слободним представљањем — у нашем времену срамно занемарена грана васпитања — пружа за ово неговање широко поље. Многе гране изучавања раде при потпуном извођењу директно на растењу естетичког осећања и имају да захвале овој околности великим делом свога интереса и вредности. То вреди нарочито за изучавање класичких и знаменитих језика и литературе у опште. Ако се такво изучавање изведе потпуно и нашироко, онда ће се развити не само fino осећање за вредност речи и израза, већ и право процењивање литературе као оне уметности, која је за нас одржала лепоту фантазије и мишљења у савршеном облику изражавања.

С друге стране естетичко осећање свезује се са моралним образовањем. Педагошки писци су већ показали, да је естетичко васпитање, па и кад само томе служи, да умерава жестину природног душевног живота и да овај расветљује везом јасних опажаја и представа, драгоцену помоћно средство за морално васпитање. Дете, које може леп

предмет мирно посматрати и дичити му се јесте врло добро припремљено за расуђивање људских поступака с њихове моралне стране.

Али веза између ова два дела васпитања је још тешња. Лепота и доброта (врлина) имају заједничку основицу у осећању милине, допадања, које осећање иде нераздвојно са чистом представом како онога што је лепо, тако и онога што је добро. Оно што се назива добрим, то је осећање милине које побуди у нама лепота воље, кад се ова испоји у нечијој радњи. Та црта унутрашњег сродства између оба појма лепоте и доброте не може се опорети, па се следствено не може посумњати ни у тесну везу између естетичког и моралног васпитања. Ту су везу добро уочили и прокламовали стари Грци. Ну, и да не идемо тако далеко, па да као извесни стари грчки мислиоци лепо идентифицирамо са моралним добром, ипак се може са сигурношћу тврдити, да одушевљење за лепо на човечјим радњама и човечјем карактеру садржи у себи моралан елеменат. Стање пре дивљења, кад читамо о каквом ретко храбром делу или о каквом племенитом самопожртвовању, обухвата расуђивање њихове моралне вредности. Зато Хербарт и тврди да без естетичког васпитања није могуће ни морално. Отуд излази морална важност, вежбати омладину у овом правцу естетичког дивљења. Историја и лепа литература пружају васпитачу за таква вежбања богатих прилика.

Најзад заслужује још да се напомене, да удружено образовање естетичких и моралних осећања игра заједничку улогу при образовању омладине у извесним навикама понашања. То важи за развитак навике чистоте, уредности, учтивости и доброг начина живота. Ово су не само ствари пристојности и достојанства, већ и од естетичке вредности, пошто служе улепшавању живота.

Литература :

1. Dr. J. Stimpfl, Handbuch der Psychologie für Lehrer.
2. Waiz, Allgemeine Pädagogik (Ausgabe von Willman).
3. Bruno Meyer, Aus der ästhetischen Pädagogik.
4. K. Lange, Künstlerische Erziehung der deutschen Jugend.
5. J. Kahlowsky, Allgemeine Ethik.
6. Dr. D. Рајичић, Естетичко васпитање.
7. Dr. В. Бакић, Општа Педагогика.
8. Р. Огњановић, Теоријска и практична Педагогика.

Кићевац.

Вујица Петковић,
учитељ.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ У НАС

Од Ј. Миодраговића

Фатално је, да у нас не налази земљишта све оно, што је корисно и практично. Тако је са ширењем свега пољопривреднога знања; тако је са занатским школама; тако је са ручним радом; тако је са школама девојачким и грађанским, које су имале да вежу живот с науком; тако је с одвише потребним школама за женске: за домаћице, за кројење и шивење, за кување и т. д. па тако је и с продужним школама. Све то ми само желимо, по прекој потреби и по угледу на друге народе; а све се то веома тешко одомаћује у нас и слабо напредује. У нас добро напредују само оне школе и установе, које су за „господовање“ и нерад или рад с мање напрезања и физичкога и умнога. И што се ми смејемо Црногорцима, који дођу к нама у Шумадију па траже, има ли што да се „нажирава“, нисмо ни ми од њих много умакли — браћа смо. Па што се народ наш клони тешког физичког рада, то и није чудо; то је сасвим природно. У току цивилизације се тешки физички рад све више замењује умним, а за сваки се тежи посао човечанство све више служи природном снагом. Али што не волимо никакав умни рад и умно напрезање, спојено с прибирањем знања и применом његовом у животу, то је много више и за осуду и за страховање. Јер се данас баш они и људи и народи више пробијају у мучној борби животної и боље осигуравају опстанак и свој и потомства свога, који су за ово подобнији. Празно знање без примене у животу не би вредело ништа, јер не би унапређивало ни човека ни човечанство. Огромна моћ науке и јесте само у примени њеној у животу људскоме. И ко је боље и више примени, тај је напреднији, тај боље и срећније живи. Мадам де Стајел је рекла, да су Немци „народ који је највише експлоатисао науке и вештине“. И тачно је тако. Зато су и најнапреднији, продиру свуда, живе најбоље и плоде се највише. Јер су ту све погодбе животне повољније и живот лакши и саврше-

нији, те с тога и дужи. И ето зашто нас ова непрактичност наша, овај нехат и неумешност у примени науке на живот, мора бацати у бригу: јер оно казује ниже, мање савршенство и неподобност за напредак. Зато ово добро морамо запамтити и настојавати, да се барем у омладине наше развијају ове *културне* особине: вредноћа или радљивост и рад промишљен, с применом наука и вештина у послу. А за ово опет не само што сва настава, домаћа и школска, мора бити разумљивија и пријањати више за срце и више утицати на живот, него се што више мора ширити и *писменост*, која је носилац овога напретка. Зато сви напредни народи данас и теже томе, да свако чељаде, и мушко и женско, научи да чита и пише. Јер без овога средства за даље образовање и самообразовање не може ни бити јачега напретка. Отуда је и дошло оно, да се по писмености у једној земљи мери напредак њен.

У нас се, на жалост, и ова писменост веома споро шири, па се и она злоупотребљава за пискарање тужаба и грдња по политичким новинама и читање партијских листова, који говоре једино о некорисним политичким стварима и све ствари процењују криво, са свога страначкога гледишта. И то је опет за другу бригу; јер тако и од ово мало писмености имамо готово више штете него вајде. И зар није за бригу и за озбиљно размишљање кад видимо, да се данас и разборитости и праве честитости налази много више у још неписмених, старих типова него у многих високо образованих и у свега писменога пролетаријата?...

Тако дакле ми имамо три дужности:

- 1) да *ширим* *писменост*;
- 2) да преко ње ширимо *праву науку и уметност*; и
- 3) да се старамо да се то одмах и *примењује у животу*: и то у *материјалном* погледу, што се тиче набавке намирница за живот, и у погледу *умном*, што се тиче бољега разумевања живота свога и природнога и ослобођавања од предрасуда и сујеверица, и у погледу *моралном*, што се тиче односа човекова према другим људима и према целоме друштву или држави, те да се одмах свака навикава: да чини другима оно што је рад да њему други чине и да ником не чини никаква вреда ни штете. Јер су то основни закони друштвене заједнице, без којих та заједница не може ни да опстане а камо ли да напредује. И отуда се данас на ове моралне законе, морални развитак и морално васпитање обраћа највећа пажња.

Данас је утврђено, да основна школа са четири разреда или године не може да да ништа честито и трајно. У њу прво још веома мало деце и долази — тек једна трећина од све деце дорасле за школу; а две трећине данас и не долазе у њу, него остају код своје куће потпуно неписмена и у књизи и у тако многим наукама и вештинама.

И она ће живети животом својих старих, или ће најпосле поћи „за временом“, и ударити странпутицом. И зар је већ и данас мало накарада у животу нашега народа од крпелина, којима је почео да се одева, па до оних најскареднијих израза у говору, које некад није допуштао ни стид од људи ни страх од Бога. Тако место цивилизације иде надри-цивилизација, место праве просвете иде надри-просвета.

Још је жалосније, што и она једна трећина деце, што дође у школу и научи се мало писмености и најпотребнијим знањима, не задржи ово ни неколико година и до сталнога кадра све заборави. Тако писменост остане управо само у оних, који *продуже* учење ма у којој школи. И велико је питање: имамо ли ми данас вајде од наших основних школа, кад оне у понеким селима постоје већ 20—30 година а у њима нема писмена човека?! Је ли то само неко *облигатно мучење* омладине у времену од 7 до 12 година без икаква друга смисла? И ако је тако, зар не би имало смисла, да против такве неоправдане и луде тортуре устанемо сви и одбацимо је, па да потражимо друга начина и за паметније одгајивање подмлатка народнога и за боље ширење писмености? Овако излази, да све наше основне школе служе само за ону једну десетину од целог броја ученика њених што иду у гимназију. А је ли могућно, да близу 1.500 основних школа са близу 2.500 учитеља у њима служи само за то, да припреми за гимназију њих не више него 8 до 10 хиљада?! Има ли то смисла и рачуна? А у ствари на то излази; јер се нашим основним школама данас ништа више не постиже. Па хоћемо ли да их позатварамо све, па да оставимо само по градовима оне, што ће спремати ове срећне за гимназију? Не, Боже сачувај! То би био назадак, исто онакав, као што је био и кад су укинуте грађанске и девојачке школе. Ове су школе дивно замењивале више основне школе, и ваљало их је само унапређивати бољим наставним снагама па и бољом уредбом, ако им је ова не достајала; а никако их не укидати. Или, кад су оне укинуте, да су отворене више основне школе. Не сме се укидати оно што се већ има и што је потребно, него ваља *отварати оно што немамо*, а што је тако исто потребно.

Морамо дакле неминовно не само отворати још више основних школа, ових нижих, него се упоредно с овим морамо старати и о томе: *како ће деца да задрже и не забораве оно што у њима науче*. А то може бити само тако, ако деца не стану ту, ако се то буде понављало и утврђивало, ако буде каквих школа, или каквога курса, виших од нижих основних школа и после њих. А то су: више основне школе грађанске и девојачке и — продужне школе.

Непобитна је дакле истина, да су нама више основне школе, или грађанске и девојачке, потребне исто онако као и ниже, и да ниже без ових и не вреде ништа. Али је исто тако истина, да њих никад неће бити толико, да све оно што сврши данашњу или нижу основну

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.un

школу, оде у њих. Остајаће још увек велики број оних, који не могу отићи у њих, а ваља се постарати, да и ови *не забораве* оно што су у основној школи научили; него да то утврде још боље и прошире још више. А то може бити само у *продужним школама*, које би се отвориле поред сваке основне школе, и у које би долазили *сви они*, који *сврше* *нижу основну школу* па не оду ни у какву другу школу: ни у гимназију ни вишу основну, ни грађанску па ни на какав занат, где би походили какву недељно-празничну занатску или трговачку школу.

Из овога се види *да су продужне школе увек потребне*: да су оне потребне и онда, кад има виших основних или грађанских школа; а кад ових нема, да су оне још потребније. И данас би ваљало да их буде најмање хиљаду и две-три стотине са деведесет хиљада ученика, а ми *немамо ниједне!!* Па је ли онда чудо, што се у нас писменост веома слабо шири, и што се место праве просвете све више шири надрипросвета?

Запитаће се неко сада: па како то, да ту толику потребу ових школа нико до сад не увиде и не поради на томе, да се она подмири да се оне отварају, да се отварају свуда и у што већем броју, и да им се поклања много већа пажња?

И овако је питаће од младога и наивнога читаоца сасвим оправдано. И ми му морамо одговорити, да је и у нас било и људи, који су увиђали важност њихову, и времена, када је рађено на увођењу њихову; али да се то слабо лепило за нас, и да смо ми вазда остајали хладни и непримљиви за овако корисну установу. Отуда и почесмо овај чланак речима, да је за нас не само карактеристично него фатално, да се опиремо свему што је практично и корисно.

*

Још 1866 године налазимо у рукописима пок. Стеве Д. Поповића чланак „О преуређењу наших основних школа“, који је писао у Цириху и у којем, по угледу на швајцарске основне школе, вели, да је школовање од четири године посве недовољно за ширење просвете и за јаче ширење писмености у масу народну, и тражи барем шест година за то. За тим је вредни и за народну просвету одушевљени министар Матић настојавао, да се свуда барем по градовима отварају недељне школе, читаонице, и народне књижнице, али је све ово остало на самим почецима; и тек је Новаковићев закон од 1882 попео основну школу на шест година. и у члану 4 изреком наредио овако:

„Поред сваке ниже основне школе, где се не би могла установити и виша основна школа, мора бити и *продужена школа*, коју ће по прописима овога закона бити дужни походити сви они који би нижу основну школу свршили, а не би у основној вишој или у којој другој школи учење продужили.

Продужној школи је задатак, да знање стечено у нижој основној школи утврди и по могућству прошири. Наставни план, програме и потребну књижевност за продужне школе прописаће министар просвете и црквених послова.

Продужна школа трајаће у оним местима где је нижа основна школа (са сва четири разреда) две године. Време предавања у продужној основној школи одређује се засебним чланом (7) овога закона“. А тај 7 члан вели овако :

„Ученици који су по овоме закону дужни походити школу, походиће је кроз одређено време у члану 4. барем по један дан или по два пре или после подне у недељи.

Министар просвете и црквених послова овлашћен је да одреди који ће се поименце недељни дан на то употребити; а ако би било могућности, да се на похођење продужних школа и више времена употреби, министар је властап да о томе потребне наредбе изда“.

А у следећем члану 8, који говори о школској години и школском одмору вели се на крају овако :

„Четвртак после подне, а тако исто још који дан преко недеље, учитељ је дужан по одредби министра просвете и црквених послова употребити на рад у продужној школи“.

Идуће школске године послани су начелствима наставни план и програми за продужне школе и у спроводном се писму вели, да се оне „имају завести још ове године поред сваке основне школе, где се не би могла установити виша основна школа“. У наставном плану су прописани ови предмети: Српски језик, Рачун, Земљопис, Историја Општа, Познавање Природе и Пољска Привреда, и у наставном програму је тачно одређено о чему ће се из ових предмета учити. Још се овде одређује ово:

„У продужној школи предају се побројани предмети један пут у недељи дана, и то *четвртком цео дан*. Прва четири предмета предају се пре подне, од 8 до 12 часова, а друга два после подне од 2 до 4 часа.

У местима где има више наставника, предаваће ове предмете они наставници, који по струкама буду за то нарочитом наредбом постављени.

У местима где је само један наставник, предаваће исти све побројане предмете. (Као што се по себи разуме, четвртком пре подне неће радити у редовној школи).

За 1883/4 школску годину отвара се само прва година продужне школе. Према томе горњи распоред предавања важи само за годину дана, а до године има се други прописати с обзиром на два разреда продужне школе.

У распису о овим школама од 24 Авг. 1883 вели се, да се у продужне школе морају уписати сва она деца, која су о Петрову-дне свршила IV разред основне школе, а нису прешла у нижу гимназију, вишу женску школу или вишу основну школу, и тражи се од учитеља IV разреда, да одмах састави списак такве деце и преда га школском одбору, који ће по том списку записати у продужну школу ученике, који су је по закону дужни походити.

Идуће, 1884, године 20 Августа изишао је опширан распис о продужним школама, у којем се наређује: да се у оним местима, где је био први разред продужне школе, отвори и други, а где први није био отворен прошле године, да се отвори ове, и да се у будуће отвара сваке године, где сврши IV р. најмање десет ученика; да женска деца до десет њих иду заједно с мушкарцима, а преко овога да чине продужну школу за себе; да наставници, где их има више поделе предмете међу собом, а где их има више од шест, управитељ ће чинити предлог, који се с успехом могу употребити на рад у продужној школи; да у том случају, кад је наставника више и сваки има само по један час дневно, наставници не распуштају своје ученике тога дана, него да им дају какав писмени рад, а распуштаће се само онај разред у чијем се локалу држе предавања продужне школе; да надзор над продужном школом води управитељ, а ако је један учитељ, онда школски одбор, а исто тако и над похођењем часова од стране ученика и на основу месечних извештаја предузима потребне мере према немарним родитељима; да се како о похођењу часова тако и месечним оценама ученичким воде тачне белешке као и у нижој основној школи; и да све потребе и за ову школу набавља школски одбор на време. Занимљиво је, да се у томе распису напомиње, како су прошле године мајстори и газде, код којих се ученици налазе на занату или у служби, сметали деци да уредно походе продужну школу, па се препоручује начелствима, да строго припазе на такве газде и примењују на њих све казне законске. „Само ако се тако озбиљно и енергично, вели се у распису, буду вршили законски прописи према свакоме, престаће досадашње незгоде у том погледу“...

Ето тако су биле уређене прве продужне школе у нас.

Сад да видимо како су напредовале,

Прва година живота њихова била је школска 1883/4. Надзорник за округ смедеревски подноси извештај о њима, а за ону у Смедереву вели, да грађани моле да буде виша основна школа. Надзорник за округ нишки помиње две, у којима је радило дванаест наставника. Надзорник за округ подрински једну у Лозници, а за београдски једну у Гроцки. Један надзорник за Београд вели: „Покушај с продужном школом сасвим је пропао. Јер кад од 51 уписаног ђака буде отпуштено 24 а на испит дође само 6 ученица и 2 ученика, онда је јасно, да се

школа не може одржати“. Надзорник за округ пиротски вели: „Продужна је школа претрпела потпун фијаско“, јер су донекле ученици дотеривани силом, а после је одбор школски ослободио све! А надзорници за остале округе не помињу ни једне.

Идуће школске године 1884/5 ваљало је у овима отворити и другу годину или други разред, а у осталима отворити први разред. Да видимо шта веле извештаји за ту годину. Надзорник за окр. црноречки и град Неготин вели, да их ваља укинути, па отворити V и VI разред. Надзорник за округ крајински вели, да је имао две и да од њих „нема велике користи“, и да је већа штета што основна школа не ради. Надзорник за округе врањски и топлички вели, да је имао само једну, да је и она у Врању, где има и V и VI разреда, јер је само ту свршило IV разред више од 10 ученика, и да у њој успех није никакав, па предлаже место њих краће курсеве преко године. Остали надзорници не помињу ни једне.

1885/6 школска година била је трећа година живота њихова, и у њој налазимо, да се поједини надзорници више баве њима. Тако надзорник за округ смедеревски вели, да је имао 4 и само 1 с оба разреда, и да се на пракци показало, да се њима готово ништа није постигао; да су у једној продужној школи у II разреду ђаци горе и писали и читали од ученика II разреда ниже основне школе у истој школи; да је томе узрок: велики број наставних предмета и нагомилани програми из њих, мали број часова, неуредно похођење школе, немогућност да наставници поред своје редовне школе раде и у овој и што ову школу походе момци и девојке од 15, 16 и више година (један је био и ожењен), и што по шест дана између предавања не раде ништа; па предлаже: да се оне и не отварају, него V и VI разред, или да се отварају и за петорицу, али да се учи само Српски језик и Рачун. Надзорник за округ пожаревачки имао их је шест, али вели: „Могу Вам рећи без претеривања, да у свих шест нисам нашао никакав успех. Узрок овоме не лежи у нераду наставника већ у уређењу њихову. Оне доносе врло незнатне користи онима, који се у њој уче а чине врло велике сметње раду и напредку редовне школе“. И онда предлаже, да се укину. Надзорник за округ ваљевски вели: „Продужна школа имала је само једна и то у Ваљеву. Но и ова је врло жалосна. Ово је љага за школу и поруга за књигу. Кад пандури трче на све стране, да дотерају поједине шегрте и на испит, као што су их дотеривали и преко године на предавања: онда шта се може очекивати од таквога школовања. Кад надзорник мора и на испиту да виче на ђаке и при том и учитељ и управитељ да стоје међ клупама као стражар међ осуђеницима или кривцима, који су доведени на полицајни а не на школски испит: онда је то страшна увреда за школску светињу. Ја сам се грозио на овако жалосне ђаке, а још више на казивање

о њиховом понашању преко године. Ово су све најрђавија деца, која нису могла положити пријемни испит и прећи у гимназију. Женска деца чине изузетак. С продужним женским школама може се бити задовољно. Надзорник за округ шабачки вели: „Успех је сад, са IV разредом, слабији него пре са три. А биће још слабији кад дође и продужна школа. Људима би много згодније било, кад деца не би ишла у школу радним даном него недељом и празником. Тада би се течај продужној школи могао попети од две на три године. У продужној школи не би требало учити ништа ново но само да се понавља оно из ниже основне школе“. Остали надзорници и за ову годину ништа не помињу о њима.

1886/7 школска година била је четврта година продужним школама. Да видимо како су стајале у овој години. О њима у овој години има највише помена у надзорничким извештајима. Надзорник за округ пожаревачки, срезове: млавски и моравски, излажући како је за нас нижа основна школа важнија од више и како с тога ми и треба да концентришемо већу пажњу на њих, вели: „Продужне је школе већ изазвала већа потреба. Приметило се, да деца веома брзо заборављају оно што у основној школи уче. Зато се отворила „продужна школа“, колико за понављање онога што се учило у основној школи (нижој). Али су се том приликом учиниле две погрешке: прво, што се уредило да деца долазе једанпут недељно, а друго, што је у наставни план за њих ушло друго нешто но што се учило, у основној школи. Прво гради од продужне школе исто оно, што су биле и „недељне школе“, које су пропале и није требало чинити исту грешку. Нису оче пропале само зато, што „газде“ и „мајстори“ нису хтели своје „шегрте“ да шиљу у школу, него и зато, што оне нису постизале *ништа*. А зашто? Само зато, што су биле „недељне“, што се у њих долазило једанпут недељно, те се за то време не може ни поновити све оно што деца ваља да не забораве, а камо ли да се предаје још нешто ново. Још сад додајте овоме и другу погрешку: да су у наставне програме за њих ушле већином нове ствари, и онда ће вам изићи слика ништавила и збрке, која влада у овим школама. Жабарска продужна школа је мустра за ово ништавило. Кад сам свршио испит у њој, ја сам, излазећи из ње, направио овакав закључак: ово *треба* да постоји само зато, да се види, *како се лако и брзо заборави све оно што се научи у данашњој основној школи, у којој у настави превлађује формализам*. Ту вам је Немања син Карађорђевић, Црна Гора у Малој Азији, *по* именица, *али* заменица, *коњ* глагол, $7 \times 8 = 24$ итд. Не могу вам описати ону збрку појмова, којој се само морате чудити: откуд наста и како се начини!... Но кад сам дошао у друге две продужне школе, за ме је настало друго чуђење: откуд успех врло добар и да ја у *продужној школи* морам да дам оцену 4! Кад сам доцније упитао наставнике откуд ово и како су радили,

један ми је од њих сасвим искрено рекао: „И у нас би, господине, било као у жабарској, да смо и ми радили *по пропису* као они. Ништа преко године не може да се уради с њима овако, с по једним часом недељно. Јер што науче једнога четвртка, то до другог *забораве*, па онда морате наново. И тако вам за једно исто предавање треба неколико Четвртака; а кад одбијете све Четвртке у години, када се не иде у школу, мало их и остане, и ништа не може да се уради. Него смо ми *молили* и ђаке и родитеље, те су редовно долазили у школу месец дана, и за тај су месец научили ово што сте видели“... У овим речима, господине Министре, ја држим да лежи велико искуство: да се с једним часом недељно не може учинити ништа и да је боље, да се уради, да се место продужних школа отварају овако курсеви од месец или два дана. Па и они да буду опет више за понављање и утврђивање онога што се научило у основној школи него за нову наставу.“ Надзорник за округ црногорски имао је само једну, у Зајечару, с I годином и вели, да „не одговара свом задатку“, због сувише кратког времена и мало часова, и предлаже, да се одмах затвори „због немилых призора и скандала“. Надзорник за округ јагодински не помиње колико их је имао и какав је успех у њима, него вели: „Продужне школе да се *укину*“. Разлози су му за то они исти, што смо их и до сад наводили. Или, вели, да у њима остане само Српски језик и Рачун. Надзорник за округ пиротски имао је једну и у њој је оценио успех са 5, 4, 3, 3. Надзорник за округ београдски посве карактеристично вели овако: „У сва три поменута среза нашао сам само једну продужну школу. Она је прави „баук“ за учитеље, и зато се они довијају свима силама да се исте не отварају. Продужна школа није у стању да продужи но може у неколико да одржи оно знање, које се изнесе из ниже основне школе. Али кад се узме у обзир то, да оне јако уде успеху редовне школе, онда се може слободно рећи, да су оне од веће штете него користи. Зар би и било користи од њих, кад би све основне школе биле подељене и свуда било по два и више наставника, па би се рад у продужној школи распоредио, тако, како не би сметао раду у редовној школи“. Надзорник за срез темњишки имао је само једну и вели; „У овој школи стекле су се све повољне прилике, те сам нашао успех који би ишао у прилог мишљењу, да се продужне школе одрже“. (Међу овим повољним приликама наводи, што су у њој радила три одлична наставника и што су сва деца из једног села). „Кад би се програм свео на утврђивање и одржање писмености, онда би продужне школе имале смисла. Но где је један учитељ, мислим да не служе ничем другом до да прекомерно оптерете учитеља и редован рад у школи што више упропасте“. Надзорник за срез власотиначки вели: „И само време од једнога дана у недељи недовољно је да се што озбиљно може постићи. Али важнија су овде сметња сами ђаци и њихови ро-

дители и мајстори... Сви би они желели, да их не буде... Да се опише све оно што сам само ја слушао о ономе шта раде и како изгледају. „Ћаци“ продужне школе у различним местима, изашла би једна жалосна слика... Онда наводи, како се силом дотерују у школу и предлаже, да се оне укину, а отварају V и VI разред. Надзорник за округ пожаревачки срезове хомољски и звиждски имао је две: у Жагубици и Кучеву, и успех је неједнак. У Жагубици је била само I година и радила су у њој 3 наставника, и „великим трудом ту је постигнут повољан успех, ма да се није могло свршити све по програму“, и ђаци су долазили уредно. У Кучеву је био и I и II разред, али „ретко који ђак да је дошао 3—4 пута; а многи нису дошли ни једанпут, него су дотерани на испит. Ту, наравно, није могло ни бити успеха. С таквом школом као и без школе... Није могућно ни ред одржати, јер су ту обично најпоқваренија деца. По селима су ту већином момци за женидбу и девојке за удају. Често се дешава, да ђаци дођу и с пиштољем за појасом у школу, и онда се може мислити какав се ту ред може одржати“. Завршује предлогом, да се укину. Остали надзорници и не помињу ништа.

1887/8 је пета година живота продужних школа, и у извештајима надзорничким је много мање помена о њима. Њих помиње само пет надзорника. Надзорник за округ ваљевски вели: „И продужне и више основне школе треба укинути“. За тим наводи како нема зграда и како је прече постарати се да се отвори што више нижих основних школа и да се деле оне с преко 50 ученика, па предлаже да се отварају зимњи курсеви за Српски језик, Рачун, Цртање, Краснопис и Телесно и војно вежбање; а као продужење основне школе (од три године) да се подижу стручне школе, ратарнице и занатске школе, а по градовима и припремне за гимназије с две године учења. Надзорник за округ пожаревачки имао је једну и позива се на свој извештај од пре две године. Надзорник за округ крушевачки имао их је *шест*, али о њима не говори ништа. Надзорник за округ смедеревски имао је 3, и вели „успех је у свима доста добар — како из ког предмета. Онда предлаже, да се *не укидају*, него да се скрати програм и да се предаје само Српски језик и Рачун и Пољска Привреда практично (а ове је године предавала једна *госпођица* родом из Београда!), и да се сем Четвртка ради у њима и од Св. Стевана до 20 Јануара. И надзорник за округ ћупријски вели, да је имао једну вишу (V разред) у Свилајинцу и једну продужну у Тропоњу. За вишу основну предлаже практичнију основу с ручним радом, а за продужну вели, да је имала 10 ученика, да су дотеравани силом, и да је треба укинути. Разлози су му исти, које смо и до сад наводили.

У години 1888/9 још је мање помена о њима. У тој години само их тројица помињу: ћупријски, да је имао и V разред у Свилајинцу

и једну продужну у Медвеђи, и руднички, да их није ни било; а нишки вели: „Продужну школу нико не воли... (и казује зашто). Осећа се јака потреба, да се свугде спроведе обавезна настава од 6 година па било у облику V и VI разреда било као занатске (по заропшима) и пољопривредне (по селима), а продужне да се укину. Јер заиста је смешно, да један шегрт с кецељом цитира Солонове и Ликургове законе“.

Следећих година надзорнички извештаји нису ни штампани у „Просветном Гласнику“, те и не знамо, је ли ко о њима што говорио и шта.

Али је занимљиво, да их већ 1894, не помиње ни само Миин-старство просвете у своме упуству надзорницима основних школа.

Исто нам тако и државна статистика показује: да је 1892/3 упи-само у V раз. 985 а у VI 390, свега 1370, а свршило у V 671 и VI 262, свега 933 ученика; 1893/4 уписано у V раз. 1011, у VI 353, свега 1364, а свршило у V 575, VI 155, свега 730; 1895/6 свршило је V разред 631 ученик и 141 ученица = 772, а VI 124 муш. и 8 жен. = 132; свега 904; 1896/7 свршило је V раз. 665 и VI 203 и у женским 109, свега 977; а 1897/8 свршило је V 630, VI 135, свега 765 и 120 у женским школама, свега 885. А о продужним школама статистика нам не износи никаквих података. Извесно је, да су дотле и изумрле сасвим.

*

Долази 1898 година са својим законом о народним школама од 26 Јула. Овај је закон, место више основне школе, увео грађанске и девојачке школе с типом занатско-трговинским по градовима и пољо-привредним по селима. За ове су школе постављени нарочити настав-ници, који су имали плату већу од учитељске. У члану 31 овога за-кона каже се:

„Где не буде могућности за установљење грађанске школе, може се отворити *продужна* школа по наређењу Министра просвете и цркве-них послова“.

А следећи чланови о продужној школи одређују ово:

„(32) Продужним је школама задатак, да обнављањем очувају и допуне у ученика писменост и знање стечено у основној школи. (33) У продужној се школи учи све оно што се учи и у основној школи. Осем тога, а према месним потребама и приликама, могу се давати ученицима и стручне поуке из појединих грана пољске привреде и ручног рада (пчеларства, свиларства, воћарства, виноградарства, пле-тарства итд.). (34) Настава у продужној школи траје највише две го-дине. Према месним приликама министар просвете и црквених послова може наредити, да продужне школе раде само пре или само после подне, само у радне или недељне дане, или само неколико месеца

преко године. (35) У којим ће местима похођење школе бити обавезно, одлучује министар просвете и црквених послова. У том случају и за неуредно похођење продужне школе вреде одредбе чл. 19. и 20. (36) За продужне школе постављаће се засебни учитељи, где не би било могућности да раде учитељи из месних основних школа“.

За законом дошао је распис од 13 Новембра, у којем се вели овако:

„Да је нашем народу одвише потребна писменост, а с њом и прва знања, о томе не може бити никакве сумње. А да је основна школа и недовољна и немоћна да ово обадвоје да и очува, и то је ван свака спора. Отуда је у образованих народа вазда вођена озбиљна брига о томе, како да се очува стечено знање у основној школи. Отуда је поникао факат, који се и у нас већ у велико опазио, да је у оним земљама, у којима се мања брига о овоме водила, више њих научило читати и писати у касарни него у школи. Доказ дакле, да народима, државним и управним просветним властима није довољна брига само о основним школама, о умножавању и напредовању њихову, но да се ваља озбиљно постарати и о томе, да се оно што оне даду очува и по могућству умножи.

Ученици, који иду у средње, грађанске и стручне школе, утврђују и проширују ово своје знање довољно у овим школама; и ту нема опасности да ће пропасти оно што основна школа да. Али је највећа опасност за оне, за ону највећу масу, која не оде ни у једну другу школу. С тога су се сви образовани народи постарали за њих, те да, било у вече било недељом и празничним данима, било у нарочитим зимњим течајима, притеку у помоћ овим сиромасима и не допусте да забораве и оно што су научили и изгубе и оно што су имали. На те народе морамо се угледати и ми.

Зато је и нови закон о народним школама с пуно разлога не само продужне школе задржао него им и много већу важност дао. Оне у нас нису до сад показале жељени напредак с тога, што им само уређење не беше тако, да се види корист од њих. Не беше у њих практичности, која треба да одликује ове школе; не беше разноликости, према месним приликама, и у избору наставне грађе и у времену предавања. А, што је најглавније, не беше нарочитих, спремих наставника за то, нити они имаћаху за тај посао какве год награде, него су га радили као од беде. С тога је нови закон предвидео, да се за продужне школе могу постављати и нарочити учитељи, где не би било могућности да раде учитељи из месних основних школа.

Пошто продужне школе долазе у ред грађанских школа, чији наставници примају плату из државне касе, то сам се ја постарао,

да од нове године рачунске нађем извора и начина, да наградим сваки озбиљан рад у овим народним школама.

Износећи за сада само потребу ових школа, и остављајући пуну слободу и потпуно одрешене руке школским одборима, управитељима и надзорницама односно уређења ових школа, ја им наређујем ово што иде:

1. Да се школски одбори одмах састану и посаветују о томе: може ли се у њиховој средини отворити продужна школа, на којој основи, у које би се време могла држати предавања, и ко би се примио тога посла? Мали издатак око набавке књига, потребног алата и материјала, као и осветљења, ако би се предавања држала у вече, свакојачко би требало да поднесе дотична школска општина, као што подноси и за грађанске школе.

2. Да месни школски одбори одмах извести окружне, ради знања, а ови мене преко надзорника.

3. Да у повољним случајевима одмах отпочну рад и не чекајући моје одобрење. И

4. Да надзорници окружни воде рачуна о овим школама и раду њихову и извештавају ме о њима као и о другима, истичући ми оне, који се у томе послу буду одликовали“.

Сад да видимо какав је био одзив на овај позив министров.

У службеном листу Министарства просвете „Просв. Гласнику“, у свесци за Април те године, изишла је овака белешка:

„*Награде за рад у продужним и вечерњим школама.* — Како по закону о народним школама и продужне школе, које могу бити и дневне и вечерње, према месним приликама, долазе у ред виших, грађанских школа, чије наставнике плаћа држава, то ће се и свима наставницима у овим школама одредити за овај рад награда из државне касе. Но како овај рад није свуда подједнак, а није свуда ни у једно исто време почео, то ће се и ова награда издавати на крају школске године, према томе, колико је ко у томе послу радио и урадио.

Зато је препоручено школским надзорницима, да пораде и у овом правцу, те да се у интересу јачега ширења кориснога знања што више ових школа отвори и да наставници у њима што боље пораде. Зато је и остављено широко поље, да наставници сами у договору с надзорницима а према месним приликама сами састављају програм према потребама својих ученика и места у којем је школа. Ове школе могу постати временом праве *школе за живот*, јер се у њима обнавља оно што се учи у основној школи, те да се не заборави, а проширује оним, што је потребно за сâм живот ученика. А кад народ једном осети користи од њих, он ће их све више желети и отварати. А и учитељи, кад виде не само морално задовољство од вршења једне

дужности више него и материјалне награде, која им поред танке плате а познатога благослова у породу, неће бити на одмет, порадиће на овоме још с већом вољом и обимом но и данас. Сметња, нарочито у почетку, има доста; али их ваља отклањати. У томе се баш и огледа јунаштво и преданост послу и дужностима. „У добру је лако добар бити“, вели пословица.

Продужне су школе дакле у своме почетку, и оне ће са скроз практичним програмом ускоро постати народне миљенице. А држава ће умети да цени и награди све раднике њене за такав рад“.

У упуству изданом надзорницима, по којем су имали да се изврше први пут под сталним надзором годишњи испити у народним школама, препоручује се надзорницима, да у грађанским, девојачким и *продужним* школама сами председавају.

И „Учитељ“ се, у једној симпатичној белешци од вреднога а сада већ покојнога Дим. Ј. Путниковића, одазвао овако:

„... Овај распис (о продужним школама) заслужује хвале, јер се пређе тражило да учитељи раде бесплатно у продужним школама, и то у времену, кад им је законом дато било право на одмор. То је био један од главних узрока, те су учитељи овај посао радили без воље, и нигде нису настојавали да се продужне школе отварају и одржавају.

Сад ће, надамо се, ова ствар поћи на боље. А о потреби и важности продужних школа мислимо да не треба ни говорити, кад је то тако очевидна ствар. Народи, који имају редовних школа много више, који их имају толико, да *свако* дете и мушко и женско пролази кроз основну школу, и ти народи имају продужне школе, где се понавља оно што је учено, да се не заборави, и где се учи и по штогод ново, што је за практични живот потребно. Код нас пак, где нема довољно основних школа, где нема стручних занатских и пољопривредних школа, потреба продужних школа је много и много већа.

Да смо до сад имали продужних школа, не би се тако често сретали с људима, који су некад школу учили, па су или заборавили читати и писати, или ово толико умеју, да су управо писмено — неписмени. И онда не би пала онако тешка оптужба, да је војска дала више писмености него основна школа; јер основна је школа давала колико је могла, али ничим није потпомагано, да се не заборави оно, што је у њој учено. А психолошка је истина, да деца лако памте а лако и заборављају, кад не обнављају.

Сем тога, као што рекосмо, ми немамо стручних школа, где би сеоска деца учила што из пољопривреде, а варошка знања потребна занатлији и трговцу, те је и за то велика потреба, да се продужне

школе отварају свуда, и да су поред обнављања и проширавања знања из писмености нарочито сеоској деци најпотребнија привредна знања.

Ми се надамо, да ће наши учитељи појмити важност продужних школа, да ће разумети циљ који се данас њима жели постићи, па ће настати, да се ове школе свуда отварају. Кад пак учитељи знају, да ће им се тај рад признати и наградити, онда неће жалити, да на то утроше и време, које им је дато за одмор“.

За овим је, у следећем броју овога истог листа, изашла ова лепа белешка, од вреднога Ст. Мијатоваћа учитеља у Левчу, о продужној школи у Пољни:

„По познатом распису г. Министра просвете и црквених послова о отварању продужних школа, у овом је месту отворена таква једна школа у првој половини месеца децембра прошле године. У школу су позвани сви свршени ученици ове школе из последње три генерације. Има их на броју 26. У школи се држе предавања четвртом цео дан и недељом и празником после подне. Сем тога узета су и по два дана од божињег и ускршњег распуста. Школа ће радити до конца априла. У њој се предаје: српски језик (само читање и писање, а нарочито вежбање у писменом саставу), рачун (све радње с десетним разломцима), пољска привреда (најпотребнија знања из свију њених грана) и хигијена (најпотребнија упуства о чувању и неговању човечијег здравља). Највећи број часова заузима пољска привреда, те би тако ова школа имала неки мали карактер пољопривредне школе, или неког већег пољопривредног курса. Ђаци овај предмет изучавају с особитом вољом. Поред теорије уче и практично. У овој школи раде оба наставника ове школе. Ђаци су до сад походили предавања врло уредно. О постигнутом успеху у овој школи, установљеној на оваквој основи, известићемо читаоце у своје време....“.

А мало доцније, у другој једној белешци вели:

„Покрет у корист продужних школа обухватио је готово све школе у Левчу. Неке већ месец а неке и два раде. Радно је време обично празник. Предају се најважнији предмети за сеоску младеж: Српски језик, Рачун, Поуке из Пољске Привреде, а негде и Ручни рад и Поуке о чувању здравља“.

О продужној школи у Душановцу у крајини донео је „Учитељ“ оваку белешку:

„20. децембра пр. године отворена је вечерња школа за оне младиће, који су свршили основну школу. Задатак је школи: да утврђује и проширује знање српскога језика и писмености. У школи се предају ови предмети: Српски језик — читају и Вукова дела највише; Рачун — нарочита се пажња обраћа новим мерама; Српска Историја

— нарочито новија; Пољска привреда и Певање — нарочито народних песама.

WWW.UNILIB.RS

Школу већ походе 30 младића од 17—20 година, а има их чак и ожењених — сви су свршили основну школу. Ову је школу отворио Светозар Д. Милошевић учитељ тамошњи, који поред похвалног рада у овој школи, обучава своје ђаке II, III и IV разреда, којих има 62, и *илетарству*, а четвртком и недељом по подне ради опет и у продужној школи“.

Оставићемо сада ове јавне одзиве и појединачне, гласове, па ћемо се обрнуто надзорничким извештајима: да видиво, шта је донела, само *прва година* под новим законом и сталним надзором.

На крају 1898/9 школске године било је продужних школа:

У ваљевском округу

1. У *Цветановцу*. Отворена је 25 Нов. а завршила је предавања 16 Маја. Радила је дакле пуних 5 месеца. Ученика је било 10 све до краја курса. Предавао је *Миливоје Пауновић* са 50 часова. На крају године успех је оцењен као *одличан*. (Награђен са 100 динара).

2. У *Мионици*. Почела је 3 Децембра а свршена 16 Маја. Рад је дакле трајао 5 месеца. Ученика је било од почетка до краја 17. Предавао је *Василије Урошевић* и имао је 50 часова. Успех је оцењен *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

3. У *Ђурђевицу*. И овде је школа почела 3 Децембра, а свршена је 13 Маја, и по томе трајала 5 месеца. Ученика је почело 10 а свршило 8. Радио је *Живко Вићентијевић* са 50 часова. Успех је био *врло добар*. (Награђен са 100 динара).

4. У *Радљезу*. Почела 20 Дек. а свршила 28 Маја. Трајала дакле 5 месеца. Ученика почело 25 а свршило 18. Предавао *Богољуб Трифуновић* са 60 часова. Успех је био *слаб*.

5. У *Звечки*. Почела 13 Јан. а свршена 28 Маја. Трајала 4 месеца. Почело је 11 а свршило 10 ученика. Предавао је *Стеван Ђурић* са 60 часова. Успех оцењен као пуно *добар*. (Награђен са 60 динара).

У свима овим школама ученици су од 15—30 Марта ишли заједно с редовним ученицима а од тада само Четвртком, Недељом и празником.

У врањском округу

6. У *Врану*. Почела је 15 Јан. а завршила 16 Маја. Трајала 4 месеца. Ученика је било 52 м. и 7 женских, а свршило 28. Предавања су држана сваки дан од 5 до 7 часова у вече. Предавали су *Игњат Огризовић* са 30, *Крста Јонић*, *Мих. Ристић* и *Мих. Стевановић* са по 50 часова. Успех је био *врло добар*. (Награђена сва четворица, и то први са 60 а остали са по 80 динара).

7. У *Печењевцу*. Почела је 3. Јан. а свршила 7 Јуна. Трајала дакле 5 месеца. Ученика је и почело и свршило 27. Предавао је *Љубомир Вилотијевић* и имао је 80 часова. Успех је био у свему одличан. (Награђен са 120 динара).

8. У *В. Трњану*. Почела је 17 Дец. а свршила 6 Маја. Трајала 4 месеца. У њој је почело 28 а свршио 21 ученик. Предавао је *Димитрије Јовановић* са 60 часова. Успех је био добар.

9. У *Кутлешу*. Почела 10 Јан. а свршила 7 Јуна. Трајала 5 месеца. Почело 12 а до краја остало 7. Предавао *Светозар Кушић* и успех је био слаб.

10. У *Власини*. Отворена 17 Јан. и уписано 10, на после месец дана престали долазити. Предавао *Мило Лекић*.

11. У *Мрштану*. Отворена је 14 Фебруара са 10 ученика, на се после месец дана растурили. Предавао *Крста Димитријевић*.

У свима овим селима предавања су држана Недељом и празником.

У крагујевачком округу

12. У *Баточини* }
 13. „ *Драчи* } нема података.

14. У *Десимировцу*. Почела 17 Дец. а свршила 8 Јуна. Трајала 5 месеца. Било је 31 ученик. Предавао *Петар Александровић* са 7 часова недељно, свега 140, и успех је био у свему одличан. (Награђен са 120 динара).

(Свршиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА
 БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBS.BS

од Ђ. М. Стојчевића

Я — мнь Пре-сва-та — а Бо-го-ро — ди-це спаси

наш. Го-споди по-ми-лшй Я-мнь *Ској. је* Сла-ва те-бѣ Бо-же

нашѣ Сла-ва те-бѣ. Я мнь Сва-тшй Бо-же сва-тшй крѣпкшй

сва-тшй без-смерт-ный по-ми-лшй наш. наш. Сва-тшй

Бо-сва-тшй крѣп-кшй сва-тшй без-

смерт-ный по-ми-лшй. наш. сла-ва от-цу и сы-ну и сва-

то-му дѣ-ху. И ны-нѣ и присно и во-вѣ-ки вѣ-ковъ а мнь.

Сва-тшй без-смерт-ный по-ми-лшй наш. Сва-тшй

Бо-же сва-тшй крѣп-кшй сва-тшй без-смерт-ный по-

ми-лшй наш. И дѣ-хо витро-вѣмъ. сла-ва те-бѣ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI...

Го_спо_ди сла_ва те_бъ. И_спо_ла_в_ти де_спо_та.

Го_спо_ди по_ми_ли.

Го-спо-ди по-ми-лви. Го-споди по-ми-лви.

Мало
Те-бѣ го-спо-ди. Я-минь. И дѣ-хо-ви тво-е-мъ.

Велико: Тропаръ <> Без одреѣног такта.

Те-бѣ Го-спо-ди. Я-минь. Пу-ти тво-и да-

жизнь, никъ
ща-го въ настав-и пер-во престо-аники и ю-чи телъ

выл-е-си: пер-вѣ-е во при-шедѣ-свати-телъ Са-во, о-те

че-ство-во-е про-свѣ-тилъ-е-си и по-ро-дихъ то-

сва-а
е-дѣ-хо-мъ тѣмъ ко-де-ва-ма-сли-на-а-мы-сле-немъ-рай-на-са-

дихъ-е-си-все-сва-щен-на-а-тво-а-ча-да.

Тѣмъ-а-ко-а-по-сто-ломъ-и-сва-ти-те-лемъ-со-пре-сто-ль-на, чѣ-с-

ще-та-мо-ли-мъ: мо-ли-Хри-ста-Бо-га-да-ро-

ВА-ТИ НСМЗ ВЕ — — — — — ЛІ-Ю МИ — — — — — ЛОСТЬ.

Го-спо-ди по-ми-луй, Я-минь. И-са-і-е-ли-квї

Дѣ-ва и-мѣ-ко-чре-вѣ, и-ро-ди-сы-на-ем-ма-нѣ

и-ла-ко-га-же-и-че-ло-вѣ-во-сто-кѣ-и-ма-е-мѣ:

е-го-же-вѣ-ли-ча-ю-ще, дѣ-вѣ-оу-бла-жа-емъ

сла-тый-мѣ-че-и-и-ци, и-же-до-врѣ-стра-даль-че-ство-вав-

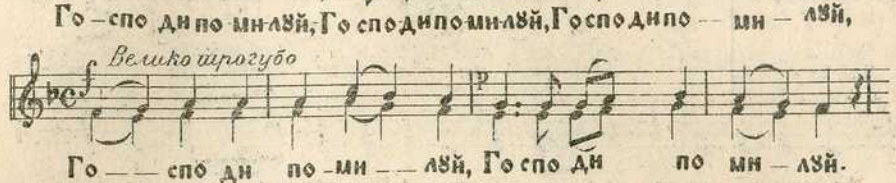
шій, и-вѣ-н-чав-шій-са-мо-ли-те-са, ко-го-спо-дѣ,

по-ми-ло-ва-ти-са-дѣ-шамъ-на-шимъ. на-шимъ

сла-ва-те-бѣ-Хри-сте-Бо-же, а-по-сто-ловъ-по-

хва-ло, мѣ-че-и-и-ковъ-ра-до-ва-ні-е, и-х-же-про-по-

Химна Св. Сави

Благодарна Србијо
Пуна си љубави
Према твојем пастиру
Светитељу Сави;
Босна и Херцеговина
Светог Саве дедовина
С тобом славе славу
Светитеља Саву.

Здраво Маџедонијо,
И Србијо Стара;
Фрушка Гора, чувај нам
Тело Кнез Лазара;
Црна Гора, сестро мила,
Здраво и ти с нама била:
Да славио славу,
Светог Оца Саву!

Да се српске све земље
Скоро уједине,
Сунце правде, слободе,
Да нам једном сине;
Да живимо сви у слози
Свети Саво ти помози.
Почуј глас твог рода,
Српскога народа!

СРПСКА ХИМНА

ДВОГЛАСНО *)

Maestoso

Бо же правде ти што спа се од про па сти до сад нас
 Из мра чно га си ну гро басриске кру не но ви сјај
 Чуј и од сад на ше гла се и од сад нам бу ди спас!
 На ста ло је но во до ба но ву срећу Бо же дај
 Мо њном ру ком во ди бра ни бу ду њно сти срп ске брод
 Кра ље ви ну срп ску бра ни пет вековне бор бе плод

Бо же спа си Бо же хра ни српског кра ља срп ски род! срп ски род.
 Кра ља Пе тра Бо же хра ни мо ли ти се

*) По композицији Д. Јенка.

ЂАЧКО КОЛО *)

Весело

WWW.UNIBG.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

А — мо, браћо, на — о — коло, да и — гра — мо ђачко коло,

На — ше коло ти — хо ла — ко да за и — гра ср — це свако

Наше ко — ло право ђач ко, коло мало, ал' ју начко,

Ко — ло, коло, на о — коло, ђачко коло, па ве — село!

Уч' мо, бра — ћо док смо мла — ди, сад је вре ме да се ра — ди

сад Јовици што је лако, то Јовану ни — је тако Кад лекције

нау — чи — мо и задатке изра — имамо тад у и групи можемо,

да ал' се — гра ко — ло поведемо, И — гра и — гру да ље го — ни, звонце

ал' на шко ли звон це звони ка да зво ни он да знај, тад' је на шој

зво — ни ју! ју! ју! ју!

и — гри крај и — ју — ју — ју и — ју — ју — ју! ју!

*) По непознатом аутору текста и мотива.

К О В Ч Е Ж И Ћ

ИЗ МЕТОДИКЕ ШТАМПАРСКИХ ПРОЦЕСА

— ШКОЛСКО ПРЕДАВАЊЕ —

Сваки занат или грана практична рада, која се ослања на принципе науке и уметности, непрекидно се развија упоредно са напредовањем свеопште културе. И развијајући се поступно, те гране бивају све сложеније и сложене, тако, да њихови практични извршиоци, ако хоће да их данас време не прегазу и да су самостални и напредни, морају безусловно познавати и све оне принципе и полазне тачке науке и уметности, који служе као основно правило или критеријум за развијање и усавршавање тих грана практична рада. Један од најразноврснијих таквих заната јесте и наша графичко-штампарска струка, која као *целина* обухвата много грана различитог практичног рада.

Израда савремене књиге и репродуковање живописа или мале није прост занатски посао, већ сложен културни рад, који се баш највише и ослања на принципе науке и уметности, па услед тога и његово *извођење* и *управљање* неминовно условљава, поред занатске праксе, још и потребно научно и уметничко образовање, т. ј. тако звану *стручну или теоријску спрему*, која се не може добити у радионици већ у школи. Од ваљаности ове стручне спреме зависи не само даљи развитак ове важне бранже, већ зависи како ваша егзистенција као извршиоца тих послова, тако и само демократизовање науке и уметности, а то ће рећи: распрострањање умне културе.

Значајна улога ове веома разгранате и компликоване графичко-штампарске струке призната је и од највиших фактора тиме, што сада у свима културним државама одавно постоје систематске школе за стручну спрему како радног тако и управног особља графичко-штампарских вештина, чије се компликовано извођење и управљање не може данас са успехом вршити без школске спреме. Дакле, те школе су двојаке, па према томе оне спремају: а) на ужој и практичној основи стручне раднике или специјалисте (за извођење појединих грана практична рада), и б) спремају на широј и теориској основи стручне управнике (факторе или деловође за техничку адми-

вистражију, инструкцију и калкулацију). Стручно спремање радника, тј. постојећих ученика и млађих помоћника, изводи се већином у вечерњим школама и бесплатно, а стручно спремање фактора искључиво у дневним школама са плаћањем школарине.

Ма да сам ја још пре 10 година покренуо питање о отварању графичко-штампарске школе¹, ипак су наши меродавни фактори тек сад признали ту потребу отварањем графичко-штампарског одсека у овој стручној занатској школи. Хвала им. Кад сам овај наставни план радио, нисам се могао много ослонити на програме тих школа на западу, јер сам се морао руководити искључиво садашњим нашим потребама имајући на уму само оне дечаке и младиће, који своје занате технички изучавају или усавршавају преко дана у радњама својих принцинала или у државним заводима, па је према томе за њих овај програм и састављен само ради стручно теоријске и уметничке спреме. Прва и друга година довољна је за спрему радника, а за спрему фактора додата је трећа година са испитом спремности. Према томе, ко сврши све три године и положи испит спремности добије не само факторске квалификације, већ и право на самостално упражњавање графичко-штампарске радње.

Оволико ради обавештења о потреби стручне школе и њеног уређења, а сада да пређемо на проучавање самих предмета.

I

Културни значај графичко-штампарске радности.

Списи и слике, као непосредни резултати научног и уметничког рада, представљају у ширем смислу знанственост и уметност, а обоје скупа т. зв. умну храну за просвећивање човечанства. Од средстава за умножавање те знанствености и уметности зависи и распрострањавање те умне културе, а с тим брзо и јевтино ширење образованости и подизање интелигенције, јер, као што је познато, производи научника, уметника и књижевника, не долазе у народ непосредно, из првих руку, у оригиналу, већ посредно, из других руку, у репродукцији, т. ј. у облику штампане речи и слике.

Средства, којима се врши умножавање те знанствености и уметности, јесте: графичко-штампарска или тако звана полиграфска струка. Та струка дели се на: типографску технику, која се бави умножавањем списка, и графичку (или репродукцијско-илустративну) вештину, која се бави умножавањем слика. Типографска техника и графичка вештина чине једну целину у изради савремене књиге у речи и слици. Њихова заједничка акција у изради књиге условљена је тиме, што се нпр. сваки предмет, радња или осећање, боље опише сликом у тренутку, а речима, напротив, у своме развоју. Отуда и долази да су оне нераздвојне, јер је текст без илустрације дело не само непотпуно (дисхармонично), већ и нејасно.

¹ „Види Предлог за унапређење графичких вештина“.

Све до проналаска ливених, покретних слова, т. ј. Гутенбергове типографије, слике и краћи списи умножавали су се заједно дрворезом и металорезом, на сличан начин као што то и данас раде наши печаторезци или штамбиљорезци; дужи пак списи калиграфисани су већином од стране млађих калуђера, а илустровали их минијатур-сликари. Према томе и у оно средњовековно и примитивно доба библиографске технике, просветна пропаганда, и ако веома споро, ипак је вршена у комбинацији речи и слике, тако, да се научни и уметнички смисао и у старо време хармонично развијао. Ну од проналаска Гутенбергове вештине, просветна пропаганда поче се ширити само у речима; дакле, апстрактно и једнострано, јер се од тада вештина умножавања списа усаврши, а вештина умножавања слика оста и даље спора, примитивна и скупа, тако да се слике нису могле не само са текстом заједно умножавати, већ су уопште услед прескупе и споре израде ретко и умножаване. Стога је наука продрла у народ много раније од уметности, али с тим и прозаичност. Последице тога апстрактног дисхармоничног просвећивања биле су: једнострано, недовољно, а често и погрешно схватање и разумевање знанствености и уметности, а с тим и света уопште.

У колико су се последице тога апстрактног просвећивања увећавале, у толико се више тежило методи конкретног просвећивања, т. ј. очигледним примером, посредством слике, за то што се сликом не само јаче буди и развија смисао о правој лепоти и истини, већ и стога што се сликом најтачније, најкраће и најоширније представи сваки предмет или замисао, па се према томе сваки опис изражен сликом разуме и упамти брже и боље но онај који је изражен речима. На пример, кад би нам неко ма и најбоље описао извесне уметничке облике и научне предмете, рецимо разне орнаменте, лепоту девојачког узраста, романтику неких предела, „штимунг“ при заласку сунца и т.д., као и разне предмете из ботанике, зоологије, океанографије, астрономије, географије, етнографије, анатомије, бактериологије, индустрије, медицине и т.д., ми ипак не бисмо могли довољно ни појмити, а још мање правилно схватити очигледну стварност тих разнородних предмета у свима детаљима њихова облика и садржаја.

Осећајући преку потребу, да се слике умножавају брзо и заједно с написима непрекидно и неуморно радило се на томе: да се пронађе и усаврши нека вештина, којом би се могле не само слике верно, а исто тако брзо и јевтино умножавати, као и списи типографијом, већ да се може снимати са природе, т. ј. сликати реалан свет према потреби и индивидуалном осећању. И заиста успело се! Након скоро пуних 400 година, после проналаска типографије (1440), пронашли су Дачер и Нјепс (1839 год.) и ту жељно очекивану вештину што се назива фотографија или реална сликарка, која се толико нагло разграна и усаврши, да је данас најбоље средство не само за верно, брзо и јевтино репродуковање слика ради илустровања књига и предавања, већ је она данас најбоље средство и за снимање с природе (нарочито за научне потребе); те тако данас можемо не само оно што

видимо по много што шта што не видимо на земљи, у мору и на небу, може се верно снимити и лако одштампати заједно са текстом. Зато се и каже да живимо у времену лепих илустрација.

Откако је фотографија као најсавршенија илустраторка ступила у заједничку акцију са типографијом (служећи као ненакладна основица препорођеног дрвореза, металогравирања и литографије) од тада се просветна пропаганда поче поново хармонично развијати и ширити у научном и уметничком јединству, као и рапије, т.ј. у комбинацији штампане речи и слике, и од тада се и графичко-штампарска струка препородила и постигла врхунац уметничко-техничког савршенства.

Није било увек тако! Наши савременици, који су већ навикнути, да им се списи и слике умножавају муњевитом брзином, т.ј. ротационом типографијом и фотографијом, не могу ни да замисле, какав би данас био живот без Гутенбергове и Дагерове вештине, које су једино и најмоћније средство за демократизовање науке и уметности, а стим и подизање културе.

Ето, у томе лежи велики културни значај графичко-штампарске радности. С тога ви, драги слушаоци, као пијонири посредног просвећивања, треба да појмите вашу улогу у нашем друштву, па да се и стручном спремом узвисите над осталим културним радницима, онако као што и ваш производ стоји над производом свију осталих занатлија због своје деликатне улоге и просветног обележја.

II.

Развитак и подела графичке вештине.

Под графичком вештином некада се разумеваше: писање, цртање и сликање (малање), као општа вештина, а сада графичка вештина означава специјалну професију, која се бави цртањем за умножавање и умножавањем (путем штампања) свега што је нацртано и насликано. По другој дефиницији, под графичком вештином ваља разумети: техничко илустровање књижевних и репродуковање уметничких дела.

Разлика између процеса „илустровање“ и „репродуковање“ јесте само та, што процес „илустровање“ означава да се слика као саставни део текста израђује у мањој размери (формату) и тако да се штампа са текстом заједно; међутим процес „репродуковање“ означава, да се слика (или мапа) засебно умножава у већој размери и употребљава као засебна целина или прилог књизи.

*

Све до почетка 19. века слике су се умножавале само на два начина: *дрворезом* (ксилотипија) и *бакрорезом* (купрогравура). Ова два различита процеса сачињавали су у исто време и тзв. графичку вештину. Примена дрвореза датира се много раније од металореза.

Године 1798. пронашао је Сенefeldер нов начин умножавања слика т.зв. *литографију*, која образова трећи процес графичке вештине но ипак сасвим на другоме принципу. Осамдесете године 19. века литографија по-

стиже врхунац савршенства репродукујући слике и у бојама, тзв. хромо-
литографијом.

Проналаском Дигерове вештине, тј. фотографије 1838., напустила је око 1870. револуција у графичким вештинама, која трајаше све до деведесете године када фотографија препорођена и технички усавршена ступи на чело модерне графичке вештине као најпрактичнија илустраторка (сликоштампарка) служећи свима старијим сестрама (дрворезу, бакрорезу и литографији) као ненакнадна основа за модерно репродуковање слика односно илустровање књиге и новина. Отуда постоје нови технички процеси као: фотоксилотипија, фотометалотипија, фотометалогравура, фотометалографија, фотолитографија, фотожелатинографија (лихтдрук), фотогалванотипија, фотогалваногравура и т. д.

Од кад фотографија овако препороди графичку вештину од тада илустративно-репродукцијска техника поста читав лавиринт разних и све бољих и бољих метода и процеса за умножавање слика и мапа.

Но сви ти нови или модерни процеси клиширања и штампања ипак чине са старим процесима једну целину под општим именом: графичке вештине.

*

Према начину и природи самог рада, графичке вештине деле се на три категорије посебних техника и то:

- 1) на цртање или израду оригинала;
- 2) на клиширање оригинала или израду негатива (клишета); и
- 3) на штампање с клишета.

Истина, раније је графичар био универзалиста, т. ј. цртач, клишер и штампар, а сада, у времену велике утакмице, извршена је и овде ужа подела рада, као и у типографској техници, а у циљу бољег успеха — пошто н. пр. цртач мора бити јачи и бржи у уметничком схватању облика и компоновању графичких предмета, клишер у техничком извођењу разних манира, а штампар у подражавању и хармонисању боја.

Прва категорија

Ових вештина бави се графичким снимањем предмета или израдом оригинала на хартији, а према захтевима клишерске технике. Израда оригинала (нацрта) за умножавање изводи се двема, у основи различитим методама или вештинама, т. зв. *мануелографисањем* и *фотографисањем* јер су многоструки захтеви и потребе данашњег друштва такве природе, да их не може једна метода у свему да задовољи. Тако, фотографија као строго објективна сликарка, употребљава се са већим успехом кад треба брзо, верно и детаљно снимити предмете, које видимо и онако као што су, а мануелографија, напротив, за снимање предмета из метафизике или из природе, које не видимо, већ их по памћењу или замишљању снимамо, или кад хоћемо реалне предмете да представимо са одабирањем, т. ј. у извесној модификацији или у нарочито комбинованој симболистици, антропоморфији или у ображеној карактеристици.

Код мануелографског снимања предмета најглавније је поред технике: добро познавање и тачно памћење свију облика геометријских, биљних, животињских и људских тела. Стога и долази да прави графичар црта предмете брзо и по памћењу, а прави сликар (уметник) споро и по природи. Ова разлика у раду између илустратора или графичара и сликара долази отуда: 1) што је код илустратора допуштено и копиловање (јер ради и по поруџбини); и 2) што ради увек у малој размери (формату), па му се услед тога евентуалне грешке у конценцији и не примећују, као што бива код сликареве композиције у великој размери.

Код фотографског снимања предмета најглавније је, поред технике: изабрати позицију, оценити осветљење и одредити експозицију. — При снимању предмета, и једном и другом методом, главни је услов, да извршиоци имају естетички смисао и укус

Друга категорија

Графичке вештине бави се, као што раније поменусмо, израдом негатива или клиширањем оригинала.

Под оригиналом овде треба разумети све оне графичке израде или предмете, т. ј. слике, планове и остале цртеже, које намеравамо умножавати, без обзира на то да ли су они израђени од стране графичара (цртача), према захтевима клишерске технике или независно од тога, као што у већини случајева раде сликари, географи (карте), техничари (планове) или су то пак неке старе илустрације и репродукције, које треба поново умножити.

Ово клиширање или израда негатива изводи се изврнутим изрезивањем, урезивањем, прецртавањем или превођењем оригинала са хартије на дрвену, металну, камену или желатинску плочу, тако вешто, да тај пренос буде у свему веран своме оригиналу, т. ј. кад овако клиширани нацрт отиснемо са плоче (клишета) на хартију, треба да покаже исти ефекат у погледу карактерних црта и модулација своје пластике.

Клиширање оригинала врши се према методама, а то су: мануелска, аутохемиска и фотохемиска метода. Свака од тих метода клиширања дели се на своје специјалне начине извођења, т. ј. т. зв. техничке процесе, којих има многоструких и који се називају по имену материјала (плоче), на коме се оригинал клишира, и према карактеризацији самог клиширања, т. ј. према томе за који је начин штампања клише израђено. — Отуда има: а) код мануелске методе: ксилотипија (дрворез), металогравура, (на бакру, челику или месингу) и литографија (цртање и резање на камену); б) код аутохемиске методе: аутоцинкотипија и аутолитографија; и в) код фотохемиске методе: фотоксилотипија, фотометалотипија, фотогалванотипија итд.; фотометалогравура, фотогалваногравура, фотожелатинографија (лихтдрук) фотолитографија и фотометалогграфија (на алуминијуму и цинку).

Од примењене методе и процеса зависи уметничка и финансијска вредност репродукције. Мануелска метода је најстарија, а фотохемијска најмлађа.

Клиширање оригинала мануелски изводи се најспорије, па је према томе ова метода и најскупља, и због своје ограничености у техничком извођењу најмање је подесна за верну репродукцију. На пример, ако бисмо хтели неки живопис да клиширамо овом методом, ми бисмо пре свега морали тај оригинал (слику) претрпати на величину у којој га желимо и умножити, па онда приступити клиширању, при чему се пак пластика хомогеног тона, мора преобратити у потезе или тачкице. И услед такве прераде, од стране репродуцента, оригинал губи у вредности карактерних црта и ефекту уметничке тенденције. Стога се мануелска метода употребљава само тада кад оригинал није у свему тачно и одређено израђен, т. ј. кад нам има да послужи као скица, јер се он при клиширању овом методом иначе стручно прецртава (прерађује) или кад хоћемо раскошну репродукцију, односно продукцију ове врсте ниже уметности.

Насупрот овој методи стоји фотохемијска, која је најмлађа и најподеснија за верно, брзо и јевтино клиширање готових оригинала и живописа, као и добрих отисака од раније одштампаних илустрација или репродукција. Фотохемијска метода данас је толико разграната и тако усавршена и у бојама, да је најбоље графичко средство за умножавање како монохромно тако и у бојама.

Клиширање аутохемијским путем изводи се непосредно и најбрже, па је према томе и у примени ова метода најјевтинија, али је израда оригинала у свему строго ограничена и најтежа. Стога што се овде пренашање оригинала са хартије на плочу не врши црновним цртањем или фотографисањем већ механичким пренашањем. Ова је метода за непосредно умножавање уметничко-цртачких радова, онако, какви су, најпрактичнија и најјевтинија.

Трећа категорија

Графичке вештине бави се штампањем с клишета, који се израђују тим многоструким техничким процесима, мануелске, аутохемијске и фотохемијске методе клиширања. Ово умножавање оригинала или штампање с клишета изводи се помоћу механичке справе за притискивање и окретање, т. зв. пресмашине. Умножавање или штампање слика изводи се на четири начина или методе, које се у принципу битно разликују и према карактеристици самих клишета називају се: типска, граверска и граfiјска штампа.

Прва метода штампања примењена је у Европи око 1300—1400 а назива се „висока“ или типска штампа за то, што почива на принципу штампања са висине, јер се на њеном клишету (негативу) оригинал налази узвишен (типсан), а празна места напротив удубљена (изрезана). Ова је метода слико-штампања у квантитативном погледу технички најсавршенија, јер има најбрже машинске пресе, које дају на један сахат око 1—10.000 отисака, па је према томе и најјевтинија, а у толико више, што се њена типска клишета могу са текстом у једно исто време и на једној истој машини заједно и штампати. Стога се типски процеси клиширања (као

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ксилотипија, металотипија и т. д.) и употребљавају искључиво за „илустрације“ а ретко за „репродуковање“, управо само у томе случају, кад је оригинал мањег формата, а треба га у много хиљада штампати. Поред савршенства у брзини штампања ова метода је и у бојама савршена, нпр. позната хромоаутотипија итд.

Друга метода штампања нешто је млађа (1420) од прве и зове се „дубока“ или граверска штампа (т. зв. бакрорез и челикорез), зато што се оснива на супротности прве методе дакле на принципу штампања из дубине, јер је слика на металноме клишету удубљена (гравирана) а празна места или т. зв. бланкум узвишен, т. ј. раван са површином плоче: управо, обратно у односу према клишету за типичку штампу. Граверско клиширање и штампање употребљава се за репродуковање финих слика и мапа или за раскошно издање. Техника клиширања, а особито штампања, код ове методе веома је компликована и спора, па је за то ова репродукција и најскупља, али је у ист, време и најфинија, нарочито у погледу мекоће тонова и дубине сенки; само је жалити што ова метода још није практично усавршена за репродуковање и у бојама. Недавно су и за ово штампање пронађене брзе пресе.

Трећа метода штампања назива се „равна“ или графичка штампа. Примењена је око 1798. прво на камену — (литографија), а доцније на металу и стаклету (металографија и желатинографија т. зв. лихтдрук). Ова метода штампања носи овакав назив стога, што се слика на овоме клишету (плочи) не налази ни урезана ни изрезана, већ само нацртана (графисана) на површини плоче. Овај начин сликоштампања је најмлађи, а дело је модерне хемије. Савршен је и за сада најпрактичнији за репродуковање већих радова у бојама (хромофотографија), па се за то највише и употребљава за умножавање већих слика, мапа, диплома, плаката, акција итд., јер има такође усавршене машинске пресе, скоро као и „типичка“ штампа.

У новије доба усавршена је у Северној Америци и једна *четврта метода умножавања* која по својој сличности припада графичкој штампи и назива се ротациона фотографија. Истина она не умножава слике механичким штампањем као литографија или желатинографија већ фотографским копирањем, а разликује се од ручног фотографског копирања у толико, што овде постоји уместо копираче једна комплетна аутоматична машина са електричном светлошћу унутра, и што се овде не копира на парчетима, т. ј. исеченој хартији, већ на једној дугачкој траци хартије, која је омотана на котур (калем) као филм за тренутно снимање апаратом. Овај апарат за умножавање ротационом фотографијом, удешен је тако, да кад се на одговарајуће место уметне „негатив“ и механизам пусти, апарат сам одвија хартију, експонира (копира) изазива, фиксира, суши и обрезаје слике (позитиве), које су у свему једна као друга, што при ручном копирању није могућно постићи, нарочито у јачини тонова. Ради веће брзине у раду овде се употребљава нарочита бром т. зв. сребрна хартија, која је осетљива као и сува плоча или филм, тако, да апарат за сваки тренут ока копира слику, која је лена као

и платинирана фотографија. Ротацион фотографија примењена је у Европи прво у Берлину (1895. ново фотографско друштво), а по том од скора у Бечу. Својом брзином и једноликошћу ротациона фотографија јако конкурише желатинграфији (лихтдруку).

III.

Развитак и подела типографске технике.

Ксилографија (ксилотипија или дрворез) као процес графичке вештине била је претеча типографији. Вештина да се и речи изрежу или клиширају на дрвеној табли (или плочи) и да се са те плоче (или клишета) отисну на разне материје без боје или са бојом, била је позната и у старо доба. Још Вавилонци, Египћани и Римљани служили су се овом вештином за своје индустријске и просветне цели, а нарочито за израду печата, монограма, штамбиља и хџероглифа, који су означавали поједина писмена или речи у њиховоме језику. Та вештина примењивана је двојако. Прво сувим процесом, т. ј. тискањем (или печатањем) клишета на мекој материји, н. пр. на цигљи, посућу, и т. д. пре но што их испеку, а на сличан начин, као што ми и данас радимо, при затварању писама црвеним воском. Доцније, кад се је ова вештина и у погледу њеног материјала усавршила, то тискање или печатање извођено је са бојом на тканини, кожи и хартији, а од прилике као и данас што ми радимо, кад се служимо штампилџом.

Тако се ова вештина за умножавање списа постепено усавршила али ипак на принципу дрвореза све до проналаска Гутенбергове типографије, која означава печатање: средством ливених металних слова на пресама. И ако је ова вештина у Кини примењивана још у почетку Христово рођења, ипак је она у Европи употребљена тек око 1300. И пошто је била у свему слична са оном у Кинеској, држи се да су ту вештину из Кине у Европу пренели Арабљани заједно са хартијом, јер је још за време кинеског цара Тајтсу (959. год. по Христу) ова вештина била усавршена у Кинеској и за штампање књига.

Године 1366. излазиле су Пекингешке Новине „Кингпао“ (гласник престонице), које су штампане покретним словима, а те новине још и данас излазе у Пекингу.

Прелаз од ксилографског штампања списа на типографски, значило је коренита реформа у вештини умножавања списа. Тај значајан препорођај у изради слова састојао се у томе, што је се до тада свако слово као и реч изрезивало посебно на дрвеној табли, а од проналаска Гутенбергова, дрвена слова замењена су металним покретним словима која су се израђивала ливењем а употребљавала неограничено пута поновним слагањем односно разлагањем. Овај нов начин израде покретних металних слова, за умножавање списа, у Европи се приписује Јовану Гутенбергу као проналазачу те вештине око 1440—1450 године. Године 1462—1516 ово ливење слова усавршио је П. Шефер.

Држи се да је вештину штампања с покретним словима у Кинеској пронашао неки ковач Пи-Схинг још у X веку, али ипак не у овако усавршеном облику као Гутенберг у Европи.

Гутенберг је рођен 1397. у Мајнцу; био је син имућног свештеника, а умро је 1468. као сиромашак, немајући деце. Његови стари били су по занимању већином ковачи, па је се и он пре проналаска ливења слова, бавио разном прерадом метала, а поглавито кујундиским, граверским и ливачким пословима.

Са препорођајем процеса о изради слога (или форме) упоредно је се усавршавао и процес штампања. Гутенбергов проналазак покретних ливених слова не би имао онај велики значај без пресе помоћу које се форма сложеног списка може умножавати или штампати на савршенији начин од ранијег т.зв. рајбердрука, т. ј. штампање с табле без пресе помоћу кожног балона или трљача (рајбера).

Све до проналаска Гутенбергове дрвене пресе, коју је он начинио по угледу на пресу за цеђење грожда, штампање је вршено само на једној страни листа, а то зато, што су слова на другој страни хартије остављали јак траг рељефа (шатирунг) од прилике као што и сад бива кад на влажној хартији отиснемо коректуру са четком. Овај начин штампања извођен је дакле без пресе и називао се је т.зв. „рајбердрук“ или тафелдрук. Онај стари начин штампања био је у Италији, а нарочито Холандији, тако развијен, да су Холанђанина Л. Костера били означили као проналазача и ове нове вештине штампања помоћу пресе, али се доцније ово није могло потврдити и тако се сматра да је Гутенберг начинио и прву пресу. При штампању с табле без пресе, помоћу трљача или рајбера, стране су се лепиле једна на другу и тако се правило лист по лист за израду т.зв. *блок-књиге* пре Гутенберга.

После пуног једног столећа успео је Данер у Нирибергу, да у неколико усаврши прву Гутенбергову дрвену ручну пресу а 1620. начинио је В. Блај у Амстердаму другојачију нову дрвену ручну пресу, од чије се конструкције по нека и данас још налази у неким штампаријама као успомена. Прва гвоздена ручна преса, коју је начинио чувени словоливац Хазе у Базелу, употребљена је 1770. године, али је остала мало у употреби. Године 1800. појавила се је нова и практична т.зв. станопе-преса од лорда Станопеа и Валкера.

Почетком 19. века извршена је коренита и значајна реформа у штампарској вештини, јер је Ф. Кениг 1810. патентирао у Лондону свој проналазак прве *брзе пресе* са тиглом, која је како у квалитету тако нарочито у брзини препородила вештину штампања, ма да су јој ваљци били кожни. Године 1811. појави се друга машина, која на место тигла имађаше цилиндер и штампаше много брже од прве са тиглом. На дан 28. новембра 1814. Лондонски „Тајмс“ донео је ово саопштење: „наш данашњи број први пут је са парном снагом штампан на првој *дуилој машинској (брзој) преси*, коју је

пренашао Ф. Кениг. Ускоро затим око (1718) Кениг је се удружио са механичаром А. Ф. Бауером и вратио се у Немачку, па су под својом фирмом „König et Bauer“ основали у Клостер-Оберделу код Вирлбурга прву фабрику за брзе пресе, која и данас постоји и ужива светски глас.

Доцније су пронађене и ротационе машине, које су начињене у Америци по угледу на тамошње брзе пресе од Applegat et Nee-а из Њу-Јорка.

Са усавршавањем ручних и машинских преса упоредно је се усавршавала и фабрикација материјала за штампање. Кожни тампон или рајбер ускоро је замењен кожним ваљцима. Доцније кожу је на ваљцима заменио сируп туткала. Године 1870. Енглези су пустили у трговачки саобраћај масу за ваљке од *желатина* као фабрички производ, јер су до тада штампари сами справљали себи масу за ваљке, као и боју коју справљаше од ланеног уља и чађи. Но о историји и фабрикацији боја као и хартије говориће се у *предмету* „Познавање материјала и справа“.

*

Од првобитне речи „Stempeln“ или штемплирање, Италијани су доцније са усавршавањем те вештине назвали „Stamperia“ и тако се овај талијански израз код њих задржао и после Гутенбергове типографије, па је и код нас одомаћен. Отуда се у место типографија код нас и данас каже штампарија, ма да је правилније назвати: типографија.

*

Типографија се дели на три категорије посебних техника. Прва категорија (или словоливење) бави се израдом слова и свега ликовног и безличног материјала. Друга категорија или слово-слагање, бави се израдом форме слога или клишета. Трећа категорија (или слово-штампање) бави се умножавањем или печатањем форме или слога, а на начин као што смо видели код типичке штампе за умножавање слика.

Све те поменуте категорије данас су толико развијене, да стоје на идеалној тачци техничког савршенства, јер имају најсавршеније машине, како за ливење тако за слагање и штампање. (Опис тих машина изложиће се у *предмету* „Познавање материјала и справа“).

Некада је сваки типограф радио не само словослагачки и словоштампарски посао већ и словоливачки, а сада у добу специјалности извршена је и овде ужа подела рада. Тако је словоливење као засебна техника потпуно издвојена од те друге две технике и само у великим типографским заводима постоје заједно. Међутим словослагање и штампање стоје још и данас у тесној вези једно с другим. Истина слагач не мора и практично знати штампарски (машински) посао и обрнуто, али ипак, често се дешава још и данас, нарочито у мањим типографијама, да оба посла врши један исти радник, а такав радник назива се у неким местима „швг/цдерген.“

IV.

Основи о примени типографске технике.

А. СЛОВОЛИВЕЊЕ.

Израда слова или техника словоливења дели се на израду „патрице“ на израду „матрице“ и на „ливење“. Сва три ова процеса захтевају математичку тачност и потпуну савесност у раду јер, у противноме случају, најмања грешка може допринети да цео тај производ за штампара буде неупотребљив.

1) *Израда патрице*

По што се челик у шинкама исече у парчад у дужини од 6 см. приступи се омекшавању истог помоћу ватре, иловаче и ситно истуданог ђу-мура. Тако омекшан челик заруби се и углача, а са стране се саструже у благо конусни квадрат (глава патрице). Затим се на углањеном зарубу приступа цртању слова, било пантографским путем, слободно ручним цртањем, хемиским превођењем или паузирањем помоћу желатина (желатин-фолије).

Но пре свега начини се оригинални цртеж слова нове азбуке или реформни цртеж слова постојеће азбуке, па кад се тај цртеж слова у свему тачно проучи и сва евентуална измена претходно учини — (корегира), онда се тај нацрт (оригинал) узме да послужи као дефинитивна прегледница за израду „патрице“ (штемпла).

Та прегледница црта се већином у величини нормалних слова, па се онда фотографски увелича према потреби. Затим се у тој увећаној размери пренесе на цинкану плочу па се онда контуре тих увећаних слова оштро и верно иглом изгравирају. Овако на цинку добијена гравура тих слова служи као шаблон за гравер-пантографски рад. Овим пантографом слова се не само математички тачно умање на потребну величину, већ се у исто време и контуре тих слова на челику у свему верно изгравирају.

Тај гравер пантограф има на једном крају туну иглу, која се при пантографском раду вози по гравираним контурама тих увећаних слова на цинку. А други крај тога пантографа тачно умањава слова на потребну величину. Овај последњи крај има и свој дијамант, који контуре умањених слова у свему тачно и верно у исто време и нацрта т.ј. на челичном штиту изгравира. И тако на основи те пантографске гравуре (или кретиријума) од умањених слова гравер сада мануелски изреже на челику патрицу (штемпла) од дотичних слова.

Цртежи слова израђују се и у већој размери од њихове нормалне величине, али много ређе, па се онда фотографски смање на потребну величину; тако смањена слова преносе се на цинкану плочу т.ј. хемиским путем изгравирају. Са те цинкане плоче гравер отисне слово на желатину, помоћу нарочите лампе (бензина и гаса) па онда са желатина пренесе се на челик — пошто се претходно исти премаже танком скрамом беле боје (Federweis) белим воском, или раствором белог желатина са шпиритусом.

Пошто се претходно контуре преведеног слова на челику обележе тврдом челичном иглом, онда се помоћу ножа (Stichel) приступа веома пажљиво изрезивању. Кад се слово изгравира, онда се оно пажљиво полира т.ј. неколико пута превуче преко камена за глачање.

По свршеној радњи челик се враћа каљењем опет у тврдо стање. Затим се матрица очисти и онда се приступа изради матрице.

2). Израда матрице

Изводи се помоћу нарочите машинне преговањем или пресовањем челичне матрице у бакар тако да слово, које је на матрици било узвишено, буде сада на матрици удубљено. Овако удубљено или изгравирано слово налази се у правом положају и назива се матрица.

Проналаском галванопластике (1837) извршена је коренита реформа и у изради матрице и матрице. А то ће рећи проналаском галвано-пластике отпала је потреба, да се матрица реже у тако тврд метал, као што је челик и да се по том прегује у бакар ради механичког добијања матрице у бакру. За израду матрице нарочито већих слова данас се употребљава мекан метал, нпр. словоливачка легура или олово, а то зато што се матрица не мора преговати у бакар, већ се метне у галванску кадлу, па се од ње галванопластичким путем добије матрица у никлу или бакру и пошто се исто финим турпијама дотера или *јустира*, употреби се за ливење слова. У Америци постоје одавно специјалне машине за гравирање матрица тако да ручни рад око израђивања матрице потпуно отпада као и галванисање матрица. Од скора су по неке веће ливнице и у Европи завели овај америкачки начин израде матрица средством тих машина.

3). Ливење слова

Ово ливење слова изводи се средством нарочитих машина више мање веома брзо и тачно, пошто се јустирана матрица претходно уметне на одговарајуће место у машину за ливење слова. Метал, који се у растопљеном стању употребљава за ливење слова, састоји се из 65 делова олова 5 цинка и 30 делова алтимона. Та врела метална легура у течном стању чим се уширица нарочитим пумпницама у матрицу (калуп) одмах се стврдне и тако се добије слово, које је у облику и величини у свему тачно и верно својој матрици односно матрици.

За ливење већих слова употребљавају се још и данас обичне (просте) или т.зв. ручне машине које неизбацују (не лију) слова за употребу у свему готова, већ се накнадно ручним радом помоћу разних прецизионих инструмената дотеривају или јустирају т.ј. тачно и на одговарајућу висину за употребу доврше. За ливење текстних или мањих слова употребљавају се данас искључиво сложене или т.зв. *комплетне машине* које избацују (израђују) слова у свему готова за употребу, но ипак та слова морају се прет-

ходно најљиво прегледати ради удаљења оних слова која су при ливењу евентуално остали са извесним недостатком — дефектом.

Првим инструментом за ручно ливење слова тзв. ручњаком или Handgiessinstrument), који се више и неупотребљава, могло се је дневно лити око 5000 слова. Садања обична или ручна машина, коју је 1825. год. пронашао америкавац Давид Бруце, даје дневно око 1500 за употребу недовршених слова, а сложена или комплетна машина коју су 1862 год. пронашли Енглези Јонсон и Аткинсон, избацује на дан до 20.000 за употребу готових слова. Доцније су ову машину усавршили парижани Raucher и берлинац Кистерман. — У Америци постоје дупле и ручне и комплетне машине. Крајем 19. века пронашао је Енглез Ф. Вукс тзв. Ротациону машину за ливење јефтиних слова за словоливачке машине, чији се слог не разлаже за даљу употребу већ претапа. Ова је машина за 8 часова рада избацила око 350.000 слова. Године 1897. пронашао је америкавац Ф. Ланстон машину за словоливење и словослагање тзв. „Lanston-monotype“ која у једном часу излије око 8.000 за употребу готових слова.

*

Добра слова су увек: тврда, глатка и сребрнасте боје, а при прелому показују суптилан и равномеран порозитет (шупљикавост).

Услед недовољне издржљивости линије и други украсни материјал већином се не лије као слова од поменуте смесе, већ се граде од месинга изрезавањем, обрезивањем и дотеривањем помоћу разних инструмената.

Готова израђена слова као и слово слагачки материјал, најљиво се прегледају, измере, односно изброје и спакују према категорији, па се онда сместе у нарочит магацин на чување, односно даљу употребу.

Гв. Клајић

(Свршиће се)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Школовање и народно просвећивање од Рад. Васовића, проф. III београд. гимназије. Говор држан у дворници III београд. гимназије на Св. Саву 1910. г. Одштампано из Дела.

Ту скоро, опет у Просветном Гласнику, приказао сам светосавски говор, држан ове године у Универзитету. Сад да то учиним с другим једним, чији сам наслов напред исписао.

*

Било је врло лепо ове године на Св. Саву у III гимназији. Вредни наставник г. Рад. Васовић стајао је пред одабраним гостима, којима је хтео да говори, по лепом нашем обичају, у славу Св. Саве. Пред њим је био велики глобус, на коме је показивао Норвешку, с којом је хтео да упореди Србију. Говорио је напамет, показивао је на слици и причао шта је сâм он видео, доживео, запазио. Све што је говорио, било је занимљиво, а говорио је живо, пластично. Па ипак у место радости, душу нам је обузимала сетa. А чини ми се да и сâм предавач није био одушевљен. Питаћете: а зашто? — Нека вам то кажу ови редови.

*

Норвешка је 7 пута већа од Србије, а има становника колико Србија, растурених на огромној даљини колико од Београда до Петрограда. Од целокупне земље 75% је непродуктивна; толико захватају кршеви, језера, баре, мочари и вечити снегови. Само 650.000 хектара има орнице (под њивама и вртovima), а под шумом је 22%. Цела северна просторија, скоро $\frac{1}{3}$ земље, нема ни шума. У земљи роди ограничен број усева, највише жито и кромпир. Доста света бави се риболовом.

Србија, 7 пута мања од Норвешке, *богатија* је и има више зиратне земље, која добро роди, а има пуно и рудног блага. „Србија је прави рај према Норвешкој“, па ипак кад се упореде Норвешка и Србија, туга и бол нас обузму. Ето што су у души и слушалаца и

предавача морала да преовлађују тужна осећања у тренутку, кад се највећа национална светковина прослављала и у III гимназији.

Хвалимо се прошлошћу и указујемо ко смо били у средњем веку, „а за садашњи застој и нерад тешимо се и бранимо петвековним робовањем“. Норвешци су тек од 1814. г. формирали се као засебна народност и у засебну државу, на тек од тад су почели да раде и на својој култури. И овај народ, и ако је до 1905. г. био у подчињеном савезу са Шведском, ипак је успео да своју земљу уреди и унапреди. Имају сад путове и железнице и телеграф и телефон. „Пут свуда као тензија, и ако је земља брдовита и кршевита. Безбедност путника је потпуно осигурана. Новац може сваки ако хоће на леђима у отвореној кеси носити. Ако ко год случајно изгуби какву ствар, може насигурно рачунати да ће је наћи. Уз пут имају само по где-где баракe, канине, да се путници могу заложити. Алкохолна пића нигде се не држе. Хотели служе само путницима, домаћи људи не иду у њих. Ту се добија храна. Тамо услуга пита: „Шта желите јести?“, а не као код нас: „Шта желите пити?“ (стр. 5.)

Власти су самоуправне, али нигде злоупотреба у дужности. Администрација је проста, имају уређен санитет, зато је у земљи здравље добро. Људи од шесет година најактивнији су; у њима је снага и моћ државе. И сва ова блага постигли су земља и народ школом.

*

1904. г. по селима у 650 општина било је 6000 школа с 5300 учитеља и учитељица; а у градовима је било 955 мушких, 927 женских и 832 мешовита одељења, свега 2714 одељења с 2354 наставника. И по селима и у градовима мање је наставника него школа стога што имају и путујући учитељи, који раде и у две три школе. (стр. 7). На 1000 регрута једва су 2—3 неписмена. „Неписмен човек то је највећа реткост, то изазива велику сензацију видети човека физички и умно здрава, а неписмена“.

*

А како је у нас?

Сиротна Норвешка претекла нас је са 6500 школа. Зато нам се ни $\frac{1}{3}$ деце за школу не школује. У Норвешкој једна школа долази на 270 становника а у нас на 2200!

И кад нам је овако школовање није чудо што смо и културно изостали у сваком погледу. Г. Васовић с разлогом вели: „Не може ни бити говора о просвећености једног народа који је за 100 година свога државног живота отворио само 1200 школа, и дотерао проценат писмености на 10 или највише 15“.

Па и ово што радимо, није како треба. Све је без плана, више случајно, јер ми немамо државног програма, који би био детаљисан

и на коме би радили системски сви државници, па ма које партије да су и ма како се често мењали. Зато и говорник умесно довикује на крају свог лепог предавања: „Милостиви Боже и Св. Саво, умудри нас да не лутамо!“

*

Прочитајте овај лепо говор! Он ће вам моћи и сузе да натера, а оне су по неки пут мелем души која осећа а не може да отклони јад и чемер, зло што притискује и не да да пођемо правим путем, који ће нас брже одвести ка срећнијој будућности.

.Б. М. Протић

Das griechische Unterrichtswesen. Unter Mitwirkung der Königlichen griechischen Regierung herausgegeben. Лајпциг 1910. Издање књижаре Дира (Dürr). Стр. VIII, 132. Цена 4 марке. [Чини 1. свеску издања: Die Kultur und das Bildungswesen der Balkanländer. In zwanglosen Heften herausgegeben von Johannes Friedrich Dürr].

У свескама, које ће изазити према потреби, намеран је издавачки књижар Дир да објави један низ монографија, под горе истакнутим насловом, у којима ће се изнети стање образовања и школа у државама на Балканском Полуострву.

Почетак је учињен са Грчком. Као што уредник вели у предговору, материјал је добивен од грчкога министарства иностраних послова у Атини, од грчкога посланства у Берлину и од грчкога консулата у Лајпцигу, те је с тога у свему потпун и поуздан, а обрадио га је један Грк, упознат са предметом.

Књига је врло лепо опремљена, штампана укусна, на финој хартији; у књизи је доста слика школских зграда и ученичких група.

У овом су делу на првом месту и најопширније изнесене, разуме се, школске прилике у краљевини Грчкој; али се говори и о грчким школама на Криту и у европској Турској. Писац даје најпре кратку историју тежња за образовањем код грчкога народа пре постанка краљевине а затим преглед садашњег стања грчкога образовања, народних школа, учитељских школа, средњих, стручних и великих школа, уметничких и музичких школа и војних наставних завода. Одмах овде треба истаћи, да грчки народ за напредак своје културе и своје просвете има много да захвали родољубљу својих богатих синова, који су изобилно давали средства за подизање дивних просветних зграда и за друге просветне и културне сврхе. У овоме, како лепо вели један

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBS.RS

немачки стручни лист¹, могу учити од Грка и богати немачки кругови, али и други, рекли бисмо ми!

Изнећемо опширније садржај ове књиге, јер то за нас може бити и занимљиво и поучно, држећи се онога реда, који је у књизи.

Рекли смо већ, да су у овом делу обухваћене и грчке школе ван краљевине. Писац своју расправу почиње овим речима: „Немогућно је, у општем програму, коме је задаћа опис наставе на грчком полуострву, које се у Западној Европи данас означава као Балканско Полуострво, говорити о Грчкој а не узети у студију и све оне земље, које припадају европској Турској, као Епир, Албанију, Македонију, Тракију и острва што географски од њих зависе, као што су Крит, Тенедос, Имброс, Лемнос, Самотрала и Тасос. Јер историја наставе у свима овим земљама исто је тако заједничка, као што су и културне тежње и традиције, које спајају грчки елеменат у турским земљама са оним у краљевини. Ако бисмо у овој студији хтели прећи преко грчких области у Турској, дали бисмо само непотпуну слику наставе на грчком полуострву, јер би били искључени више од два милиона становника, колико износи грчки елеменат у Епиру, Македонији и Тракији сем Крита“. Ове речи јасно показују и грчке тежње на Балканском Полуострву.

Даље у овом уводу писац даје кратак историски развитак грчке наставе, завршивши га овим речима: „Характерни је знак наставе у Грчкој, што се развија у облику једноставних степеница, и од најнижега ступња наставе пење се, без скокова, ка вишем и тако све даље напред до највишег научног и уметничког образовања. Овај систем има три ступња, који долазе један за другим и у вези су: народне или основне школе, школе за средњу наставу и онда универзитет и политехника. После основне школе од четири године долази се у тако звану грчку школу, која трогодишњом наставом спрема за гимназију. После четири године учења у гимназији ученик долази у универзитет или политехнику, чији наставни план обухвата такође четири године. Абитуријенат гимназије може прећи и у Војну Школу Евелпида, где настава траје пет година“.

После овога прелази се на право излагање стања наставе у краљевини Грчкој, што чини први део ове књиге.

1. Основна настава обично траје четири године. По закону од 1895. године за престоницу, окружне градове и градове са најмање 1000 душа обавезне су потпуне основне школе са шест разреда. Из четвороразредне основне школе иде се у први разред грчке школе а

¹ Види приказ овог дела у Blätter für das Gymnasial-Schulwesen, св. за март-април о. г., стр. 135.

из потпуне у трећи или у други, ако ученик из потпуне школе иступи по свршетку V разреда.

Наставни план четвороразредне основне школе овај је:

Предмети:	Разред: I	II	III	IV
Вера	3	3	3	3
Читање и писање	13	11	10	10
Рачуница	3	3	3	3
Геометрија	—	—	—	2
Грчка историја	—	—	2	2
Земљопис	—	2	2	2
Природне Науке	—	—	2	2
Физика	—	—	—	2
Певање	3	3	3	3
Цртање	4	—	2	2
Лепо писање	—	2	2	2
Гимнастика	—	4	3	3
	26	28	32	36

Потпуне основне школе, с неколиким малим изузецима, који су могући због већег броја наставничког особља, имају у прва четири разреда исти наставни план, а у два виша разреда предаје се: читање и тумачење Еванђеља, дела из нове грчке књижевности и старих грчких дела у прози, тежи рачунски задаци, основи хемије, физике и геометрије поред природних наука и гимнастике.

Овим последњим предметима поклања се нарочита пажња не само у основним него у свима грчким школама, особито после првих олимпијских игара 1896. године у Атини.

И основне школе за женску децу су обичне и потпуне. Али грчки законодавац је њино подизање учинио зависним од те погодбе, да општине испуњавају своју обавезу о издржавању мушких школа.

Из финансијских разлога оснивају се основне школе нижега реда, т. зв. „граматион“, где је мање од 70 ученика у месту; у њих иду и мушка и женска деца заједно. Учи се читање и писање, аритметика, мале библијске приче и грчка историја и земљопис. Учитељи су апсолвенти грчких школа, који су издржали једногодишњи курс у државним нижим учитељским школама и одлично помогли испит. Чим број ученика ове школе пређе 70, претвара се у основну школу са једним, два, три или четири разреда, према повећању ученичкога броја. Учитељ је један.

Обавезна основна настава уведена је законом од 1834. а утврђена законом од 1895. године. До 1895. закон није тачно извршиван, па још и данас су власти врло попустљиве према родитељима, који децу не шиљу у школу; али сада све више јача тежња за школова-

њем. У децембру 1830. године било је у Грчкој 9246 ученика, а број школа и ученика од 1840. до 1908. показује ова таблица:

Године:	Школа:	Ученика оба рода:	Становника у Краљевини:
1840	252	20 000	856 470
1855	409	35 273	998 266
1860	668	45 230	1 096 810
1866	1067	52 583	1 325 479
1869	1031	52 700	1 420 000
1873	1268	78 119	1 500 000
1879	1448	90 540	1 679 470
1905	3279	230 368	2 550 000
1908	3413	241 406	2 631 951

Означени број ученика 1905. и 1908. године у 230 368 и 241 406 јесте број уписаних; а број ученика, који су 1908. доиста ишли у школу, износио је 221 481, и то 157 540 мушкараца и 63 941 девојчица, а то је око 8000 више него у 1905. години.

2. Учитељске Школе. До 1905. било је четири учитељске школе, а сада је остала само једна у Атини, смештена у величанствену сасвим модерно уређену зграду, за коју је дао 300 000 драхма грчки патриота Григор Мараслис, који је недавно умро у Одеси. Он је још подигао зграде за грчке школе у Софији, Пловдиву, Цариграду и Солуну, сиротињски дом на Крфу, библиотеку, која носи његово име, и помогао многе библиотеке у Краљевини и у Турској.

У I разред учитељске школе прима се из I разреда гимназије а у II разред из II разреда гимназије. Учење у учитељској школи траје три године. Поред учитељске школе је потпуна основна школа као вежбаоница за ученике учитељске школе. Наставни план је:

	I. разред.	II. разред.	III. разред.
	недељно часова.		
Вера	3	3	3
Грчки језик	11	11	11
Педагогика	—	3	4
Школски рад	—	4	10
Психологија и логика	—	3	—
Историја	3	3	—
Земљопис	2	2	—
Физика	2	2	3
Хемија	—	—	2
Природне науке	3	2	—
Рачуница	3	—	—
Геометрија	2	3	2

	I. разред	II разред.	III. разред.
	недељно часова.		
Певање	3	2	1
Музика	2	2	—
Лепо писање	2	2	2
Цртање	2	1	4
Гимнастика	1	2	—
Вртарство	1	1	—
Хигијена	—	—	2
	40	46	44

Према успеху на испиту ученици излазе као учитељи првог, другог или трећег реда. Та им оцена вреди и за добијање места и за плате. Плата учитеља првог реда је 150 драхма месечно, другог реда 120 а трећег 100 драхма месечно. Плата се повећава сваких пет година са по десет драхма. Учитељи најнижег реда имају право ради унапређења три пут се подврћи поновном испиту пред нарочитом комисијом, после двогодишње службе.

Нижа учитељска школа остала је још у Олимпији; али неће проћи много времена, па ће се и она укинути а с њом и сама установа нижих учитељских школа, које више не одговарају садашњим потребама.

Старање о спреми учитељица основних школа узела је на се приватна иницијатива. Раније основаном друштву за васпитање женскиња, које је подигло прву школу за спрему учитељица, покљонио је г. Апостол Арсакис из Епира пола милиона драхма, те је у Атини подигнута школа, названа Арсакион, на коју су се угледали и други добротвори, који су доцније оснивали школе за грчке учитељице.

„Друштво пријатеља наставе“, које је основало прву женску школу, толико је напредовало, да сада поред Арсакиона издржава још неколико женских школа, у Атини и ван Атине.

Поред научних предмета у овим женским учитељским школама добија се још практично и техничко образовање и то из: музике (певање и клавир), сликарства, посластичарства, кројења и шивења, глачања рубља, глачања намештаја, грнчарства, моделовања и гимнастике.

За примање у школу полаже се испит пред нарочитом комисијом. За пуштање на испит тражи се осам разреда више женске школе или приватна настава код професора, који имају на то права.

Ученице екстерних учитељских школа полажу учитељски испит у Атини пред нарочитом комисијом и оне добијају три реда према испиту, па им је и плата различна: 80, 100 и 120 драхма месечно.

Из Арсакиона и из екстерната изишло је последње године 2123 ученице.

Уза три екстерне учитељске школе иду и деџа забавишта. За њих не зна државни закон, али је и овде приватна иницијатива по-могла држави.

3. О управи школској, издацима, школским зградама и успеху основне наставе. Главну управу има министарство просвете и црквених послова. Али су законом од 1895. године заведени надзорнички савети, којима је седиште у окружним местима. У њихов круг рада долази постављање, отпуштање, премештање, надзор и дисциплинско право. Надзорнички савет чине надзорник за основну наставу, епископ или епископски викар, директор гимназије, један доктор слободних наука и један члан од угледних личности из места. Председник је окружни надзорник. Надзорнички савет подноси министарству на одлуку предлоге о постављању, премештању и отпуштању учитеља. Ако надзорнички савет за два месеца остави школу без учитеља, може само министарство поставити учитеља.

Настава је у Грчкој бесплатна. Ну раније су ипак и ученици доплаћивали за учитељске плате. Законом од 1888. установљена је нарочита каса за основну наставу, а извори су јој: 1. општински улог од 1 драхме на главу; 2. од државе годишње 1 2000 000 драхма, што се могло ванредно и повисити; 3. прилози манастира, 15% од њихових прихода, али не мање од 150 000 драхма годишње. Овај се закон показао као врло користан.

Будет основне наставе (без надзорништва) износио је 1901. године 5196490 драхма, а за 1908. годину 6687418 драхма.

Издатак на основну наставу износи на сваког по 2 драхме и 53 лепте а на сваког ученика 30,19 драхма годишње.

Леп је напредак учињен и код школских зграда, које се свуда подижу у старом грчком стилу према пропису из министарства. Законом од 1895. године између осталог одређене су и нарочите таксе, од којих се приход употребљава за подизање школских зграда. Ове се таксе састоје од поступно већих такса за примање ученика у поједине разреде и заводе, такса за сведочанство о промоцијама и сведочанства о слушању предавања и на послетку таксе за завршна сведочанства из гимназија и дипломе из универзитета. Приходи од ових такса износе годишње до 600000 драхма.

Од ових прихода подигнуто је до сада више од 300 школа разне величине, за један, два, до шест разреда. Овај број је наравно још врло мали према 3413 школа, од којих многе не одговарају хигијенским захтевима. Од ових школа 1041 припада држави и општинама а остале су узете под најам. У књизи се налазе слике појединих типова школских зграда и планови њихови.

Издаци на једноразредне школе износе годишње просечно 10000 драхма, а за четвороразредне и шесторазредне 80000 драхма на го-

дину. За набавку намештаја, учила и књига и за оснивање школских књижица помаже „Друштво за ширење корисних књига“, које је недавно основано. Оно је већ растурило велику масу књига на све стране где има Грка. У заједници са друштвима „Парнасом“ и „Друштвом за ширење грчке образованости“ порадило је, да се подигне први завод за слене у Грчкој и да се у грчке школе уведе гађање у мету, а са одбором за олимпишке игре подигло је угледну шведску школу, за што је један Грк из Египта, П. Белени, поклонио 30000 драхма. Као последње дело овога друштва мора се навести још оснивање радничких школа за спрему техничких радника за разне занатске позиве. Држави још помажу општине и приватни људи. Тако је Василиос Мелас оставио држави велику зграду, која има 60000 динара годишњег прихода, за подизање школских зграда а нарочито дечјих забавишта.

4. У овој се глави говори о раду државе а још више приватних за подизању завода за сиротну децу, мушку и женску, на оснивање вечерњих школа и занатских школа. И овде је врло значајна приватна иницијатива.

5. Средња настава. Њој служе две врсте школа: тако зване грчке школе, које су за време малолетства краља Отона заведене у Грчкој по угледу на баварске „латинске школе“, и гимназије. Грчке школе су као допуна основној настави и као припрема за ступање у гимназију. И у једним и у другим учи се исти круг предмета, само с том разликом, што је у грчким школама ужа основа а у гимназијама шира. Настава у обема има класичан карактер и стари грчки језик је главни предмет.

Грчке средње школе издржавају се потпуно о државном трошку.

Наставни план средњих школа овај је:

У грчким школама	недељно часова у	I	II	III разреду
Религија		2	2	2
Стари грчки језик		6	8	8
Нови грчки језик		4	2	2
Математика		3	3	3
Историја		2	2	2
Француски језик		—	2	2
Физика		2	2	2
Земљописе		2	2	2
Латински језик		—	—	1
Лепо писање и цртање		3	2	2
Гимнастика		3	3	3
		<hr/>	<hr/>	<hr/>
		27	28	29

У гимназијама	недељно часова у	I	II	III	IV	разреду
Религија		2	2	2	1	
Стари грчки језик		10	10	10	10	
Латински језик		3	3	3	3	
Француски језик		3	3	3	3	
Математика		4	3	4	3	
Историја		3	3	3	3	
Физика		2	2	3	3	
Философија		—	1	1	1	
Космографија		—	—	—	2	
Гимнастика		3	3	3	3	
		30	30	32	32	

Писац не износи и програме појединих предмета. Код неких се само каже у ком разреду почињу, а код других се сасвим кратко наводи, шта предмет обухвата, на пр.: „Философија се састоји из логике и психологије“. Једини изузетак чине веронаука и грчки језик, код којих се истиче и наставна сврха и износи, и ако најкраће, програм наставе. Тако се од наставе из старог грчког језика тражи, да се читањем грчких писаца добије познавање културе и живота старих Грка и језичко и логичко школовање ученика, па се наводе и писци и дела, која треба читати. Код других предмета нема тога. Немачки приказивач овога дела, проф. Dr. E. Хорн¹ вели: „О наставном плану за гимназије писац говори на жалост врло мало и ништа ближе не наводи о захтевима на испиту зрелости, тако да се не добија никакав суд о том, уколико грчке гимназије — изостају иза наших. Јер зрелост за наше велике школе не чини ми се да имају тамошњи апсолвенти“. Да ли је ово тачно?

Наставничко особље грчких средњих школа није подједнако. Сад се тражи законом, да наставници грчких школа имају универзитетски диплом. Велики део од њих данас је састављен од доктора и докторанда универзитетских и од апсолвената страних учитељских школа па и париске École Normale. Стари наставници грчке школе деле се на три класе са месечном платом од 160, 130 и 100 драхма; директори имају месечно 200 драхма. Плата наставника грчких школа повећава се сваких 5 година за петину, — до 250 драхма за наставнике и 300 за директоре.

Гимназиски професори сви су доктори са универзитета и њихова плата, која се такође повећава сваких пет година, почиње са 250 драхма а за директоре 350. Највећа је плата професорима 300 а директорима 400 драхма.

¹ В. приказ у Monatsschrift für höhere Schulen, св. 9. и 10. за ову годину, [стр. 555—556.

Непосредан надзор имају директори, а у министарству по закону од 1905. има надзорнички савет за средње школе, који је састављен од шест универзитетских професора и начелника одељења за средњу наставу. Од професора бира филозофски факултет двојицу а од осталих су по један професор физике, математике, теологије и правних наука. Овај савет бира се на три године, али нико не може бити изабран за две периоде једно за другим. Овај савет је саветодавно тело и највиша дисциплинска власт. Надзорнички савет одлучује о дисциплинским казнама, о отпуштању наставника у случајима, који су законом одређени, а по саслушању отпуштенога. Одлуке саветске мора министарство извршити за месец дана по саопштењу. Овај савет даје мишљење о кажњавању, отпуштању и премештању инспектора за средњу наставу; у оба последња случаја на предлог министров. И за премештај и унапређење наставника средњих школа треба овај савет да даде мишљење.

Ради надзора цела је земља подељена на три округа, а има пет надзорника: три доктора филологије, један природних наука и један математике. Они при постављању не смеју имати више од 55 година, морају знати бар један стран језик (немачки, француски, енглески или италијански) и да су радили барем осам година као професори или директори гимназије или учитељске школе. Прва три инспектора прегледају барем један пут годишње све средње школе у свом округу, државне и приватне, а она друга двојица прегледају све средње школе у целој држави, техничке, трговачке и маринске, приватне и државне.

За примање ученика из основне школе у грчку школу полаже се испит; има испита и за превођење из разреда у разред. И за примање у гимназију полаже се пријамни испит.

У целој земљи има 314 грчких школа, од којих су 267 пуне, тј. троразредне, 15 са два и 32 са једним разредом. У њима је 931 наставник и 9 учитеља гимнастике; у већини грчких школа гимнастику предају учитељи гимнастике из гимназије. Послужитеља има 276. Целокупни број ученика је 20627. Зграде су већином приватне; плаћано је годишње 203890 дрхама. Целокупан издатак на наставничке плате, заједно са киријом за школске зграде, износио је 2495068 драхма, — све ово у 1908. школској години.

Гимназија је у целој држави 39, од којих су 28 државне а 11 приватне. Али већина од њих има државну помоћ. У гимназијама је 280 професора и 32 учитеља гимнастике. Послужитеља је 81, а ученика свега 5295. Године 1908. издато је на гимназије свега 1126216 драхма, тако да је у тој години држава на средње школе издала свега 3621284 драхме. Од гимназиских зграда само 9 припадају држави или општинама, а све остале су приватне, за које држава плаћа кирију.

6. Стручне школе. Ту долазе: а) богословије, једна у Атини, у коју се примају ученици по свршетку грчке школе, са 5 година

учења, интернатски уређена, и једна нижег реда у Арти. б) трговачке школе, државне тек од 1908. иначе приватном иницијативом основане; државних је 6. У њима последњих година раде 33 професора и 3 учитеља гимнастике. Број ученика био је 316. в) трговачка и моринска школа на Итади, основана приватним поклоном.

7. Ратарске школе. Држави се чини прекор, да се и за ове школе, као и за трговачке, мало стара. И овде је најпре приватна иницијатива. Од помоћи двојице патриота основана је ратарска школа у Тесалији код Алмира; а друга у Лариси трошком великога народног добротвора Г. Аверова. Још је једна школа код Атине подигнута за узимањем пољопривреднога друштва.

8. Велике Школе. Овде је на првом месту народни универзитет. Згради је темељ освећен 7. јула 1839. а била је готова 1843. и стала је 600000 драхма. И овде су приватни прилози имали важну улогу.

Универзитет је при оснивању имао четири факултета: богословски, правнички, медицински и философски; последњи имао је три одсека: литерарни, математички и природњачки. Ова два последња одсека доцније су спојена као физичко-математички факултет. Још уз њих долази школа за фармацију. У свима факултетима учење траје четири године. Студенти су слободни слушаоци, који имају само да полажу докторски испит. У фармациској школи учење је три године.

Законом од 24. фебруара 1893. утврђене су катедре на универзитету. По првом закону било је редовних, ванредних и почасних професора, а по закону од 1893. има само редовних; титула почасног професора даје се само *honoris causa* пређашњим професорима или при иступању. Закон прописује и како се добија професорско место. По закону од 28. маја 1859. основна плата професору је месечно 350 драхма и повећава се после пет година за 50 драхма; највећа је плата 450 драхма месечно. После 40 година службе добија се пуна пензија. Професори имају најмање шест часова недељно; ако преко овога броја часова читају и у семинарима, добијају по 100 драхма месечна додатка. Сем тога професори добијају из државне касе испитне таксе и то по 5 драхма од лица на испитима из општих предмета а по 10 драхма на докторским испитима као и на практичним медицинским и фармациским испитима. — Закон предвиђа и доценте, али без плате, а студенти нису дужни слушати њихова предавања. Отуда је законска одредба само мртво слово на хартији.

За ступање на универзитет тражи се сведочанство о испиту зрелости из грчке гимназије у краљевини или Турској или из које европске једнаке школе, коју признаје држава. По свршетку четири године студија полаже се докторат, који се састоји из општег, писменог и усменог испита и дисертације. Промоција је на старом грчком језику.

Академске године 1906—1907. уписано је свега 2809 студената у зимљем а 3503 у летњем семестру. Половина од ових студената припала правном факултету.

Универзитетом као и универзитетским имањем, које вреди на 6 милиона драхма, управља ректор к *synglitos* (професорска колегија), који састављају: ректор, подректор (обично ранији ректор), пет декана и три друга професора. Имање је постало од поклона и завештања.

Универзитет има потребне научне збирке и институте, као и универзитетску библиотеку, која је под једном управом са народном библиотеком, и универзитетске семинаре.

Друга велика школа је политехничка. Ранија занатско-уметничка школа законима од 1887. и 1888. подигнута је на велику политехничку школу. Доцније добила је назив „Мецовион“ у част тројице оснивача и приложника, који су из Мецова у Епиру.

У „Мецовиону“ се налазе две школе, које треба једну од друге одвојити: уметничко-занатска школа и школа за уметности. Прва има три одсека: за цивилне механичаре, за машинисте, за руководе радионица и практичне машинисте; последњи одсек још није отворен. Друга обухвата одсеке: за графику (сликарство), за пластику (вајарство), за дрворез и бакорез и за декоративно сликарство. Као додаток школи за уметности јесте недељна и празничка школа за цртање.

За примање у занатско-уметничку школу тражи се сведочанство о свршеној гимназији и два пријамна испита: у „Варвакион-Лицеју“ и пред професорима политехнике. Један пријамни испит полажу само они, који су свршили „Варвакион-Лицеј“, тј. једну атинску гимназију, названу по оснивачу Варвакису, која је преуређена на практичној основи, да спрема ученике за политехнику и за војну школу. Она има осам разреда.

Учење у политехници траје четири године. Број ученика био је 1907—1908. године 92.

9. Школа за уметности прима ученике из грчке школе за прва три одсека, а за декоративно сликарство из основне школе. Учење у прима траје седим година а у четвртном одсеку четири године. Ученика је 1907—1908. године било заједно са недељном школом 126.

Издаци на „Мецовион-Политехникон“ из државне касе и из прихода од имања износе годишње око 160 000 драхма.

10. Телеграфска школа држи се у политехници периодски, према потреби, за спрему поштанских и телеграфских службеника. У 1907—1908. години било је 146 ученика.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.un...

11. Атински Одеон (консерваторијум). Основан је и потпуно доцније обилатим приватним поклонима. Уређен је по немачком угледу. Има три одељења, нижи, средњи и виши ступањ; сваки од њих има опет одељење за мушке и за женске. Ту су још: дилетантска школа, приправна школа за клавир, школа за хришћанско-византиску музику и драмска школа. Број ученика 1867—1908 годинз био је 515, и то 214 мушких и 301 женска.

12. Војне Школе. Ту су: а) Војна Школа Евелидеска за спрему младића за чин потпоручника у разним родовима војске. Учење је 4 године. Примају се младићи по свршетку гимназије и по положеном пријамном испиту. Питомци плаћају 900 др. при ступању и сваке године по 720 др. У школи раде, поред војне управе, војни и цивилни професори и учитељи. б) Подофицирска Школа, у којој се подофицири спремају за потпоручнике у пешадији и коњици и за рачунску службу. Поред управе раде војни и цивилни професори, доценти и учитељи. Настава траје три године. в). Маринска кадетска школа у Пиреју за спремање официра ратне морине. Примају се из другог разреда гимназије и по положеном пријамном испиту. При ступању полаже се 400 др. и сваке године по 600 др. Има четири класе. —

Други одељак књиге (стр. 99—104) посвећен је грчким школама на Криту, од којих, има: гимназија, полугимназија, грчких школа, учитељских школа, богословија, виших женских школа и народних, мушких и женских. —

Трећем одељку (стр. 105. до краја) предмет су грчке школе у европској Турској. Најпре је кратак увод и преглед историски, из кога нарочито истичемо то, да је ове школе основао сам народ, његови богати пријатељи из Грчке и иначе. Затим се говори о управи и стању ових школа, па се онда оне прегледају редом.

Прво су школе у цариградском вилајету. Средње су школе: патријаршиска велика народна школа у Цариграду; Зографска (по оснивачу Зографу) гимназија са 6 разреда и једном шесторазредном грађанском школом; школа грчких трговаца на Халки: потпуна гимназија и потпуна трговачка школа; патријаршиска богословска школа на Халки; грчко-француски лицеј у Пери; Запина (оснивач Запа) народна женска школа, централна женска школа и Јоакимова женска школа, — све три у Цариграду. Нижих школа, мушких и женских, број је повелики. У вилајету цариградском, сем Цариграда, такође има прилично грчких школа мушких и женских, па и полугимназија.

Од школа у једренском вилајету нарочито се истичу мушка гимназија и женска школа „Запион“ у Једрену.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

За овим се укратко набрајају грчке школе у вилајетима солунском, битољском, скопском (мало) и јањинском. Овај одељак украшен је сликама неколиких лепих школских зграда.

Број грчких школа у Турској износи: 14 мушких гимназија, у које треба рачунати и богословску и трговачку школу на Халки, и 3 женске гимназије. Ако с овима урачунамо и ниже школе, онда је целокупан број школа 2563 а број ученика 154 118.

На послетку се спомиње, да у грчке школе треба рачунати и школе у Малој Азији и на острвима као и грчке школе на Кипру.

При изношењу прегледа грчких школа дуже смо се задржали код народних а нарочито код средњих школа у Краљевини. Особито је за просветне и културне прилике карактеристично уређење средњих школа. Њих је 39, и све су, сем једне, класичне гимназије, специјално старогрчке. Једино т. зв. „Варвакион“ је реалка са нарочитом задањом, да ученике спрема за политехнику.

Из уређења грчких средњих школа види се особита љубав наспрам класичног образовања, али, како сам писац вели, из ове љубави „произилазе многе незгоде и штете за потпуну спрему грчке младежи. Оскудица у времену у средњешколској настави и несавршенство наставних метода с једне стране а занемарење наставе из практичних струка с друге стране допринели су, да има сувишне продукције у образованим људима, који су сви тежили за вишим научним образовањем и по свршеним студијама нису имали класичну опрему за то, док је велика маса образованих била без практичних знања потребних за живот“. Грчко друштво бунило се против овога и тражило реформу наставе на позитивним основама. Под притиском јавнога мишљења законом од 1908. основане су трговачке школе; али, како умесно вели у свом приказу напред поменути проф. Хорн¹, број ученика у овим школама је 316 мали је наспрам 20 727 ученика грчких школа и 5295 гимназијалаца. У опште Хорнове су напомене врло умесне. Грци су по свом географском положају трговачки народ, па је веома чудновато, што идеал образовња и васпитања није прилагођен главној њиховој задањи у животу. Њихове средње школе, рекосмо, класичне су а не реалне. Можда Грци тиме афектују са мало основаном историском традицијом као потомци старих Јелина. Као што је напред наведено, и писац признаје ову погрешку, због које је дошло до сувишне продукције у школованим људима, неподобним за практичан јавни живот. Док је од свих универзитетских студената (округло 3000) у Атини половина у правном факултету, на политехници није их било ни пуна стотина.

¹ На м., нав. стр. 556.

Да завршимо приказ ове књиге речима проф. Хорна, из којих ће се уједно видети и поглед запада. Проф. Хорн вели „Књижица је врло лепо опремљена, и кад се при прелиставању погледа на многобројне слике дивних школских зграда, помислило би се одмах, да грчка настава стоји изврсно. Тако дабоме још није, али се ипак види, да се грчки народ стара, да међу народима на истоку корача на челу цивилизације. Из даљих свезака, ако буду изишле, дознаћемо, уколико се Бугари, Румуни и Срби са Грцима боре око палме „образовања“ и коме припада награда“.

Београд.

М. Ј. П.

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Вечито перо 1709 године. — Последњих година појавило се на продаји неколико разних конструкција пера у чијој се држаљи налази у резерви извесна количина мастила, тако да се пером може писати доста дуго а да се не умаче у мастионицу. Таква су пера названа вечитима ма да је време њихове службе више или мање ограничено. Огледом се доказало да један кубни сантиметар мастила довољан је на један лист хартије за писање кад би се исписао сав унаоколо. А пошто у држаљи вечитог пера једва може стати више 5—10 кубних сантимерара мастила, то значи да и служба таквог пера не може бити већа, него да се 5—10 листова испуни. Треба претпоставити да и продавци тих вечитих пера и већина купаца који их употребљавају сматрају ова вечита пера као најновији проналазак. А међутим такво једно вечито перо измишљено је у самом почетку XVIII столећа, пре 200 година. Проналазач је тога пера француз Никола Бион „краљевски инжењер математичких инструмената“, како он сам себе назива, описујући своје перо које је назвао вечитим (plume sans fin). Његово је перо било сасвим исте конструкције као и ова савремена вечита пера. Средњи део држаље служио је као резервоар у који се сипала извесна количина мастила; резервоар се затварао поклопцем са завртњем, а на другом његовом крају био је издубљен мали отвор кроз који је долазило мастило ка перу из резервоара. Овај је отвор такође био снабдевен поклопцем који га је отварао када се спремало за рад и затварало када се рад свршавао. На тај начин мастило из резервоара никад није могло да се проспе и да испрља одело.

Као што се види нема ништа ново под сунцем.

*

Температура крви у птица. — Нормална средња температура у човека је — 37° Целсијевих, у сисаваца — око 39° а у птица 41—42°. Ова температура у свих здравих, нормалних животиња остаје иста код сваке промене спољне температуре. Релативно висока температура крви у птица објашњава се њиховом покретљивошћу, увећавањем топлоте у ткањима мишића услед повећаног кретања. Ипак у разних врста птица опажа се различита температура тела, ма да се до сада није успело да се објасни та разлика. Тако температура у бујине износи 39°; у неке врсте ластва и дивље пловке 41°; у америчке ластве, препелице, сокола 42°; у врране, црног

коса и пловке мандаринске 43°. Обично највиша температура тела у птица опажа се на крају прве и у почетку друге године живота, а затим она латентно пада, ма да врло незнатно, увек мање од 1°. Врсте кокошију у Јужној Европи, на пример, на обалама Средоземног Мора, имају у неколико вишу температуру него врсте Северне Европе. Тако, температура је у шпанских кокошију 42,84°, у кокошије врсте Менорк 41,84, талијанских 41,81°; а у кокошију Северне Немачке, на пример, врсте Рамелсдох 41,5°. Женке обично имају вишу температуру но мужјаци, ма да та разлика не износи чак ни делове степена, тако да се то једва може сматрати као тачно. У насађених птица температура се поступно пење до свршетка лежања, — околност коју не треба губити из вида код вештачког извођења пилића. Поврх тога у птица се температура у неколико колеба што зависи од температуре њихове средине, а тако и од хране. У човека обично је правилно колебање температуре у току дана у разне часове. Она се у неколико пење у јутру и, мало колебајући се, достиже максимум између 4 и 7 часова, затим полако опада и између 4 и 7 часова у јутру спушта се на минимум. У птица се опажа да се сваки дан температура двапута пење и спушта; највећа је температура у њих између 3 и 5 часова по подне; колебање у току 24 часа долази у њих до целог степена, а у голубова чак до два степена; у сисаваца та колебања нису тако знатна. Вредно је пажње, како се неки пут у птица које се налазе у блиском сродству, види знатна разлика у температури тела. Тако, на пример, у разних врста совуљага разлика је већа од два степена: од 39 до 41,10°; у разних врста пловака она се колеба између 41,05 до 43,12°, у галебова — између 39,05° и 42,13°. Само у гусака она је готово подједнака и обично се колеба између једног петог дела степена.

*

Вештачко бојење цвећа. — Прве огледе вештачке измене природне боја цвећа учинио је 1875 године француски научник Фиљох. Он је умакао цвеће у етар коме је додао неку количину амонијака. Од таквог гајења ружичасти цветови *géranium*-а, љубичасти цветови зимзелена, кукољ и јоргован добивали су особиту врло карактерну зелену боју. Други су научници пробали да промене боју цвећа додајући неке материје у саму земљу при заливању, тако, да су биљке усисавале те материје и биле су саставни део њиховог сока и разилазиле се по свима њиховим ткањима. На тај начин у Француској је постигнуто да се добију затворено плаве хортензије. Обично баштовани мењају боју цветова путем систематског одбирања произвођача и путем укрштавања. Природна боја цвећа дели се на две групе: затворено плаву (плаво отворено, плаво затворено, индиго, љубичасто) и жуту (жута, поморанчasto, црвено); ове се боје сматрају као непроменљиве, тачније рећи оне не прелазе из једне групе у другу; жуте боје могу проћи кроз све ниансе жуте групе, али их је немогућно превести у боју друге групе: немогућно је на пример, добити затворено плаву ружу или жуту љубичицу. Ну немогућно је то учинити правим, културним путем, а вештачким путем — могућно је. Године 1892 једна млада цвећарка у Паризу испусти гранчицу каранфила са цветом у боју спремљену за бојење материје. Каранфил постаде отворено зелен. Млада девојка досетљива и предузимљива умела је да се овим користи: она поче да боји каранфил у зелену боју и продавала је такво оригинално цвеће по 5 франака комад. На жалост, она не могаде сачувати своје тајне, баштовани дознадоше за њу и почеше се њоме користити. Ну, ту се открило да све боје не улазе у биљке и не боје њихове цветове. Тако, из

неких анилинских боја (које су последњих година потиснуле готово сва друга средства бојења у свима гранама вештачког бојења, брилантова, зелена и фуксин не продиру у ткања биљака, а кисела зелена и еозин напротив продиру. Да би се растурало ово вештачко обојено цвеће на пијаци, лица која су постављена на чело друштва за чување здравља зажеле да дознају да ли је то цвеће потпуно нешкодљиво. Године 1892 париски управник полиције поручио је двојици хемичара да проуче то питање. Они су проучили то питање темељно и извели закључак да боје које имају у себи алкалија не продиру у биљкина ткања: оне само продиру што су влакнасте у онај део стабљике који је умочен у раствор боје и више се не пење. Боје киселог састава напротив лако се пењу по ткањима биља, продиру у листиће цветова и обоје их. Са хигијенског гледишта, бојењу цвећу очигледно треба применити то правило који постоји за бојење продуката који се у опште употребљавају. После овога су француски научници чинили огледе над множином цветова и *вештачки обојених материја*; свега је било испитано више од 200 боја и 560 биљака из разних врста. На тај начин успело се да се састави списак 135 боја које се слободно пењу у ткањима биљака, продиру у њихове цветове и боје их. Ови су огледи потврдили још ранији учињен извод, да све боје које по своје хемијскоме саставу долазе у број материја које имају у себи киселину, слободно продиру у цветове и могу служити за њихово бојење; боје пак алкалијског или основног састава нису за то. Брзина бојења је управо пропорционална киселина боје, т. ј. што има више киселине у боји то она брже и јасније боји цветове. Процес бојења је пак сасвим прост: одсеку се цветови и њихове одсечене стабљике спуштају се у водени раствор боје; када боја продре у листове и да им боју која се жели, тада их ваде и стабљике се испирају у чистој води. У продаји киселе анилинске боје обично се бележе словом S, тако да лицима која нису посвећена у хемијске финесе буде не тешко разликовати при куповини. У пракци се показало да са најбољим успехом примењују се ради бојења цвећа ове анилинске боје: жута S, тартразин, гвинејска зелена, кисео фуксин и еозин; врло добро боји цвеће у жуту боју пикринска киселина. Да узгред поменемо за ову последњу, да је она отровна а при том са органским материјама, на пример са хартијом експлодира од ватре. У читаве биљке, т. ј. са неповређеним кореном никаква боја не продире; ради бојења цветова на корењу треба спремити корен да буде го и један део одсећи, затим цео цбун умочити у боју и наново посадити у земљу, — операција ризична коју многе биљке не подносе. Она се најпре може применити ка биљкама главичастим и која расту у води.

Ц.

*

Драма из учитељског живота. — Генијални словеначки књижевник *Иван Цанкар*, који је, са својих белетристичних радова, познат и нашој читалачкој публици, написао је драму из учитељског живота под називом „*Нарси*“ (слуге). У тој социјалној драми приказује он, како учитељство, тај знаменити социјални и културни фактор, не може да ради у народу према своје уверењу. Разлог томе лежи у рђавим материјалним приликама, па је, према томе, и та драма прави вапај за уређењем материјалних учитељских прилика. Народ се само онда може слободно развијати, кад буде имао у својој средини слободне учитеље, који ће га културно снажити и јачати.

То је сиже ове драме из живота словенског учитељства, које још стење због свога неуређеног стања.

Учитељица добила Нобелову награду. — Шведска је земља у којој је једна пређ. учитељица добила недавно Нобелову награду у износу 195.000 динара. Она је рођена 1858 године. Као учитељица основне школе служила је у више места у Шведској. Прво белетристичко дело, које јој је пронело славу и изван домовине, јесте „*Göste Berling*“. То је дело преведено на више европских језика. Универзитет у Упсали наименовао ју је, пре неколико година, за почасног доктора; а „Савез шведских учитеља“ изабрао је ову своју прослављену колегиницу за почасног члана. Њена књига „Путовање *Nilsa Holgersona* по Шведској“, употребљава се у школама као помоћна књига за изучавање земљописне наставе. Недавно је најсвечаније прослављена у Шведској, а нарочито у основним школама, педесетогодишњица њенога живота. А у Штокхолму је до завоса прослављен дан кад је добила Нобелову награду.

Та срећна учитељица зове се: *Selma Lagerlöf!*...

*

Један конфликт ван школе. — У Штајерској се недавно десно овај интересантан случај:

Учитељица основне школе у Добрни задржала је једно дете у школи после часова, због непослушности. Отац тога детета дође у школу и одведе га кући и не обзирући се на противљење и протесте учитељице. У путу сретне се отац с учитељем, који му је саветовао, да врати дете у школу. Како отац није хтео да послуша тај савет учитељев, који је у исто време био и управитељ те школе, то је сâм управитељ узео дете за руку, да га одведе у школу ради издржавања изречене му казне. Ну отац силом отме дете од управитеља и одведе га кући. Управитељ тужи оца овога детета суду у Цељу и отац буде осуђен. Противу ове осуде отац је изјавио жалбу највишем суду, наводећи да је управитељ народне школе само службено лице у школи, а ван ове није. Суд је одбацио жалбу нашав, да је управитељ једне школе службено лице не само у школи, већ и свуда где долази у додир са ученицима својим, којима је он старешина и васпитач.

*

Француско свештенство за католичку наставу. — У Француској не може свештенство никако да преболи ране, које му је недавно република задала. Тако су, ту скоро, француски кардинали и бискупи разаслали, са својим вернима, пастирско писмо, у којем траже, да родитељи католици не шаљу своју децу у јавне неутралне школе, већ само у такве, које су прожете католичким духом. У том се пастирском писму забрањује употреба и неких уџбеника, што су прописани за јавне интерконфесијске школе. Потписани кардинали и бискупи изјављују на крају тога свога писма, да су готови све поднети само да одбране католике од пропасти, која им прети од јавних неутралних школа.

*

Редак просветни добротвор. — У Штокхолму је недавно преминуо чувени директор *Zedergren*. Он је установио закладу од пет милијуна шведских круна, што износи више од $7\frac{1}{2}$ милијуна у нашим динарима. Ова је заклада намењена искључиво за даровиту децу основних школа, која немају материјалних средстава да се школују у основним, па после у средњим

и вишим школама. Заклада је ова, поред познате Нобелове закладе, највећа до данас у Шведској. Поред ове закладе, намењене просвети народној, постоји у Штокхолму и заклада једнога трговца од 4 милијуна динара, из које се лети издржавају деца града Штокхолма у сенаторијама.

*

Лига за световну школу. — Има већ сто година како се у Енглеској води борба за световне школе. Најпре је пропагирало за световну школу Филозофско Друштво у Манчестру, па онда основано је у том циљу у Ланкастеру „Британско Школско Друштво“. Та су два друштва највише радила у корист световних школа.

После тога основао је највећи енглески социјални реформатор *Овен* школу на чисто етичкој основи, у којој није предавана наука о вери; године 1870 установљено је, после огорчене борбе с конзервативцима, посебно министарство за просвету. Али школе, што их је основало то министарство, нису биле, према мишљењу либералаца, довољно задахнуте световним духом, пошто је надзор над тим школама био поверен искључиво члановима духовнога staleжа. То је код либералаца изазвало велико незадовољство, и зато су њихови прваци као Gladstone, Kingsley, Chamberlain и Macdonald живо радили, да потпуно оделе и цркву од школе. И они су у томе успели. Сложили су се људи различних погледа, да заједнички раде речју и књигом, да одстране сваки утицај цркве на школу. У тој сврси и основана је: „Лига за световну школу“. Данас има 37 енглеских свештеника, који припадају овој лиги, што је доказ да су и свештеници у Енглеској ставили се у службу лиге за световну школу.

И у Sachsen-Meiningenu обнародован је ту скоро закон о народним школама, по коме се укида црквени надзор у народним школама не само за световну већ и за верску наставу.

*

Више народне школе у Русији. — У Русији се живо ради на реорганизацији народних школа у чисто националном духу. Тако је московско друштво за ширење писмености у руском народу, већало прошле године о вишим основним школама, које похађају ученици, који су свршили основну школу — нижу —, па су донете ове резолуције:

1. Виша народна школа да буде у органској вези са системом народних школа у држави;
2. Виша народна школа да буде јавна;
3. Да буде аутономна у својем унутрашњем уређењу и управљању;
4. Да једнаким правом полазе ту школу мушкарци и девојчице; и
5. Настава у овим школама да буде бесплатна.

Ped. Rozhl.

*

Колико долази ђака на једног учитеља по разним државама? — Од интереса су статистички подаци о томе: колико у појединим европским државама долази ђака на једнога учитеља? — Тако, у европској Русији долази на једнога учитеља 26 ђака, у Холандији 32, у Француској 38, у Шведској 40, у Италији 41, у Бугарској 44, у Швајцарској 45, у Норвешкој, Белгији и Турској 46, у Грчкој 48, у Данској и Аустро-Угарској 33, у Србији 55, у Немачкој 58, у Шпанији 59, у Румунији 79, у Финској 94.

Што се тиче броја ђака у једном разреду Немачка има просечан број ђака једнога разреда 60—70, Данска има 35, Норвешка има 40, Енглеска такође 40, а Холандија има 50.

Број прописаних часова осетно је већи у другим државама него у Немачкој. Тако у Данској има недељно 36 часова, у Аустрији 30 часова, у Шпанији 36 часова, у Швајцарској од 28—36 часова, у Енглеској 7 часова дневно, у Србији од 22—27 часова недељно.

Јов. М. П.

Н О В Е К Њ И Г Е

Уџбеник историје новије философије, од др. Харалда Хефдингга, професора философије у Копенхагену. Превео Владан Максимовић, професор у Богословији Карловачкој. Карловци. Издање српске манастирске штампарије. 1910. Цена 5 круна.

Радиша, или *какав нам учитељ треба на селу*. Написао Ј. Миодраговић. Издање Задужбине И. М. Коларца. Штампарија „Штампе“ Ст. М. Ивковића и комп. у Београду. Цена 3 динара (у тврдом повезу 4 а с позлатом 4.50 динара).

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.

Одговорни уредник
ЗАР. Р. ПОПОВИЋ

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА